

**ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»**

**СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО В
ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США, ЄС ТА КРАЇН
ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКОГО РЕГІОНУ**

ДЕРЖАВНА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ НАУК УКРАЇНИ»

**СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО В
ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США, ЄС ТА КРАЇН
ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКОГО РЕГІОНУ**

Збірник наукових праць

За загальною редакцією кандидата історичних наук, доцента

С.В. Толстова

КИЇВ 2016

УДК 94(100)+327(73+061.1ЄС+8)
ББК ТЗ(0)+Ф4
С-83

Рекомендовано до друку Вченою радою Державної установи
«Інститут всесвітньої історії НАН України»
(протокол № 6 від 7 липня 2016 року)

Рецензенти:

Машевський О.П. – доктор історичних наук, професор
Цвєтков О.Г. – доктор історичних наук, с.н.с.
Якушик В.М. – доктор політичних наук, професор

Редакційна колегія:

Толстов С.В., к.і.н., доц. (загальна редакція);
Лакішик Д.М., к.і.н., с.н.с. (відповідальний редактор);
Пугачова Д.В. (редактор).

Стратегічне партнерство в зовнішній політиці США, ЄС та країн латиноамериканського регіону: збірник наукових праць / За заг. ред. канд. іст. наук, доц. С.В. Толстова; ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України» – К.: Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2016. – 145 с.

ISBN 978-966-02-7989-6

У збірнику наукових праць представлені статті учасників Міжнародної наукової конференції «Стратегічне партнерство в зовнішній політиці США, ЄС та країн латиноамериканського регіону», проведеної Державною установою «Інститут всесвітньої історії НАН України» у квітні 2016 року.

Автори статей збірника досліджують досвід використання різних моделей партнерства в міжнародних відносинах. Проаналізовано роль і значення партнерських стосунків між державами в досягненні спільних та асиметричних цілей. Проаналізовано конкретні форми партнерських стосунків держав євроатлантичного співтовариства та країн, що розвиваються, в контексті пошуку шляхів розв'язання існуючих суперечностей та забезпечення умов сталого розвитку.

УДК 94(100)+327(73+061.1ЄС+8)
ББК ТЗ(0)+Ф4

*За достовірність інформації, що міститься в опублікованих матеріалах,
відповідальність несуть автори.
Передрук можливий у разі посилання на автора і видання.*

ISBN 978-966-02-7989-6

© Державна установа «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2016

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА

5

ЧАСТИНА I

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН ДЕРЖАВ ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО СПІВТОВАРИСТВА

<i>Толстов С.В.</i> Феномен стратегічного партнерства в міжнародних відносинах ХХІ ст.	8
<i>Лакішик Д.М.</i> Формування підходів країн ЄС щодо СПБО	17
<i>Вонсович О.С.</i> Недоліки системи євроатлантичної безпеки у ХХІ ст.	25
<i>Плюшар Ж.</i> Військове і дипломатичне співробітництво Франції та Німеччини	35
<i>Мітрофанова О.О.</i> Безпекова політика Франції в контексті терористичних атак 13 листопада 2015 р.	41
<i>Галаджій О.В.</i> Еволюція австралійсько-британських відносин під час Другої світової війни	48
<i>Чорногор Я.О.</i> Вишеградська група: багатостороннє співробітництво та узгодження інтересів	55
<i>Пугачова Д.В.</i> Багатостороннє співробітництво Північних країн в екологічній сфері (на прикладі NEFKO)	63

ЧАСТИНА II

ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА У ВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ З ДЕРЖАВАМИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО РЕГІОНУ

<i>Чекаленко Л.Д.</i> Фактори європейської ідентичності у світлі ситуації в Україні	71
<i>Васильєв О.А.</i> Науково-технічне співробітництво України з державами євроатлантичного регіону	79
<i>Вовк В.М.</i> Стратегічне партнерство Україна-США і проблема ядерної безпеки	88
<i>Лускалова К.Є.</i> Українсько-румунські відносини в контексті формування регіональної мережі союзництва України з сусідніми державами-членами євроатлантичної спільноти	95
<i>Савицька О.С.</i> Питання стратегічного партнерства України з Францією: історіографія проблеми (1991-2016 рр.)	107

ЧАСТИНА III

ДОСВІД СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА В МІЖНАРОДНІЙ ПРАКТИЦІ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

<i>Kos-Stanišić L.</i> The role of Brazil in relationship with the EU and Latin America	114
<i>Циватый В.Г.</i> Стратегическое партнёрство и внешнеполитический диалог государств латиноамериканского региона в условиях полицентричного мира: политико-дипломатическая институционализация и ибероамериканская модель XXI в. (на примере Бразилии)	123
<i>Годлюк А.М.</i> Специфіка партнерських відносин в Азійсько-Тихоокеанському регіоні: Росія, Китай, США	134

ПЕРЕДМОВА

Розбудова і використання міждержавних партнерств і союзів належить до принципових проблем міжнародних відносин. Союзницькі та партнерські відносини можуть суттєво впливати на характер міжнародної взаємодії, сприяти приборканню чинників анархії і непередбачуваності. Водночас, попри зовнішню схожість, між відносинами союзницького і партнерського гатунку є докорінна відмінність. Укладення союзів завжди або майже завжди супроводжується визначенням взаємних зобов'язань, тоді як відносини країн-партнерів позбавлені такої детермінації. Тому їх використання більше залежить від інтересів правлячих кіл та ситуативних чинників. Так само країни-партнери можуть мати різний статус, потенціали й по-різному тлумачити цілі двосторонніх відносин.

Міжнародне становище України відрізняється низкою специфічних ознак, які суттєво зменшують реалістичність укладення союзницьких відносин з впливовими іноземними державами. Проте навіть втрата частини території та суттєве скорочення економічного потенціалу не виключають можливості встановлення і використання ефективної співпраці в форматі різнофункціональних двосторонніх і багатосторонніх партнерств.

Використання такої гнучкої форми як стратегічне партнерство потенційно дозволяє зміцнити становище країни в глобальній ієрархії, використовувати зовнішню допомогу з метою відновлення позитивного розвитку економіки, полегшення доступу до сучасних технологій, розширення можливостей торговельних відносин.

Впродовж 1990-х – 2000-х рр. урядові кола України прагнули встановити відносини стратегічного партнерства з доволі широким колом зарубіжних країн, серед яких були Польща, США, Росія, Китай, Бразилія, Азербайджан, Узбекистан, Литва, Туреччина, Болгарія та ін. Встановлення партнерських відносин різного типу декларувалося і в заєминах з Німеччиною, Великою Британією, Грузією, Сербією, Македонією, Ізраїлем тощо. Проте, як бачимо, відносини з РФ завершилися анексією Криму, конфліктом і перспективою тривалого збереження стану «холодної війни». Співпрацю з Бразилією фактично припинено, а з Китаєм – суттєво згорнуто. Відносини з Туреччиною, Узбекистаном, Азербайджаном, Болгарією, Сербією суттєво залежать від впливу Росії та клімату міжнародних відносин у «Північний Євразії».

Серед країн, партнерство з якими може надати найбільших можливостей для стабілізації й відновлення України, найчастіше називають США, Канаду, провідні країни ЄС, Польщу, Литву, Туреччину, Китай, учасників об'єднання ГУАМ.

Що стосується європейського вектору зовнішньої політики України, здебільшого він залежить від позиції ФРН як провідної країни ЄС, а також Франції, Італії та частково Великої Британії, які до останнього часу були учасниками координаційних механізмів та консультацій на рівні США – ЄС.

Зовнішньополітичний досвід України останніх 25 років потребує об'єктивного й неупередженого аналізу, включаючи оцінку ефективності партнерських відносин, насамперед з тими країнами, з якими такі взаємини ще збереглися. Вказаний підхід передбачає детальне вивчення прикладів використання стратегічних партнерств у сучасних міжнародних відносинах та позитивного історичного досвіду міжнародної взаємодії, включаючи дослідження можливостей перетворення партнерських відносини у взаємини союзницького типу.

Аналіз сучасного стану міжнародних відносин України переконливо доводить, що попри труднощі й ускладнення у відносинах офіційного Києва з низкою ще донедавна дружніх країн, за будь якої «політичної погоди» доцільно приділяти постійну увагу розбудові сприятливих відносин з принципово важливими державами, взаємини з якими сприяють зміцненню політичних і економічних перспектив України. Серед країн-лідерів першого рівня доцільно приділяти першочергову увагу напрацюванню механізмів конструктивної взаємодії з Німеччиною та Японією, що мають значний вплив на формування і спрямування еволюції сучасних міжнародних відносин. Постійно важливе значення мають і зберігатимуть відносини з такими країнами, як Білорусь, Казахстан, Польща, Туреччина, Китай, Азербайджан, Велика Британія.

Суттєвого осмислення вимагають стан і перспективи українсько-американських відносин, які мають будуватися в форматі Хартії про стратегічне партнерство, підписаної 19 грудня 2008 р. Проте обсяг і характер підтримки, які офіційний Київ отримав за підсумками політичної кризи кінця 2013 – початку 2014 рр., був суттєво меншим, ніж це було декларовано в низці політичних угод початку 1990-х рр., включаючи Тристоронню заяву президентів США, Російської Федерації та України від 14 січня 1994 р. та Будапештський меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 5 грудня 1994 р. Так само залишається нечітким зміст декларованого в хартії двостороннього партнерства в галузі оборони та безпеки між Україною та США, вигідного «як для обох країн, так і для регіону» в цілому.

Хоча уряди США та інших країн-членів НАТО відкидають можливість встановлення союзницьких відносин з Україною, як у статусі «союзника поза членством в НАТО» так і в вигляді країни, яка має з Альянсом певну форму зобов'язуючих договірних зобов'язань. Україна залишається країною, безумовно важливою для ЄС і НАТО завдяки своєму географічному розташуванню та потенційним економічним можливостям. Проте західні лідери вже дали чітко зрозуміти, що розраховувати на ефективну пряму військову допомогу Києву вочевидь не варто. Принагідно президент США Б. Обама, який унікав посилянь на хартію Україна-США в доктринальних документах, визнав, що Україна не належить до сфери життєво важливих інтересів Америки, і, оскільки вона не є членом НАТО, то й не може розраховувати не тільки на повномасштабні гарантії безпеки та територіальної цілісності, але й на надання повноцінної військової допомоги у вигляді високоточних озброєнь, які могли б суттєво посилити обороноздатність нашої країни. Відтак сподівання

українських політиків на стратегічне партнерство України зі США досі не принесло очікуваних результатів. Так само, пошук можливостей для поліпшення відносин Україна-США залишається важливим завданням української дипломатії попри перебіг президентської виборної кампанії та очікувану зміну адміністрації в Білому домі.

З огляду на потребу формування зовнішньої та безпекової політики України на засадах адекватного розуміння мінливих міжнародних реалій доцільно відзначити необхідність розбудови ґрунтового концептуального підходу державних структур України до розвитку відносин з основними зовнішніми партнерами.

Представлені у збірнику статті містять цікаву інформацію та слушні підходи, які дозволять розширити наукові уявлення про досвід двосторонніх і багатосторонніх стратегічних партнерств у відносинах між різними країнами та їх угрупованнями.

**Завідувач відділу трансатлантичних досліджень
Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»
С.В. Толстов**

ЧАСТИНА І

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН ДЕРЖАВ ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО СПІВТОВАРИСТВА

УДК 94(100)+327(477)

Толстов С.В.

ФЕНОМЕН СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ХХІ СТ.

Стаття містить огляд уявлень про стратегічне партнерство як інструмент зовнішньої політики та явище міжнародних відносин. Представлено авторське тлумачення критеріїв та функцій стратегічного партнерства в міжнародних відносинах.

Ключові слова: партнерство, співробітництво, взаємодія, союз, сумісність.

Толстов С.В. Феномен стратегического партнерства в международных отношениях ХХІ в.

Статья содержит обзор представлений о стратегическом партнерстве как инструменте внешней политики и явлении международных отношений. Представлено авторское толкование критериев и функций стратегического партнерства в международных отношениях.

Ключевые слова: партнерство, сотрудничество, взаимодействие, союз, совместимость.

Tolstov S. Strategic Partnership Phenomenon in the 21st Century International Relations.

The article presents an investigation of the strategic partnership phenomenon as an instrument of foreign policy and international relations. The author's approach includes the explication of the criteria and functions of strategic partnerships in international relations.

Keywords: partnership, cooperation, interaction, alliance, operability.

Поняття «стратегічне партнерство», як і партнерство взагалі, має цивільно-правове та бізнесове походження. Подібна семантика властива й поняттю «кооперативна безпека», що має витоки з практики страхової діяльності. «Стратегічне партнерство» як формально-логічна категорія розглядає партнерські відносини з погляду можливості одержання вигод їхніми учасниками. На основі цього визначають різновиди «стратегічного партнерства» в галузі підприємництва – від укладення альянсів до менш фіксованих форм, які визначаються ситуативним збігом інтересів.

В суто побутовому розумінні партнерство означає: (1) участь у спільній справі; (2) узгодження дій учасників спільної справи; (3) відносини суб'єктів (держав, підприємств, громадських організацій та ін.), засновані на взаємній

вигоді та рівноправності. Бізнес-практика тлумачить «стратегічне партнерство» як «зв'язки, які за кооперованих дій незалежних елементів системи забезпечують зростання загального ефекту до величини більшої, ніж сума ефектів тих самих, проте незалежно діючих елементів» [1, с. 25].

Використання стратегічного партнерства передбачає взаємодію між двома чи більше суб'єктів з метою досягнення їхніх довгострокових інтересів. Умови такої взаємодії передбачають низку обставин:

- кожна із сторін сама формулює свої стратегічні (життєво важливі та довгострокові) цілі, тобто визначає бажані результати, що ведуть до реалізації її специфічних інтересів;

- цілі сторін та засоби їх досягнення не суперечать одна одній;

- у кожної із сторін є необхідні засоби, проте бракує певних можливостей, без яких обраний спосіб досягнення мети не може вважатися за достатній (не може бути реалізованим за мінливих та/або прогнозованих на відповідну перспективу обставин);

- кожна із сторін готова «поділитися» певними можливостями з партнером, унаслідок чого способи досягнення поставлених цілей стають реалістичнішими;

- співпраця сторін є рівноправною (за інших обставин, партнерство перетворюється на взаємодію з переважаючою, домінуючою стороною, яка спрямовується насамперед на досягнення цілі домінуючого суб'єкта);

- сторони мають чіткі, зрозумілі одна одній стратегії, плани реалізації довгострокових цілей та використання наявних і наданих ресурсів. Надані ресурси та можливості можуть включати фінансові кошти, економічні, технологічні, інформаційні ресурси, політичну підтримку, гарантії безпеки та ін. [2].

З погляду системного підходу стратегічне партнерство може розглядатися як мережева взаємодія груп, що мають повноваження для ухвалення рішень. Коли умови середовища складні та невизначені, ці групи створюють мережі взаємозалежностей, які позначаються поняттям «бріджингу» (наведення мостів), що може розглядатися як функціональний атрибут чи метод використання стратегічного партнерства.

Стратегічне партнерство слугує засобом зменшення невизначеності, що виникає в непередбачуваних ситуаціях, або послаблення тиску, який створює високий рівень взаємозалежності між різними організаціями. З практичного

досвіду впливає висновок, що партнерські методи взаємодії дозволяють підприємницьким структурам встановлювати регулярні зв'язки із зацікавленими партнерами, які переслідують аналогічні цілі, коли традиційна тактика демпфування (пом'якшення негативного впливу факторів зовнішнього середовища) для запобігання небажаним наслідкам виявляється недостатньо ефективною. Водночас було б спрощенням вважати, що у сфері бізнесу стратегічне партнерство може приносити лише користь. Очевидними чинниками ризику є конфлікти, породжені відмінностями корпоративних культур та інтересів учасників партнерських угод.

У сфері бізнесу стратегічний аспект партнерства передбачає наявність організаційної концепції, зорієнтованої на визначену перспективу, яка втілюється у формі довгострокової програми конкретних дій, покликаних реалізувати цю концепцію та забезпечити організації конкурентні переваги. Окрім визначення цілей стратегічне планування має відповідати наявним ресурсам організації, чи то комерційна фірма, політичне або державне утворення.

Питанням використання механізмів «стратегічного партнерства» в зовнішньополітичній практиці присвячено низку робіт зарубіжних та вітчизняних дослідників [3-7]. У сенсі планування принциповим вважається визначення зовнішньополітичної стратегії держави, а інструмент стратегічного партнерства розглядається як засіб її реалізації. Найчастіше до засад стратегічного партнерства відносять такі чинники, як співпадіння або близькість цінностей і цілей; спільність шляхів досягнення намічених цілей; наявність спільних стратегічних сфер співпраці; певний рівень координації зовнішньої політики; можливість надання допомоги в складній ситуації, зокрема, військовій; спільне бачення перспектив майбутнього розвитку регіону та світу в цілому [8, с. 68].

У сфері міжнародних відносин інструменти «стратегічного партнерства» використовуються для досягнення зовнішньополітичних завдань і підвищення статусу країни в міжнародних відносинах. У дипломатичних документах часто застосовуються й відносно нейтральні дефініції, такі як «демократичне» чи «конструктивне» партнерство або партнерство заради досягнення певних визначених цілей у конкретних сферах.

Варто мати на увазі, що стратегічні цілі різних держав можуть співпадати лише частково. Обмеженість сфери співпадіння цілей, інтересів і завдань є

джерелом розбіжностей, що передбачає можливість виникнення між державами-партнерами розходжень у формі більш чи менш тривалого конфлікту інтересів, який може ускладнити чи навіть призвести до припинення відносин партнерства. З іншого боку, в контексті міждержавних відносин значну складність виявляє дотримання вимог стосовно рівноправного статусу держав, які мають неспівмірні потенціали та складні зобов'язання, включаючи відносини з третіми країнами та участь у військових, військово-політичних і економічних союзах.

З приводу понятійного змісту «стратегічних партнерств» та визначення їх функціонального призначення в міжнародній практиці присутні декілька різних підходів. Вони побудовані на декількох важливих критеріях:

1. Наявності обопільних, не обов'язково симетричних, проте сумісних і принципово важливих інтересів двох або декількох держав, які зумовлюють необхідність постійної ефективної взаємодії та підкреслення «стратегічної» важливості двосторонніх відносин, тобто виділення їх із загального контексту. Таке тлумачення має найширший характер, оскільки включає більшість конкретних прикладів. Критерієм оцінки тут виступає власне обопільна зацікавленість партнерів у регулярній взаємодії в конкретно визначених сферах і галузях. «Стратегічний» характер двосторонніх відносин зумовлюється прагненням зміцнити співробітництво, поставити його в чіткіші договірно-правові рамки включаючи проведення регулярних або надзвичайних консультацій, тощо.

2. Прагненні надати двостороннім відносинам певного позитивного спрямування чи емоційного забарвлення (як у випадках, коли простежується дія негативних чинників, які потрібно нейтралізувати, так і в випадках, коли реальному наповненню двосторонніх відносин бракує навантаження конкретними проектами, однак існує обопільне бажання зробити певні аванси в плані очікуваних результатів). У цьому разі можна спостерігати свідому підміну понять, коли антураж «стратегічного партнерства» застосовується в тактичних або «службових» цілях. Фактичний стан двосторонніх відносин у цьому випадку не відповідає реальним критеріям стратегічної зацікавленості в досягненні певних спільних цілей, як це упродовж тривалого періоду спостерігалось в російсько-українських відносинах. За певних обставин, у разі ситуативних змін підстави для використання в політичній практиці поняття «стратегічне партнерство» можуть зникати, так само, як і відновлюватися.

3. Застосуванні специфічних методів оформлення відносин між центросиловим патроном і регіональним клієнтом, які до певної міри зацікавлені в маскуванні зв'язків центросилового союзу та з тих чи інших причин уникають використання зобов'язуючих формулювань. В цій формі стратегічне партнерство можна розглядати як різновид прихованих союзницьких відносин, які не передбачають гарантій, передбачених прямими союзницькими угодами.

Союзницькі та партнерські зв'язки між окремими державами мають складний і різноплановий характер. Воєнні союзи та оборонні угоди зазвичай чітко окреслюють зобов'язання сторін. У порівнянні із союзними форми партнерських відносин відрізняються більшою гнучкістю. Показовим прикладом можуть слугувати американо-ізраїльські угоди про «стратегічне співробітництво», в назвах яких з політичних міркувань не застосовувалося чітке визначення зобов'язань у сфері оборони та безпеки.

Подібні тенденції присутні й у відносинах між Росією та низкою країн СНД, що входять до Організації Договору про колективну безпеку. Показово, що серед країн ОДКБ лише Білорусь та Узбекистан мають статус прямих російських союзників, що передбачає надання їм військових гарантій безпеки. Решта країн, включаючи Вірменію, Казахстан, Киргизстан і Таджикистан, мають статус стратегічних партнерів. Утім, у контексті загострення військово-політичної ситуації на Південному Кавказі директор Четвертого департаменту країн СНД МЗС РФ О. Павловський (20 травня 2016 р.) визначив відносини Росії з Вірменією як союзницькі, а відносини з Азербайджаном – лише як стратегічне партнерство, попри те, що обсяг продажу російських озброєнь Азербайджану в останні роки набагато перевищував поставки до Вірменії.

Вказані оцінки здебільшого стосувалися корекції російських інтересів у контексті загострення відносин з Туреччиною. В цьому контексті перекидання російської авіації та зміцнення засобів ППО воєнної бази в Гюмрі у Вірменії мали «вирівняти баланс сил у регіоні» та передбачали використання Вірменії як плацдарму в разі, якщо б Росії довелося відкривати «другий фронт» проти Туреччини.

Зі свого боку МЗС Вірменії висловлювало відверте невдоволення з приводу невиконання союзницьких зобов'язань з боку Росії, якій закидали спроби побудувати стратегічні відносини з супротивниками Вірменії – Туреччиною і Азербайджаном, що сприяло зростанню амбіцій його

політичного керівництва та заохочувало до відновлення бойових дій у Нагірному Карабаху.

Аналіз досвіду міжнародних відносин останніх десятиліть дозволяє стверджувати, що двосторонні чи групові міждержавні стратегічні партнерства можуть знаходити прояв у декількох різних формах:

- Встановлення різнофункціональних відносин країн, що мають окремі спільні цілі, які зумовлюють координацію їхніх зусиль для досягнення визначених цілей і завдань. Після 1991 р. такий характер, зокрема, мали відносини між Угорщиною, Польщею і Чехословаччиною в межах Вишеградської трійки, а потім – Вишеградської четвірки в контексті адаптації до вимог членства в ЄС і НАТО.

- Розвитку взаємодії між країнами, що мають обмежене коло спільних цілей, проте зацікавлені у співпраці на взаємній компенсаційній основі. У цьому вигляді стратегічне партнерство найчастіше виступає як форма маскування союзницьких центросилових або клієнтських воєнно-політичних відносин. До такого типу відносин тяжіють відносини між США та Ізраїлем, США та Пакистаном, Росією та Іраном.

- Взаємодії між впливовими регіональними державами, які зацікавлені у використанні певних механізмів співробітництва поза межами зобов'язань, які вони мають внаслідок участі у військових союзах та економічних інтеграційних об'єднаннях. Впродовж 2000-х рр. подібний тип відносин характеризував відносини Росії з декількома основними країнами ЄС, включаючи Німеччину, Францію та Італію. Подібний характер мають відносини між Україною, Туреччиною та Польщею.

- Відносини між значними регіональними державами, які зацікавлені у встановленні певної конфігурації міжнародної системи та прагнуть зрівноважити вплив країни-гегемона (відносини Росії з Китаєм, Індією та іншими державами-учасниками об'єднання БРІКС).

В сучасній міжнародній взаємодії беруть участь різні за статусом, рольовою ознакою і впливом держави, міждержавні союзи та інтеграційні об'єднання, відносини між якими мають різні характер і модальність. Вирізняючи партнерські відносини із загального спектру двосторонніх і багатосторонніх відносин можна стверджувати, що об'єктивними та в певному сенсі стандартними критеріями відносин стратегічного партнерства можна вважати:

- функціонально визначене коло питань двосторонніх відносин і проблем міжнародних відносин, які становлять предмет партнерства;

- створення двосторонніх координаційних, галузевих та/або міжгалузевих робочих та консультативних механізмів, тобто інституціоналізацію партнерства;

- наявність прогнозованої обопільної зацікавленості урядових (та громадських) кіл обох держав у продовженні преференціального двостороннього співробітництва на довгостроковій основі, а також здатність кожної з країн-партнерів виконувати певну глобальну, та/або регіональну чи субрегіональну функцію в міжнародних відносинах, яка відповідає інтересам і світогляду владної політичної верхівки іншої країни – партнера;

- схвальне ставлення більшості угруповань політичної еліти обох країн до встановлення та підтримання партнерських відносин з певною іншою державою, тобто неконфліктність сприйняття партнерства, чому вочевидь сприяє політична і економічна гомогенність країн-партнерів, яка становить важливий вимір їхньої взаємосумісності;

- проголошення партнерства у формі, визначеній урядовими колами двох країн як найбільш придатній для конкретного випадку з урахуванням міжнародної ситуації, національних традицій, глобальних і регіональних процесів (особливі відносини, стратегічне, конструктивне, особливе, партнерство тощо).

Варто зазначити, що весь наведений перелік компонентів рідко зустрічається на практиці, проте вони частково застосовуються в усіх формах горизонтальних двосторонніх партнерських відносин, включаючи українсько-американське, українсько-польське, українсько-литовське та українсько-турецьке партнерства.

Основна відмінність між стратегічними партнерствами і воєнно-політичними союзами визначається характером і ступенем обов'язковості взаємних зобов'язань. Зазвичай, партнерства виглядають менш чітко окресленими з погляду їхніх функцій і не передбачають взаємних юридичних зобов'язань. Натомість союзницькі відносини стабільніші та чіткіші за функціями і зобов'язаннями. Двосторонні союзи більш властиві для ієрархічних міжнародних систем, включаючи біполярність та однополярність. Проте вони зберігатимуть актуальність і в умовах багатополюсної міжнародної системи, в якій значну роль відграватимуть регіональні баланси сил та інтересів.

Огляд сучасного стану відносин України з державами та об'єднаннями, які свого часу були проголошені її стратегічними партнерами, дозволяє сформулювати наступні висновки:

- Зберігає пріоритетний характер розвиток відносин стратегічного партнерства між Україною та США [11]. Основні проблемні зони відносин стосуються оборонного співробітництва, військово-політичних відносин та встановлення в Україні механізмів правої держави.

- На основі Хартії про особливе партнерство започатковано нову фазу активного співробітництва з НАТО, яка відкриває певні можливості військового та військово-технічного співробітництва, хоча й не передбачає надання членства.

- Залишається не вирішеною низка проблем у відносинах між Україною та ЄС, включаючи набуття чинності Угоди про асоціацію між ЄС та Україною, надання безвізового режиму для короткотермінових поїздок, можливість внесення коректив у квотні показники додатків до угоди та перегляду термінів впровадження окремих директив і регламентів ЄС. Доцільно нагадати, що на певному етапі ратифікації Угоди про партнерство і співробітництво (1998-1999 рр.) відносини між ЄС та Україною визначалися як «стратегічне та унікальне партнерство», проте на нинішньому етапі в офіційних документах ЄС Україна, Молдова та Грузія позначаються як «асоційовані держави».

- Потребує серйозної уваги вдосконалення партнерських зав'язків з країнами, які мають близькі або сумісні інтереси у сфері безпеки. Такий підхід може здійснюватися у формі встановлення режиму активного діалогу з Польщею, країнами Балтії, Грузією, Молдовою та Туреччиною.

- Виглядає доцільним прагматичний перегляд договірно-правової бази відносин України з Китаєм. Такий підхід потребує оцінки реалістичності підписаних меморандумів та укладених контактів. В якості паліативної форми стосунків може розглядатися перехід до «прагматичного» або «конструктивного» партнерства.

- Зберігає актуальність конструктивний перегляд відносин з країнами СНД, включаючи Азербайджан, Білорусь, Казахстан, Узбекистан та Туркменістан. Відносини з цими країнами важливі у довгостроковій перспективі. З цього погляду скасування попередніх декларацій про стратегічне партнерство виглядає недоцільним. Натомість очевидна потреба в поступовому

відновленні роботи спільних двосторонніх механізмів, насамперед міжурядових комісій з питань економічного співробітництва.

Список використаних джерел та літератури:

1. Урманов И. Синергетические связи как новая модель организации производства / И. Урманов // МЭ и МО. – 2000. – № 3. – С. 19-26.
2. Андрианов А.Ю. Стратегическое партнерство ориентированное на развитие региона / А.Ю. Андрианов // Экономика региона. Электронный журнал ВлГУ. – 2007. – № 18. – Часть 2. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://journal.vlsu.ru/index.php?id=259>
3. Актуальні проблеми всесвітньої історії: стратегії партнерства і співробітництва в міжнародних відносинах: Зб. наук. праць / За ред. С.В. Толстова. – К.: ДУ «ІВІ НАНУ», 2015. – 233 с.
4. Асиметрія міжнародних відносин / Під ред. Г.М. Перепелиці, О.М. Субтельного. – К.: Вид. дім «Стилос», 2005. – 554 с.
5. Жовква І.І. Стратегічне партнерство України. Теорія і практика / І.І. Жовква. – К.: НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. – 156 с.
6. Толстов С. Феномен стратегічного партнерства в мінливому контексті міждержавних відносин / С. Толстов // Дослідження світової політики: Зб. наук. праць. – К.: ІСЕМВ НАН України, 2008. – Вип. 45. – С. 28-57.
7. Шамраєва В.М. Стратегічне партнерство як інструмент зовнішньої політики держави (історіографія проблеми) / В.М. Шамраєва // Державне будівництво. – 2012. – № 1. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://www.kbuara.kharkov.ua/ebook/db/2012-1/doc/4/03.pdf>
8. Лоссовський І.Є. Стратегічне партнерство України з країнами Європи: формальне декларування та реальні здобутки / І.Є. Лоссовський // Актуальні проблеми всесвітньої історії: стратегії партнерства і співробітництва в міжнародних відносинах. Зб. наук. праць. – К.: ДУ «ІВІ НАНУ», 2015. – С. 67-78.
9. МИД России: «Отношения России и Армении союзнические, между тем отношения с Азербайджаном – это не отношения союзников» // Habarlar. 20.05.2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://habarlar.ru/news/105822.html>
10. Аксенов С. Армения – военный плацдарм России / С. Аксенов // Русская планета. 24 февраля 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://rusplt.ru/society/armeniya-voennyiy-platsdarm-rossii-21602.html>
11. Хартія Україна-США про стратегічне партнерство. Док. 840_140 від 19.12.2008. – [Електронний ресурс]. – Режим доступа: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/840_140

ФОРМУВАННЯ ПІДХОДІВ КРАЇН ЄС ЩОДО СПБО

У статті аналізуються підходи країн ЄС щодо Спільної європейської політики у сфері безпеки та оборони. Ця політика стала новим напрямком діяльності ЄС, що розвиває досвід «європейського політичного співробітництва» і передбачає узгодження та здійснення країнами ЄС спільних зовнішньополітичних дій на основі одноголосно прийнятих рішень.

Ключові слова: ЄС, США, СПБО, НАТО, ООН.

Лакишик Д.М. Формирование подходов стран ЕС относительно ОПБО.

В статье анализируются подходы стран ЕС относительно Общей европейской политики безопасности и обороны. Эта политика стала новым направлением деятельности ЕС, развивающим опыт «европейского политического сотрудничества» и предусматривающим согласование и осуществление странами ЕС совместных внешнеполитических действий на основе единогласно принятых решений.

Ключевые слова: ЕС, США, ОПБО, НАТО, ООН.

Lakishyk D. Formation of the EU States Approaches Regarding the CSDP.

The article analyzes formation of the EU state approaches regarding the Common European Security and Defence Policy. This policy has become the new focus of EU activity, developing the experience of “European political cooperation” and providing for the coordination and implementation of the EU common foreign policy actions on the basis of decisions taken unanimously.

Keywords: EU, the USA, CSDP, NATO, UN.

Протягом останнього десятиліття у світовій політиці відбулися значні зміни, що призвели до концептуального перегляду способів та засобів забезпечення міжнародної безпеки. Передусім йдеться про склад, зв'язки, динаміку та масштабність загроз як на національному, так і на міжнародному рівні. Поява нових загроз та необхідність побудови відповідної стратегії реагування стало викликом для європейської безпекової політики.

Якщо раніше країни Євросоюзу у питаннях безпеки покладалися цілком на політико-оборонний механізм НАТО і політичний механізм ОБСЄ та ООН, то віднедавна проблеми безпеки чим далі набувають актуальності для європейської політики і стають «внутрішнім пріоритетом» Європейського Союзу. Стурбованість ЄС питаннями забезпечення власної безпеки, створенням відповідної системи і її організації реалізувалася у прагненні активізувати Спільну зовнішню та безпекову політику (СЗБП). Проте з моменту свого започаткування (Договір про ЄС, 1992 р.) СЗБП виявилася неефективним політико-правовим та інституційним механізмом. Тому у 1999 р. Європейський

Союз запровадив нову, більш успішнішу ініціативу з назвою Європейська політика безпеки та оборони (ЄПБО) [1].

Мета статті – визначити підходи країн ЄС щодо Спільної політики у сфері безпеки та оборони.

Можна стверджувати, що ЄС наполегливо і поступово наближається до можливості впливати на вирішення проблем європейської та міжнародної безпеки. За останнє десятиліття ЄС спромігся суттєво розвинути свою військову складову як важливу ланку ЄПБО. Зокрема, створення і розвиток військових контингентів дозволили Євросоюзу взяти на себе виконання миротворчих місій як на європейському континенті, так і поза його межами.

Нині можна говорити про наближення ЄПБО до окреслених стратегічних орієнтирів. Одночасно цей амбітний проект досі не реалізований і власне його існування досі залежить від багатьох чинників. Активізація зусиль у сфері зовнішньої політики та політики безпеки була спричинена неспроможністю ЄС самотійно врегулювати конфлікт на Балканах, ігноруванням думки європейців щодо операції в Іраку, усвідомленням власної військово-технологічної відсталості, розумінням змін, що відбулися у змісті і масштабах загроз та визнанням необхідності побудови відповідної стратегії реагування. Все перераховане вище призвело до концептуальних змін у європейській безпековій політиці та появи ініціатив щодо створення власних європейських військових інструментів впливу на світову політику.

Передусім відбулося розширення політико-правового механізму забезпечення європейської безпеки – Спільної зовнішньої та безпекової політики – через впровадження доповнюючої ініціативи – Європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО) (Common European Security and Defence Policy (ESDP)). Дана ініціатива була ухвалена на саміті ЄС в Кельні 1999 р., під час якого було заявлено, що ЄС повинен мати спроможність діяти самотійно, ґрунтовану на відповідній військовій могутності, системі ухвали рішень та політичній рішучості реагувати на міжнародні кризи [2].

У рамках цього процесу були також здійснені спроби активізувати Західноєвропейський Союз (ЗЄС). Проте результатом загальноєвропейських дебатів стало розуміння доцільності акумуляції зусиль та можливостей в рамках політики ЄС. Для ЗЄС це означало початок процесу фактичного структурно-функціонального розчинення у ЄПБО ЄС.

Наприкінці XX ст., незважаючи на співпрацю європейських країн з метою реалізації власної політики у сфері безпеки та оборони, колективну безпеку в межах Європи за загальною згодою гарантувала НАТО. Це чітко продемонструвала неспроможність ЄС самостійно, без військової підтримки США, вирішити міжнаціональний конфлікт на Балканах. Очевидною стала необхідність формування військових ресурсів, на які могли б спиратися європейські країни для реалізації власних рішень у сфері безпеки та оборони. Наступні зусилля були зосереджені на розвиток матеріальної бази ЄПБО – створенні військових контингентів та консолідації відповідних ресурсів.

Під час саміту ЄС у грудні 1999 р. (Гельсінкі) був визначений напрям розвитку військової сфери, відомий як Гельсінська Основна Мета, або Основна Мета-2003. Відповідно до неї країни-члени ЄС мали досягти оперативної спроможності розгортати протягом 60 діб військовий контингент чисельністю 50-60 тис. осіб і підтримувати їх протягом року з метою виконання Петерсберзьких завдань (Petersberg Tasks, 1992 р.) [3, р. 132]. Ці завдання передбачають гуманітарні, рятувальні та миротворчі місії, залучення військових сил до врегулювання криз, зокрема заходи, спрямовані на встановлення миру.

Зазначалося, що розгорнуті сили мають бути самодостатніми, з необхідним рівнем командування та контролю, розвідними можливостями, логістикою, іншими необхідними бойовими забезпеченнями і можливостями та за необхідності підкріплені додатково повітряними та морськими силами.

Виконання завдань Основної Мети-2003 мало бути завершене найпізніше до грудня 2003 р. Після попередніх досліджень доступних, очікуваних та необхідних сил та ресурсів сторони визначили максимальні вимоги до ресурсного забезпечення реалізації Основної Мети-2003: 100 тис. особового військового складу, 400 одиниць військової авіаційної техніки та 100 кораблів воєнно-морського флоту.

У травні 2003 р. під час саміту ЄС на засіданні Ради із зовнішньої політики було зазначено, що ЄС досяг практично всіх оперативних можливостей із забезпечення реалізації Петерсберзьких завдань. Практичним підтвердженням цього були розпочаті у 2003 р. дві воєнні операції ЄС у межах та поза межами Європи: 31 березня – операція CONCORDIA у колишній Югославській Республіці Македонія (контингент ЄС замінив сили НАТО);

12 червня – операція ARTEMIS у Демократичній Республіці Конго (повністю автономна операція ЄС) [4, с. 152].

Разом з тим в європейському експертному середовищі існували критичні зауваження щодо успішності втілення Основної Мети-2003, пов'язані з інституційною неврегульованістю та недостатньою оперативністю управління військовими контингентами та місіями.

Наступний етап реалізації ЄПБО розпочався з прийняття у грудні 2003 р. Європейської стратегії безпеки, що продемонструвало успішне подолання країнами-членами ЄС кризи неузгодженості з питань спільної зовнішньої політики.

Цей документ окреслив основні загрози та визначив головні напрями діяльності ЄС щодо їх попередження. Зокрема стверджувалося, оскільки широкомасштабна агресія проти окремої держави-члена ЄС наразі є неможливою, Європа постає перед потенційними загрозами тероризму, розповсюдження зброї масового знищення, регіональних конфліктів і незаконної міграції, неефективності дій інституту держави (системи державного управління), організованої злочинності.

Відповідно до визначених загроз було окреслено цілі, яких Європа має прагнути, щоб захистити власну безпеку: реагування на загрози – створення механізмів попередження та реагування, включаючи у сфері активного кризового менеджменту і міжнародного співробітництва; побудова безпеки в найближчому оточенні – реагування на загрозові тенденції в найближчому оточенні з метою попередження і недопущення конфліктів та криз; побудова міжнародного порядку, заснованого на ефективному багатосторонньому співробітництві з іншими впливовими гравцями на міжнародній арені [5, р. 1544].

Незважаючи на деяку декларативність, документ чітко визначив основні напрями діяльності ЄС у сфері зовнішньої політики, безпеки та оборони в довгостроковій перспективі. Відповідно до окреслених орієнтирів здійснювалася та здійснюватиметься зовнішня та безпекова політика ЄС.

У травні 2004 р. міністри безпеки країн-членів ЄС ухвалили наступний позиційний документ, що відображав зміни у стратегічному оточенні та технологіях. Основна Мета-2010 закликала членів ЄС до 2010 р. бути спроможними відповідати швидкими та рішучими діями, використовуючи всі узгоджені методи, у всьому спектрі операцій з врегулювання криз, що

підпадають під дію Договору про Європейський Союз. З-поміж основних завдань реалізації Основної Мети-2010 можна зазначити:

- заснування цивільно-військового органу в рамках Військового штабу ЄС: цей орган має миттєво брати на себе функції операційного центру у разі проведення певних операцій (на стадії становлення);
- заснування Європейського оборонного агентства (ЄОА) (European Defence Agency (EDA) (засновано у липні 2004 р.);
- посилення координації спільних дій держав-членів ЄС (процес розпочато у 2004 р.);
- розвиток дієвого Європейського управління повітряних перевезень для членів ЄС, які хочуть брати в ньому участь (процес розпочато у 2004 р.);
- завершення формування Сил швидкого реагування ЄС (повна оперативна боєздатність досягнута на 1 січня 2007 р.);
- забезпечення боєздатності авіаносця з відповідним повним забезпеченням та супроводом на 2008 р.;
- покращення виконання операцій ЄС на всіх рівнях у спосіб досягнення необхідної узгодженості та створення мережі взаємопов'язаних засобів зв'язку та покриття (наземного та супутникового);
- встановлення кількісних показників та критеріїв, яких мають досягти національні сили у сфері підготовки та застосування відповідно до Основної Мети-2010 (процес «детального вивчення та оцінювання» наразі триває) [6, р. 216].

Для полегшення визначення напрямів розвитку військових потужностей відповідно до Основної Мети-2010 було окреслено п'ять показових сценаріїв розвитку подій, що фактично і визначило основні сфери застосування збройних сил ЄС:

- розділення ворогуючих сторін за допомогою сили – миротворчі операції;
- стабілізація, реконструкція та військові консультації для третіх країн;
- попередження конфлікту;
- операції з евакуації;
- допомога під час гуманітарних операцій.

Нині можна говорити про те, що в процесі реалізації ЄПБО ЄС створені організаційно-правові умови формування контингенту збройних сил ЄС для здійснення усіх зазначених вище видів операцій.

Гіпотетично ЄС може залучати до проведення місій збройні сили держав-членів кількістю близько 2 млн. осіб військового персоналу, 2500 одиниць бойової авіації, 800 бойових кораблів [7, р. 18]. Це є суттєвим ресурсом для посилення Сил швидкого реагування (СШР) ЄС як прототипу регулярної армії власне Європейського Союзу (чисельність контингенту 60 тис. військових (формується за необхідністю) та 1,5 тис. осіб постійного військового формування Європейська бойова група (European Union Battlegroups) у складі СШР). Сили швидкого реагування можна розглядати як індикатор «військової могутності» Євросоюзу. Крім власних ресурсів, ЄС може використовувати також ресурси НАТО. Це передбачено в пакеті домовленостей «Берлін-плюс», прийнятому на саміті ЄС і НАТО у 2002 р. [8, р. 98]. Основна теза домовленостей полягає в узгодженні питань сумісності акцій ЄПБО і НАТО та усуненні можливого дублювання у використанні ресурсів. Окремо було обумовлено призначення представника ЄС на посаду заступника командуючого військами НАТО на континенті, він також керує операціями, здійснюваними в рамках ЄС.

Разом з військовим активно розвивається цивільний сегмент ЄПБО (поліцейські, адміністративні, експертні структури). На саміті в червні 2000 р. держави-члени ЄС зробили перші кроки на шляху посилення цивільного кризового менеджменту (як на загальноєвропейському, так і на національному рівні).

По завершенні попередньої роботи над цим проектом на Брюссельському саміті ЄС у червні 2004 р. була прийнята Цивільна Основна Мета-2008. Згідно з її положеннями у випадку прийняття рішення про початок місії цивільні підрозділи мають розгортатися протягом 30 діб. Ці акції можуть проводитися автономно, разом або у тісній співпраці з військовими.

Нині Сили цивільного реагування (СЦР) ЄС мають у своєму складі: поліцейських – 5,761 осіб, експертів з правових питань – 631 особа, експертів з адміністративних питань – 562 особи, сил цивільного захисту – 4,988 осіб [7, р. 27]. Завдання СЦР:

- оцінка та проведення розслідування в кризовій ситуації або в такій, що загрожує перерости у кризову;
- розгортання сил з метою налагодження відносин перед початком повномасштабної місії в рамках ЄПБО;

- посилення існуючих механізмів врегулювання криз під егідою ЄС (наприклад, підтримка відповідної експертизи у сферах посередництва та моніторингу).

До функцій СЦР також входить патрулювання кордонів, правозахист, сприяння державному та місцевому управлінню, цивільний захист населення, матеріально-технічна підтримка та підтримка операцій. Як інструмент швидкого реагування групи СЦР можуть бути мобілізовані та розгорнуті протягом п'яти днів.

Нині ЄС має у власному активі 17 операцій в Європі та поза її межами: 7 вже завершені, з них 3 воєнні операції, 4 цивільні (поліцейські війська та консультативні місії); 10 операцій ще тривають, з них 2 воєнні, 8 цивільних. Під час проведення операцій ЄС використовує матеріально-технічні ресурси НАТО. Таким чином, можна говорити про взаємодоповнюючі зусилля та про взаємовигідну співпрацю ЄС та НАТО.

Європейський Союз набув значного прогресу у впровадженні ЄПБО. Однак очевидно, що формування та розвиток Європейської політики безпеки та оборони потребує значно більших політичних зусиль та ресурсів. Також необхідним є досягнення консенсусу щодо пріоритетів зовнішньої політики ЄС, в рамках якої формуються стратегічні завдання ЄПБО. Вдосконалення та зміцнення потребує також інституційна та адміністративна система ЄПБО. З огляду на вищезазначені обставини справедливим буде припущення, що у середньостроковій перспективі можливості застосування військового потенціалу ЄС будуть обмежені.

Нині в ЄС пріоритетним напрямом подальшого розвитку ЄПБО визнається не кількісне нарощування показників, а якісна реалізація потенціалу в цій сфері, що у свою чергу висуває перед державами-членами ЄС такі завдання: 1) досягнення консенсусу у всіх аспектах Спільної політики безпеки та оборони; 2) вироблення і засвоєння нової методології кризового менеджменту; 3) ефективне використання можливостей міжнародного співробітництва; 4) посилення оборонної промисловості та військових технологій.

Остання позиція є найбільш слабкою порівняно із США. Зокрема, за даними Європейського оборонного агентства (EDA) на грудень 2006 р. частки науково-дослідних витрат в оборонному бюджеті США та ЄС становили відповідно 13,1% та 4,7% [9]. Це викликало занепокоєння європейських

експертів та політиків, які наголосили, що реформування та розвиток науково-технологічного сектору ЄПБО визнається першочерговим завданням.

Отже, представлення Стратегії Безпеки ЄС було заявкою на стратегічне бачення, яке підкріплено реальними силами швидкого реагування. Поглинання структур ЄС та інкорпорація безпекових гарантій у структури ЄС є свідчення процесу розбудови Європейської безпекової ідентичності. Таким чином складається ситуація дублювання систем безпеки власне європейської та євроатлантичної. Більшість країн ЄС визнають домінування та безперечність лідерства НАТО в безпековому середовищі регіону, однак меншість країн виступає із відвертою критикою розбудови незалежної від США можливості захищати безпекові інтереси.

Головною проблемою усіх дискусій та зусиль розбудови європейської системи безпеки є погане матеріально-ресурсне забезпечення таких ініціатив. Фінансова криза завдала значного збитку безпековим витратам в Європі, що відповідно позначиться на практичному вимірі реалізації таких планів. Використання безкоштовної безпекової парасольки США стає більш привабливою перспективною і відповідно позначається на настроях суспільства.

За сприятливим для США сценарієм розвитку подій відбуватиметься поступова еволюція військово-політичної інтеграції в межах ЄС, проте із збереженням домінуючого положення НАТО у системі європейської безпеки. За негативним сценарієм – побудова політичного союзу та створення єдиної європейської армії, що може поставити питання про майбутнє НАТО. Втім, реалізація другого сценарію здається малоімовірною: по-перше, через брак згоди всередині ЄС через позицію нейтральних країн та розбіжності між атлантистами та європейцями; по-друге, через фізичну неготовність ЄС взяти на себе таку відповідальність. Колосальний розрив у фінансуванні військових бюджетів та відставання ЄС від США у сфері військових НДДКР ставлять під сумнів спроможність європейців проводити повномасштабні військові операції власними силами, отже залишають їх залежними від США у військово-стратегічному плані.

Список використаних джерел та літератури:

1. Bertram Ch., Grant Ch., Heisbourg F. *Defense europeenne: les prochaines etapes* / Ch. Bertram, Ch. Grant, F. Heisbourg // *Le Monde*. – 28.07.2000.

2. Croft S., Howorth J., Terrif T., Webber M. NATO's triple challenge / S. Croft, J. Howorth, T. Terrif, M. Webber // International Affairs. – 2000. – Vol. 76-3. – P. 502-509.
3. EU Security and Defence Policy. The first five years (1999-2004) / Ed. by G. Gnesotto. Preface by J. Solana – Paris: the European Union Institute for Security Studies, 2004. – 296 p.
4. Савін С.Л. Роль США у формуванні нової архітектури європейської безпеки / С.Л. Савін // Стратегічні пріоритети. – 2010. – № 4 (17). – С. 149-153.
5. Castillo de la Torre F. The EU Common Security and Defence Policy / F. Castillo de la Torre // Common Market Law Review. – N.Y.: Oxford University Press, 2014. – P. 1544–1548.
6. Hill C., Smith M. International Relations of the European Union / Ed. by C. Hill, M. Smith. – Oxford : Oxford University Press, 2005. – 496 p.
7. Defence Data 2012 / Ed. by E. Platteau. – Brussels: European Defence Agency, 2013. – 32 p.
8. Howorth J. NATO and ESDP: Institutional Complexities and Political Realities / J. Howorth // Politique étrangère. – 2009. – № 4. – P. 95-106.
9. European defence agency (2006). An initial Long-Term Vision for European Defence Capability and Capacity Needs, (LTV).
10. Spence D. The Commission and the Common Foreign and Security Policy // The European Commission / Ed. by D. Spence, G. Edwards. – London : John Harper, 2006. – P. 366–373.

УДК 327.51:061.1(НАТО+ЄС)

Вонсович О.С.

НЕДОЛІКИ СИСТЕМИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ У ХХІ СТ.

У статті досліджено чинники та причини, які є основою недоліків системи євроатлантичної безпеки у ХХІ ст. Обґрунтовано тезу про те, що розвиток подій у світі та на Європейському континенті протягом останніх років засвідчив, що НАТО є одним з найважливіших елементів глобальної безпеки і міжнародних відносин, основною найефективнішою структурою, навколо якої починає викристалізовуватися процес формування нової архітектури євроатлантичної системи безпеки. Визначено, що одним із основних недоліків стала застарілість принципів та підходів щодо забезпечення безпеки в нових умовах. Ще одним недоліком можна вважати відсутність напрацьованих практичних механізмів протидії сучасним викликам і загрозам. Не менш важливим недоліком системи євроатлантичної безпеки є нездатність в повній мірі забезпечувати безпеку для європейських країн. Доведено, що тероризм є загрозою, яка багато в чому визначає вади євроатлантичної системи безпеки. З'ясовано, що недосконалість механізмів протидії розповсюдженню зброї масового знищення створює умови, в яких ефективність контролю за операціями з такою зброєю знижується. Визначено, що викликом для системи євроатлантичної безпеки стала активізація агресивної силової політики з боку Російської Федерації.

Ключові слова: система євроатлантичної безпеки, недоліки, виклики, загрози, НАТО, Європейський Союз.

Вонсович А.С. Недостатки системы евроатлантической безопасности в ХХІ в.

В статье исследованы факторы и причины, которые являются основой недостатков системы евроатлантической безопасности в ХХІ в. Аргументирован тезис о том, что развитие событий в мире и на Европейском континенте в течении последних лет засвидетельствовало, что НАТО является одним из самых важных элементов глобальной безопасности и международных отношений, основной самой эффективной структурой, вокруг которой начинает кристаллизоваться процесс формирования новой архитектуры евроатлантической системы безопасности. Определено, что одним из основных

недостатков стало устаревание принципов и подходов к обеспечению безопасности в новых условиях. Еще одним недостатком можно считать отсутствие наработанных практических механизмов противодействия современным вызовам и угрозам. Не менее важным недостатком системы евроатлантической безопасности является неспособность в полной мере обеспечивать безопасность для европейских стран. Доказано, что терроризм является угрозой, которая во многом определяет недостатки евроатлантической системы безопасности. Выяснено, что несовершенство механизмов противодействия распространению оружия массового уничтожения создает условия, в которых эффективность контроля за операциями с таким оружием снижается. Определено, что вызовом для системы евроатлантической безопасности стала активизация агрессивной силовой политики со стороны Российской Федерации.

Ключевые слова: система евроатлантической безопасности, недостатки, вызовы, угрозы, НАТО, Европейский Союз.

Vonsovych O. Disadvantages of Euro-Atlantic Security System in the XXI Century.

The paper examines the factors and causes which are the backgrounds of weaknesses of Euro-Atlantic security system in the XXI century. Argued the thesis that the development of events in the world and on the European continent during the last years witnessed that NATO is one of the most important elements of global security and international relations, the main the most effective structure around which begins to crystallize the formation of a new architecture of Euro-Atlantic security system. It was determined that one of the main drawbacks was the obsolescence of the principles and approaches to security in the new environment. Another drawback is the lack of practice of established mechanisms to counter modern challenges and threats. No less important disadvantage of Euro-Atlantic security system is the inability to fully ensure the security of European countries. It is proved that terrorism is a threat, which largely determines the disadvantages of the Euro-Atlantic security system. It was found that the imperfection of mechanisms of countering the spread of weapons of mass destruction creates the conditions in which the effectiveness of control over the operations of such weapons is reduced. It was determined that the challenge for the Euro-Atlantic security system was the intensification of the aggressive power policy from the Russian Federation.

Keywords: Euro-Atlantic security system, drawbacks, challenges, threats, NATO, European Union.

Основною проблемою, яку досліджує автор в даній статті – є виявлення та аналіз чинників, які обумовлюють недоліки в системі євроатлантичної безпеки у XXI ст. Ця проблема є актуальною з огляду на дестабілізацію безпекової ситуації в євроатлантичному регіоні, яка викликана збільшенням чисельності викликів та загроз. Практичним проявом їх є недосконалість принципів, підходів, методів, інструментів та засобів протидії їм на сучасному етапі розвитку системи євроатлантичної безпеки. Виходячи з цього, актуальним вбачається подальше дослідження чинників, на основі яких формуються недоліки системи євроатлантичної безпеки у XXI ст.

Проблематика наявності недоліків в системі євроатлантичної безпеки була досліджена вітчизняними науковцями, такими як Т. Брежнєва, В. Горбулін, О. Їжак, Б. Парахонський, Г. Перепелиця, О. Полторацький, О. Потехін та ін. Серед зарубіжних дослідників можна виділити наступних:

Дж. Шерр, З. Бжезинський, П. Д'Аньєрі, С. Ларрабі, Дж. Саймон. Також в статті були використані матеріали офіційних веб-сайтів НАТО, Європейської Комісії, вітчизняних та зарубіжних ЗМІ. Такими, які раніше не були достатньо досліджені є наступні питання: сучасні чинники, які обумовлюють наявність недоліків в системі євроатлантичної безпеки, аналіз впливу викликів та загроз на процеси в рамках системи, дослідження внутрішніх процесів з позиції безпеки та низка ін.

Метою даної статті – є дослідження недоліків системи євроатлантичної безпеки у ХХІ ст.

Розвиток подій у світі та на Європейському континенті протягом останніх років засвідчив, що НАТО є одним з найважливіших елементів глобальної безпеки і міжнародних відносин, основною найефективнішою структурою, навколо якої починає викристалізовуватися процес формування нової архітектури євроатлантичної системи безпеки. Головне завдання, яке вирішує Альянс, це перетворення з організації, що виникла у відповідь на загрози холодної війни, у структуру політично-воєнного характеру, яка спроможна ефективно протистояти новим загрозам. Згідно Воєнної концепції оборони проти тероризму, НАТО має бути готовим до проведення операцій з попередження тероризму, антитерористичних операцій, операцій з урегулювання криз та наслідків терористичної діяльності, а також «операцій взаємодії» [1].

Проблеми, що постають перед системою євроатлантичної безпеки, постійно змінюються. Нові загрози, включаючи тероризм та наявність проблемних країн, спричинені як внутрішніми, так і зовнішніми факторами, також мають транснаціональний характер. Хоча загрози стабільності походять, в основному, зі стратегічно важливого регіону Балкан, останні події в Афганістані продемонстрували, що нові загрози євроатлантичній безпеці можуть виникати і з регіону на периферії євроатлантичної зони. Тому зміцнення міжнародної стабільності та безпеки ще більше залежать, з одного боку, від проведення внутрішніх реформ, а з іншого – від розширення масштабів міжнародного співробітництва. Сприяння ефективній безпеці неможливе в умовах відсутності фундаментальних демократичних доктрин та інституцій. В обох цих питаннях євроатлантичному партнерству належить ключова роль.

У ХХІ ст. в умовах появи низки викликів та загроз євроатлантичній безпеці, таких як тероризм, транснаціональна злочинність, нелегальна міграція, піратство, транскордонний наркотрафік, кібернетичні атаки та низки інших, система євроатлантичної безпеки відчула на собі негативний вплив від наслідків цих небезпек.

Одним із основних недоліків стала застарілість принципів та підходів щодо забезпечення безпеки в нових умовах. Більшість з них були прийняті ще у ХХ ст., коли розстановка сил та ситуація у світі були зовсім іншими. Методика забезпечення безпеки в євроатлантичному регіоні в період «холодної війни» почала проявляти свої вади на початку ХХІ ст., особливо після терористичних атак на США 11 вересня 2001 р. Саме тоді вперше євроатлантична система безпеки зіткнулась із проблемою недосконалості практичних механізмів протидії такому явищу як тероризм. Ця резонансна подія стала відліковою точкою процесу трансформації діяльності системи євроатлантичної безпеки в умовах зміни геополітичної обстановки у світі. Зміни та корективи, які в подальшому вносились в Стратегічну концепцію НАТО певною мірою посприяли тому, щоб запровадити нові принципи та підходи щодо підвищення рівня захищеності та національної безпеки країн-членів системи євроатлантичної безпеки. Але і вони, нині, не є до кінця досконалими та такими, які справді можна вважати ключовими в контексті забезпечення безпеки.

Ще одним недоліком можна вважати відсутність напрацьованих практичних механізмів протидії сучасним викликам і загрозам. Прикладом цього можна вважати боротьбу із піратством, загрозою, яка стала актуальною у ХХІ ст.

Запровадження механізмів почалось після захоплень суден поблизу західного й східного узбережжя Африки, Карибського моря, прибережних вод Коста-Ріки, Бразилії, Колумбії, районів Південно-Східної Азії і Азійсько-Тихоокеанського регіону. Перші активні дії сомалійських піратів у 2002 р. змусили НАТО та Європейський Союз більш змістовно підійти до питання боротьби із піратством. З жовтня по грудень 2008 р. тривала перша військово-морська операція НАТО по боротьбі з піратством біля берегів Сомалі та в Аденській затоці, для стримування та недопущення піратських атак і дій в даному регіоні. Спочатку операція планувалася як тимчасова. Головною метою операції «Союзницький постачальник» проголошувалося забезпечення безпеки

суден Всесвітньої продовольчої програми. Саме тому основними завданнями для морських сил НАТО, що виконують операцію, було супроводжувати судна з вантажами Всесвітньої продовольчої програми, а також патрулювати води в районі Сомалі. НАТО забезпечило потенціал у боротьбі з піратством, координуючи свої дії з іншими міжнародними структурами і країнами, включаючи Європейський Союз [2]. За час проведення своєї першої операції «Союзницький постачальник» НАТО супроводжував судна ООН у восьми окремих випадках і допоміг здійснити безпечне постачання понад 30 тис. метричних тонн гуманітарної допомоги для Сомалі [3]. Успішно завершивши свою місію, 14 грудня 2008 р. НАТО передала «естафету» новій операції ЄС у боротьбі з піратством «Атланта» [4].

10 листопада 2008 р. міністри оборони країн-учасниць Європейського Союзу схвалили рішення про початок проведення спільної місії під умовною назвою «Операція Атланта», яка спрямована на боротьбу з морським розбійництвом у водах Аденської затоки та Африканського рогу. Окрім надання допомоги суднам ЄС, завданням місії є захист від морського розбою суден зафрахтованих Організацією Об'єднаних Націй, які транспортують гуманітарні вантажі [5]. Міністри оборони країн-членів ЄС домовились, що свої дії вони координуватимуть також із військовим флотом країн-учасниць НАТО, кораблі якого несуть бойову вахту в зоні Африканського рогу.

Операція «Союзницький захисник» – це друга місія НАТО по боротьбі з піратством біля берегів Африканського рогу та в Аденській затоці, що продовжує роботу першої антипіратської операції НАТО «Союзницький постачальник» і направлена на стримування піратських дій в цьому регіоні та біля берегів Сомалі, дія якої продовжувалась з 24 березня до серпня 2009 р. [2]. На відміну від першої операції, головною ціллю місії став захист від піратських нападів в Аденській затоці і берегів Африканського рогу, їх запобігання або зрив. Операція також включала в себе перше в історії НАТО патрулювання портів Південно-Східної Азії. Після проведення першої операції НАТО по боротьбі з піратством «Союзницький постачальник» і її передачі для подальших дій в руки Європейського Союзу у вигляді операції «Атланта» в грудні 2008 р., загроза піратства залишалась такою ж серйозною та зростала, не дивлячись на всі проведені міжнародними організаціями операції. Це було обумовлено недосконалістю практичних механізмів проведення такого роду

операцій та відсутністю практичного досвіду. Це також свідчило про наявність недоліків в координації дій в рамках системи євроатлантичної безпеки.

Операція «Океанський щит» – це поточна операція НАТО направлена на боротьбу з сомалійськими піратами в Аденській затоці та вздовж берегів Африканського рогу. Розпочалася 17 серпня 2009 р. на основі результатів двох попередніх операцій в цьому регіоні – Операція «Союзницький постачальник» та Операція «Союзницький захисник». Ця операція запропонувала новий підхід НАТО в боротьбі з піратством – організація допомагає та сприяє країнам даного регіону розвивати власний потенціал та сили для боротьби з піратством, а також організує навчальні курси для підготовки місцевого населення до боротьби з піратством в тісній взаємодії з НАТО [6]. Першочерговою функцією НАТО є супроводжування кораблів, стримування атак та нападів, а також розширення співробітництва з іншими міжнародними організаціями і країнами в боротьбі з піратством біля берегів Сомалі для об'єднання зусиль та більш ефективної спільної роботи з динамікою піратської діяльності.

Підсумовуючи результати операцій НАТО та ЄС проти піратства, автор робить акцент на тому, що, з одного боку, вони сприяли і продовжують сприяти ліквідації піратства, як однієї із актуальних сучасних загроз безпеці, а з іншого – недосконалість практичних механізмів не дає можливість більш ефективно та злагоджено проводити ці операції. Це можна віднести до недоліків НАТО та ЄС як складових елементів системи євроатлантичної безпеки.

Наступним недоліком системи євроатлантичної безпеки є нездатність в повній мірі забезпечувати безпеку для європейських країн. Це обумовлено недостатнім рівнем обороноспроможності, нездатністю швидко і своєчасно реагувати на виклики та загрози.

В якості прикладу можна навести нелегальну міграцію з країн Близького Сходу до Європи. Це питання останнім часом стало достатньо актуальним для урядів країн-членів ЄС в розрізі безпеки. Величезні потоки біженців продовжують наповнювати європейські країни, що сприяє поширенню таких похідних загроз як: тероризм, злочинність, наркотрафік, епідемії та низку інших. Все це створює умови, за яких ефективність діяльності системи євроатлантичної безпеки знижується. При цьому зусилля, які докладають ЄС та НАТО не дають високих результатів, а це, в свою чергу, створює підґрунтя для посилення внутрішньоєвропейської політичної та економічної кризи. Однією з причин цього, є неефективність використовуваних засобів протидії, а також

занадто висока ступінь демократії та ліберальності. Відкритість та слабозахищеність кордонів дають можливість майже безперешкодно потрапляти нелегальним мігрантам до Європи та Європейського Союзу в пошуках кращого життя, розраховуючи на фінансову допомогу. Неконтрольованість цих міграційних потоків стає результатом недосконалості системи європейської безпеки, яка є частиною євроатлантичної.

Тероризм – є ще однією загрозою, яка багато в чому визначає вади євроатлантичної системи безпеки. Вище вже згадувалось про те, що терористичний напад на США був «першим дзвіночком» в ланцюгу терактів у межах цієї системи безпеки. Останні теракти в Парижі і Брюсселі підтвердили відсутність механізмів та інструментів протидії тероризму на теренах Європейського Союзу. Попереджувальні заяви з боку розвідувальних служб США, та, власне, самої ІДІЛ, не були взяті до уваги, що стало наслідком людських жертв та страждань. В цьому контексті потрібно знову згадати демократичність та «відкритість» Європейського Союзу. З одного боку, демократія в суспільстві надає ряд значних переваг для громадян в їхньому житті, а з іншого (на рівні держави) є одним із чинників зниження рівня захищеності та обороноздатності. Великі безпекові сподівання країн-членів ЄС покладаються на зовнішню допомогу з боку НАТО, але в даному випадку, як показала ситуація, цієї допомоги не було. На думку автора, це також можна віднести до недоліків системи євроатлантичної безпеки щодо кооперативного співробітництва.

Недосконалість механізмів протидії розповсюдженню зброї масового знищення створює умови, в яких ефективність контролю за операціями з такою зброєю знижується. Нині на міжнародній арені проблема зброї масового знищення є достатньо актуальною. Це обумовлено тим, що ця зброя нерідко перебуває в руках терористичних організацій, що викликає занепокоєння міжнародних безпекових організацій та держав. Ця проблема є актуальною і для системи євроатлантичної безпеки з огляду на те, що останнім часом почастишали випадки практичного використання такої зброї (Північна Корея).

10 лютого 2016 р., сенат Конгресу США одноголосно прийняв законопроект, який дозволяє розширити санкції щодо КНДР через її ядерну програму і кібердіяльність. Згідно із законопроектом, санкції повинні бути розширені не тільки щодо КНДР, а й тих країн, які підтримують її зусилля в певних сферах [7]. Законопроект Сенату передбачає розслідування і введення

санкцій у відношенні тих, хто сприяє імпорту в Північну Корею зброї масового ураження, матеріалів озброєнь, допомагає у виробництві контрафактних товарів. Також встановлюється заборона на поставки в КНДР предметів розкоші. Передбачаються санкції щодо тих, хто сприяє порушенню прав людини в цій країні.

Обмежувальні заходи ЄС щодо Північної Кореї були введені 22 грудня 2006 р. Вони є реалізацією всіх резолюцій РБ ООН, прийнятих після ядерних випробувань і запусків КНДР з використанням технології балістичних ракет, а також включають в себе додаткові автономні заходи ЄС [8]. Вони націлені проти ядерної програми Північної Кореї, зброї масового знищення та програми балістичних ракет. Ці заходи включають заборону на експорт і імпорт озброєнь, товарів і технологій, які могли б внести вклад в ці програми. 4 березня 2016 р. Рада ЄС додала 16 осіб і 12 компаній у список суб'єктів щодо яких ЄС застосовує обмежувальні заходи. Рішення відображає новий перелік, введений резолюцією 2270 Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй, прийнятою 2 березня 2016 р. у відповідь на випробування і запуск Північною Кореєю ядерної ракети 6 січня 2016 р. та 7 лютого 2016 р. відповідно [9].

Важливим моментом цих документів є їх практичний вимір: тобто те, наскільки вони є дієвими на практиці. З огляду на упередженість позиції лідера Північної Кореї Кім Чен Іна інтересу до цих санкцій він не виявляє, і навпаки, визначає США в якості свого ворога й погрожує вступити з ними у війну. Виходячи з цього, санкції в даному випадку, на думку автора, не є ефективним практичним інструментом протидії зброї масового знищення. Принцип декларативності заяв та намірів не сприяє боротьбі проти розповсюдження зброї масового знищення з боку учасників системи євроатлантичної безпеки.

Ще одним викликом для системи євроатлантичної безпеки стала активізація агресивної силової політики з боку Російської Федерації. За оцінкою командувача Європейського командування Збройних сил в США (EUCOM) генерала Ф. Брідлава Росія являє собою реально існуючу довготривалу загрозу для союзників і партнерів Сполучених Штатів, а також для сил США в Європі [10]. Він також звинувачує Росію і режим Б. Асада у «навмисному використанні міграції з території Сирії в якості зброї, намагаючись таким чином приголомшити європейські структури та зламати європейську рішучість» [10]. У своїй щорічній доповіді за 2015 р. Генеральний секретар НАТО Й. Столтенберг зауважив, що за останні три роки Росія

здійснила не менше 18 великомасштабних навчань, в деяких було задіяно понад 100 тис. військовослужбовців. У цих навчаннях серед іншого «відпрацьовувався і ядерний напад на союзників по НАТО (наприклад, у березні 2013 р. була проведена імітація ядерного удару по Швеції) і на партнерів (наприклад, березень 2013 р. – імітація атаки на Японію)» [11]. Ці заходи, серед іншого, сприяли дестабілізації ситуації у сфері безпеки у євроатлантичному регіоні. У відповідь НАТО розробив оборонні заходи, щоб захистити і запевнити безпеку союзників.

Активне геополітичне суперництво між США, Європейським Союзом та Росією вносить свої негативні корективи в розвиток процесів у рамках системи євроатлантичної безпеки. На підставі цього знижується рівень обороноздатності, безпеки та захищеності. Це, також, наносить шкоду економічному, політичному, технічному промисловому та іншим потенціалам. Зосередження уваги на протидії Російській Федерації знижує пильність до внутрішніх проблем, а відтак – створює ще більший дисбаланс безпеки. Прикриття або обмеження політики протидії Росії у вигляді санкцій, як свідчить практика, не дає очікуваного результату, який би дійсно вплинув на стабілізацію ситуації в євроатлантичному просторі. Навпаки – такі дії ще більше ускладнюють процес конструктивного вирішення нагальних проблем. На підставі цього конструктивним вбачається запровадження низки воєнно-політичних та безпекових практичних санкцій, які б дійсно мали більшу користь, ніж економічні та політичні.

Підсумовуючи головні недоліки системи євроатлантичної системи безпеки, автор робить висновок про те, що її недосконалість обумовлена наявністю низки чинників внутрішнього та зовнішнього характеру.

По-перше, концептуальна та методологічна застарілість підходів до забезпечення безпеки на сучасному етапі є результатом несвоєчасного проведення відповідних процесів реформування системи та направлення її в практичне русло.

По друге, відсутність напрацьованого практичного досвіду серед країн-членів та міжнародних організацій в межах системи євроатлантичної безпеки щодо активної практичної протидії сучасним викликам і загрозам.

По-третє, занадто «демократична» та ліберальна система прийняття рішень щодо найактуальніших питань безпеки.

По-четверте, внутрішня складна ситуація, яка обумовлена політичними та економічними розбіжностями.

По-п'яте, наявність геополітичного протистояння навколо кордонів євроатлантичного простору безпеки створює умови, в яких важко гарантувати суверенітет і територіальну цілісність держав-членів.

По-шосте, присутність «російського фактору» як одна із загроз стабільності системи євроатлантичної безпеки.

Всі ці чинники впливають на стан захищеності системи євроатлантичної безпеки та створюють умови, в яких дана система повинна більш швидко пристосовуватись до сучасних вимог та реалій у сфері безпеки.

Відносно перспектив подальшого розвитку системи євроатлантичної безпеки автор робить наголос на тому, що її дієздатність залежатиме від того, наскільки швидко і ефективно будуть здійснені заходи щодо ліквідації існуючих недоліків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Брежнева Т.В. Зовнішні фактори розвитку співробітництва між Україною та НАТО / Т.В. Брежнева // Доповідь на круглому столі «Стамбульський самміт НАТО: узгодження позицій чи інтенсифікація діалогу?». – Дніпропетровськ. – 4 червня 2004 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/polmil/130.htm>
2. Counter-piracy operations // Official web-site of North Atlantic Treaty Organization. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_48815.htm
3. Nathan G.D. Garrett and Ryan C. Hendrickson, “NATO’s Antipiracy Operations: Strategic and Political Implications” / G.D. Nathan // Atlantisch Perspectief. – 2009. – № 8. – Р. 4.
4. НАТО передает операцию по борьбе с пиратством Европейскому Союзу // Официальный веб-сайт Организации Североатлантического договора. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nato.int/docu/other/ru/updates/2008/12-december/r1215a.html>
5. Євросоюз розпочинає операцію «Атланта» // «ОРД». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ord-ua.com/2008/11/10/yevrosoyuz-rozpochinaye-operatsiyu-atlanta/>
6. Операции по борьбе с пиратством // Официальный веб-сайт Организации Североатлантического договора. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nato.int/cps/ru/SID-97822A10-897074D2/natolive/topics_48815.htm
7. Zengrele P. Senate unanimously backs tougher North Korea sanctions / P. Zengrele // Reuters. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reuters.com/article/us-northkorea-usa-sanctions-idUSKCN0VJ2OS>
8. ЄС розширив санкції проти Північної Кореї // Європейська правда. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurointegration.com.ua/news/2016/03/4/7045822/>
9. North Korea: EU expands restrictive measures, adds 16 people and 12 companies // Official web-site of European Council. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/04-north-korea-eu-expands-restrictive-measures/>
10. Генерал Брідлав: Дії Росії ускладнюють ситуацію з безпекою в Європі // Євроатлантична Україна. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ea-ua.info/news.php?news_id=31848&news_show_type=1

11. The Secretary General's Annual Report // Official web-site of North Atlantic Treaty Organization. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2016_01/20160128_SG_AnnualReport_2015_en.pdf

УДК 327 (44+430)

Плюшар Ж.

ВІЙСЬКОВЕ І ДИПЛОМАТИЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ФРАНЦІЇ ТА НІМЕЧЧИНИ

Після Другої світової війни Франція та Німеччина вирішили налагодити дієве співробітництво – таким чином народжувалась нова французько-німецька дружба. Єлисейський договір 1963 р. посилив зв'язки між двома державами і з того часу почала зміцнюватись їх військова і дипломатична співпраця. У статті проаналізовано не тільки різноманітні досягнення співпраці, але й невдачі політичних угод між обома країнами. Досліджено перші договори та угоди, а також сутність французько-німецького військового співробітництва.

Ключові слова: двосторонній договір, військове співробітництво, оборонна промисловість, двостороння дипломатія, французько-німецький батальйон.

Плюшар Ж. Военное и дипломатическое сотрудничество Франции и Германии.

После Второй мировой войны Франция и Германия решили установить плодотворное сотрудничество – таким образом рождалась новая франко-немецкая дружба. Елисейский договор 1963 г. усилил связи между двумя государствами и с тех пор военное и дипломатическое сотрудничество начало непрерывно усиливаться. В статье проанализированы не только разные достижения сотрудничества, но и неудачи политических соглашений между обеими странами. Исследованы первые договоры и соглашения, а также суть франко-немецкого военного сотрудничества.

Ключевые слова: двусторонний договор, военное сотрудничество, оборонная промышленность, двусторонняя дипломатия, франко-немецкий батальйон.

Plouchart J. Military and Diplomatic Cooperation between France and Germany.

After World War II France and Germany decided to establish a close relationship nicknamed the French-German friendship. The Elysee Treaty of 1963 strengthened the ties between the two countries and since then the military and diplomatic cooperation ceaseless has gone forward. It would be rather useful not only to pinpoint the various achievements but also the failures of these political agreements between both countries. In order to define the accurate reality of this strategic process, we would study at first the treaties and agreements, then describe the military cooperation and eventually shed a light of a fledgling common diplomacy.

Keywords: bilateral treaty, military cooperation, defense industry, bilateral diplomacy, French-German battalion.

Після Другої світової війни Франція та Німеччина вирішили налагодити дієве співробітництво – таким чином народжувалась нова французько-німецька дружба. Єлисейський договір 1963 р. посилив зв'язки між двома державами і з того часу почала зміцнюватися їх військова і дипломатична співпраця. Після

1963 р. Франція і Німеччина стали рушійною силою Європейського Співтовариства.

Метою дослідження є аналіз досягнень та невдач політичних угод між обома країнами.

Над досліджуваною проблемою працювали німецький науковець Х. Моллінг та французький дослідник Ф. Массон, які вивчають проблематику співробітництва Франції та Німеччини. Джерелами статті є документи, зокрема, Єлисейський договір – акт зміцнення французько-німецьких відносин.

Франція та Німеччина після Другої світової війни створили спільні установи, такі як ЄОВС (Європейське об'єднання вугілля і сталі) у 1951 р., Євратом (Європейське співтовариство атомної енергії) і ЄЕС (Європейська економічна спільнота) у 1957 р., але завдяки їм не вдалося розбудувати такі ж потужні організації у військових і дипломатичних сферах, прикладом цього є відмова щодо договору про європейську оборонну спільноту у 1954 р. і провал плану Фуше у 1961 р.

Після цього Франція та Німеччина вирішили проводити двосторонню співпрацю тільки у політичній, дипломатичній і культурній сферах. Єлисейський договір, підписаний у 1963 р. першим президентом П'ятої республіки Ш. де Голлем і першим канцлером Федеративної Республіки Німеччини К. Аденауером, є символом французько-німецької дружби. Урочистості з нагоди чергової річниці Єлисейського договору давали двом країнам можливість поглибити французько-німецьке співробітництво. У 2003 р., до 40-річчя Договору, обидві держави вирішили створити Раду французько-німецьких міністрів і спільну навчальну програму для керівників державних служб. Врешті решт, у 2013 р., до 50-річчя Договору, лідери Франції і Німеччини наполягли на створенні європейської оборонної промисловості і налагодженні взаємодії між французькими і німецькими військовими [1].

Першу пропозицію щодо французько-німецького політичного союзу було зроблено у 1994 р. політиками Німеччини В. Шойбле та К. Ламерсом. Друга пропозиція була висунута у 2002 р. французом П. Ламі та німцем Г. Ферхойгеном й полягала у створенні спільної армії, спільної дипломатії і двомовної державної служби, але обидві країни відмовилися від цього проекту.

Спільна заява у Веймарі 28 серпня 1991 р. міністрів закордонних справ Франції Р. Дюма, Німеччини Х.-Д. Геншера та Польщі К. Скубішевського започаткувала неофіційний форум для консультацій між трьома державами –

Веймарський трикутник. Французько-німецько-польська спільна дипломатія зіграла значну роль й під час української кризи. 20 та 21 лютого 2014 р. міністри закордонних справ Франції Л. Фабіус, Німеччини Ф.-В. Штайнмаєр та Польщі Р. Сікорський представляють Європейський Союз у Києві в якості посередника між українським президентом В. Януковичем та опозицією з Майдану.

Ф. Массон у статті «Веймарський трикутник, один важливий політичний рефлекс» зауважував: «Тут дія трикутника приймає нову форму. Він більше не прагне поліпшувати діалог між його членами, а швидше розрядити внутрішню кризу в третій країні, яка не є членом ЄС і впливає на Союз. Реактивація Веймарського трикутника відбулася вдруге 31 березня 2014 р.: три міністри закордонних справ засудили анексію Криму і Севастополя Росією як «акт агресії», який порушує суверенітет і територіальну цілісність України» [2]. Відтоді Веймарський трикутник більше не відігравав істотної ролі у вирішенні української кризи. Польща більше не бере участі в дискусіях щодо ситуації в Україні й тільки Франція, Німеччина, Росія та Україна провели переговори і підписали Мінські угоди.

У спільному інтерв'ю в Берліні 17 січня 2013 р. начальник французького штабу П. де Вільє та інспектор німецької армії М. Вейлер підкреслили можливість взаємодії двох армій з погляду технічного оснащення (проекти гелікоптера «Тигр» та А400М, транспортного літака, проекти супутників спостереження і безпілотних летальних апаратів) та операцій (спільна робота німецьких і французьких армій в базовому таборі в Афганістані) [3].

З квітня 2016 р., тридцять представників Німеччини працюють в межах французьких штабів збройних сил, центральних штабів і центральних відомств.

Щороку п'ять курсантів з кожної армії можуть вступити до військової школи іншої країни [4]. Кількість спільних навчальних заходів та проектів постійно зростає. Перший обмін офіцерами двох країн почався 1 листопада 1991 р., на основі двосторонніх угод між міністерствами оборони обох країн. Обмін, інтеграція та партнерство під час тренувань офіцерів спрямовані на поліпшення знань про культуру іншої країни, на підвищення взаємної довіри і, тим самим, на сприяння обміну інформацією та досвідом. Ці спільні дії допомагають поліпшити якість двостороннього співробітництва в галузі оборони, водночас це сприяє взаємодії між збройними силами держав.

Показовою в цьому сенсі є діяльність французько-німецької бригади. Її штаб-квартира знаходиться в Мюллгеймі в Німеччині й різні полки розміщені з

обох сторін річки Рейн в Донауешінгені та Іммендігені у Німеччині та в Меці, Іллькірш-Графенштадені та Сарбурі у Франції. Робочою мовою є англійська. Технічне оснащення і військова підготовка залишаються національними. Французько-німецька бригада в подальшому братиме участь у всіх миротворчих місіях під час виконання завдань НАТО [5] або ЄС [6].

Бригада включає в себе французькі, німецькі частини і змішані одиниці й нині нараховує 5 тис. чоловіків і жінок. Після переговорів міністрів оборони Франції Ж.-І. Ле Дріана та Німеччини У. фон дер Ляйен в січні 2014 р. було прийняте рішення направити 250 осіб з французько-німецької бригади в Малі для навчання військового персоналу.

Створення Європейського корпусу швидкого реагування (Єврокорпусу) у 1992 р., за зразком французько-німецької бригади, заснованої на три роки раніше у 1989 р., ознаменував важливий крок на шляху до створення європейської політики безпеки та оборони (ЄПБО). Це фактично єдиний посправжньому багатонаціональний орган на службі ЄС. Її багатонаціональний характер дозволяє підвищити взаємодію між збройними силами держав-членів організації. Єврокорпус брав участь в операції Європейського Союзу у тренувальній місії в Малі вкінці 2015 р.

Злиття групи німецьких озброєнь «KMW Krauss-Maffei Wegmann» та французької «Nexter» дозволило створити французько-німецьку групу сухопутних озброєнь Newco [7]. Проблемами нової групи можуть бути:

- німецьке суворе бачення експорту зброї на відміну від досить слабкої позиції Франції в цій області;
- відсутність німецької державної участі в KMW на відміну від контролю з боку французької держави «Nexter»;

Перевагами нової групи можуть бути:

- вдосконалення наукових досліджень і розробок;
- збільшення продажів у Європі.

Чи є можливим створення французько-німецьких ВПС? Оборонні позиції Франції та Німеччини залишаються різними по суті. Тому нині не можуть виникати інноваційні ідеї та необхідна політична підтримка, щоб обійти протидію чиновництва Європи. Прикладом є винищувачі «Евро Фігтер» і «Рафал», що могли бути включені до ескадрильї винищувачів [8].

У 2015 р., Франція та Німеччина вирішили співробітничати в секторі високих технологій. Таким чином, Німеччина надала 200 млн. євро для

будівництва третього французького супутника-шпигуна ЦСО, натомість Франція починає допомагати Німеччині у проекті дрона «МАЛЕ» [9].

Починаючи з 1986 р. французький та німецький міністри закордонних справ Р. Дюма та Х.-Д. Геншер запропонували створити програму обміну для посадових осіб обох міністерств. Ці обміни повинні були дати можливість ознайомитися з дипломатичною практикою країн-партнерів у зміцненні французько-німецького співробітництва у повсякденній роботі.

Обміни посадових осіб були офіційно започатковані на французько-німецькому саміті 27 та 28 лютого 1986 р. Службовці, які брали участь в обміні, повністю були інтегровані в структури адміністративного партнера, де мали доступ до конфіденційних інтерв'ю. Відносини довіри та особисті контакти, які встановлювались в цьому випадку, зберігались надовго та ставали у нагоді протягом професійної кар'єри службовців. Міністерства закордонних справ співпрацюють для узгодження їх структур і об'єднують свої ресурси за кордоном з метою розвитку взаємодії на місцевому рівні. В рамках цієї діяльності було створено п'ятнадцять спільних дипломатичних представництв, які є результатом об'єднання консульських, освітніх чи культурних закладів. Ці проекти засновано на базі рамкової угоди щодо спільних дипломатичних представництв і консульських установ, підписаної на Раді французько-німецьких міністрів 12 жовтня 2006 р. Вона вступила в силу 3 березня 2008 р.

З 2010 р. французько-німецька премія в області прав людини, що присуджується спільно кількома французькими і німецькими дипломатичними представництвами, ставить за мету підтримку організацій в сфері захисту прав людини. Всього було призначено п'ять французько-німецьких премій з прав людини.

У січні 2014 р. міністри закордонних справ Франції Л. Фабіус і Німеччини Ф.-В. Штайнмайер висловили побажання щодо розвитку французько-німецької співпраці в таких галузях як:

- німецька технічна підтримка французької воєнної інтервенції в Малі та Центральноафриканській Республіці;

- взаємна підтримка проєвропейських сил на сході Європи. Наприклад, французько-німецька дипломатія була успішною під час врегулювання української кризи. Обидві країни вирішили вести переговори та підписувати угоди з Росією [10].

Німеччина бере активну участь у партнерстві, створеному у 2011 р. в рамках головування Франції в G-20. Французько-німецьке партнерство планує підтримувати перехід до демократії в країнах Арабської весни. Німеччина і Франція також тісно співпрацюють в рамках робочої групи з розвитку G-20 – вони допомагають реалізовувати і просувати програми розвитку G-20. Таким чином, під час головування Франції в G-20 у 2011 р., Німеччина підтримала Францію у багатьох ініціативах.

В рамках програми Всесвітнього банку, Німеччина і Франція разом запустили робочу групу Міжнародної асоціації розвитку, присвячену допомозі постраждалим в результаті конфліктів Арабської весни і для сприяння сталому розвитку. Діалог з Африкою також є частиною великих загальних пріоритетів партнерства [11].

Таким чином, французька зовнішньополітична стратегія сконцентрована на Південній Європі та Середземномор'ї, водночас як німецька – на Східній Європі. Метою для цих європейських потуг є випрацювання спільного погляду на всі ці регіони. Дві держави починали створювати разом оборонну промисловість, але вони ще не вирішили питання спільної армії. Крім того, вони здатні бути потужним рушієм Європи, але це не стосується усіх царин дипломатії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Берлінська декларація від 22 січня 2013 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.elysee.fr/declarations/article/declaration-de-berlin-a-l-occasion-du-cinquantieme-anniversaire-du-traite-de-l-elysee/>
2. Masson F. Le triangle de Weimar, un réflexe politique qui n'a rien d'anodin / F. Masson. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.nouvelle-europe.com avril 2016
3. Interview: die Deutsch-Französische militärische Zusammenarbeit. 17.01.2013. Berlin. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.france-allemanne.fr/Die-deutsch-franzosische.1470.html>
4. Echange-entre-officiers. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.france-allemanne.fr/Echange-entre-officiers,271.html>
5. La-Brigade-franco-allemande. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.france-allemanne.fr/La-Brigade-franco-allemande-BFA.html>
6. Deutsch-Französische-Brigade. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.france-allemanne.fr/Deutsch-Franzosische-Brigade,1305.html>
7. Wuepper G. Das ist der neue deutsch-franzoesische Panzer-Riese / G. Wuepper. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.welt.de/wirtschaft/article144607305/Das-ist-der-neue-deutsch-franzoesische-Panzer-Riese.html>
8. Christian C.M. Eine deutsch-franzosische Luftwaffe als Impuls für die europäische Verteidigungskooperation / C.M. Christian. – 07.03.2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.euractiv.de

9. Gallois D. A la France les satellites d'observation, à l'Allemagne les drones / D. Gallois // Le Monde. – 30.03.2015. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lemonde.fr/economie/article/2015/03/30/a-la-france-les-satellites-d-observation-a-l-allemande-les-drones_4606001_3234.html
10. Braun S. Europa und Aussenpolitik Neustart für Deutschland und Frankreich / S. Braun // Süddeutsche Zeitung. – 21.01.2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sueddeutsche.de/politik/europa-und-aussenpolitik-neustart-fuer-deutschland-und-frankreich-1.1867624>
11. Brochure sur la coopération franco-allemande dans l'aide au développement. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.diplomatie.gouv.fr/fr/photos-videos-publications-infographies/publications/brochures-institutionnelles/article/la-cooperation-franco-allemande>

УДК 327(44)

Митрофанова О.О.

БЕЗПЕКОВА ПОЛІТИКА ФРАНЦІЇ В КОНТЕКСТІ ТЕРОРИСТИЧНИХ АТАК 13 ЛИСТОПАДА 2015 Р.

Дослідження проблем тероризму стає все більш нагальним у політичній науці. У статті проаналізовано роботу французьких спецслужб та активізацію французької зовнішньополітичної стратегії для боротьби з Ісламською державою в контексті терористичних атак у Парижі 13 листопада 2015 р. Доведено, що координація роботи французьких спецслужб та їх європейських партнерів є першочерговим завданням у царині запобігання терористичним атакам. Запропоновано залучення України до роботи нещодавно відкритого Європейського центру боротьби з тероризмом. Аналізуючи французький досвід виокремлено сфери, на які потрібно звернути увагу спецслужбам та ГУР України.

Ключові слова: Ісламська держава, Росія, спецслужби, тероризм, Україна, Франція.

Митрофанова О.А. Политика безопасности Франции в контексте террористических атак 13 ноября 2015 г.

Исследование проблем терроризма становится все более актуальным в политической науке. В статье проанализирована работа французских спецслужб и активизация французской внешнеполитической стратегии для борьбы с Исламским государством в контексте террористических атак в Париже 13 ноября 2015 г. Доказано, что координация работы французских спецслужб и их европейских партнеров является первоочередной задачей в области предотвращения террористических атак. Предложено привлечение Украины к работе недавно открытого Европейского центра по борьбе с терроризмом. Анализируя французский опыт, выделены сферы, на которые нужно обратить внимание спецслужбам и ГУР Украины.

Ключевые слова: Исламское государство, Россия, спецслужбы, терроризм, Украина, Франция.

Mitrofanova O. France's Security Policy in the Context of the Terrorist Attacks on the 13 of November, 2015.

Studying the terrorism's issues becomes topical question of political science. It is analyzed the French services work and increased activity of French foreign strategy in a view of struggle against the Islamic terroristic state in the context of consequences of terroristic attacks in Paris on the 13 of November, 2015. It is proved that coordination of the French intelligence services and their European partners is a priority in preventing terrorist attacks. It is proposed a participation

of Ukraine in the functioning of the newly opened European Centre for the fight against terrorism. Analyzing the French experience the author defined the priority spheres which need attention by Ukraine's intelligence services including the Main intelligence directorate of the Ministry of Defence of Ukraine.

Keywords: *the Islamic State, Russia, intelligence service, terrorism, Ukraine, France.*

Терористичні атаки в Парижі 13 листопада 2015 р. зі 130 людськими жертвами та 350 пораненими спричинили необхідність як глибинного аналізу роботи французьких спецслужб, так і активізації французької зовнішньополітичної стратегії для боротьби з Ісламською державою (ІД).

Немає фундаментальних досліджень з даної тематики через те, що події відбулися нещодавно. Джерелами є висловлювання політиків (президента, прем'єр-міністра Франції та ін.) з досліджуваної проблеми. Зважаючи на її специфіку, деякі аналітичні розробки існують лише у закритому доступі, через що певним різновидом джерел можуть слугувати матеріали, люб'язно надані французькими фахівцями на умовах анонімності. Відомі французькі міжнародники оприлюднили свій аналіз у формі статей, переважна більшість яких присвячена роботі французьких спецслужб та пошукам французької влади та дипломатії шляхів запобігання тероризму та боротьбі з ІД. Звернемо увагу на праці П. Боніфаса, директора паризького Інституту міжнародних та стратегічних досліджень.

Метою статті є дослідження роботи французьких спецслужб та активізації французької зовнішньополітичної стратегії для боротьби з Ісламською державою в контексті наслідків терористичних атак в Парижі 13 листопада 2015 р.

Напередодні візиту до Москви президента Франції Ф. Олланда прем'єр-міністр Франції М. Вальс вперше висловився про можливість зняття санкцій з Росії за умови виконання Москвою своєї частини мінських угод. 25 листопада 2015 р. виступаючи перед депутатами Вальс наголосив, що він сподівається на зняття санкцій за умови виконання мінських угод. До того ж, права партія Н. Саркозі «Республіканці» звернулася до президента Ф. Олланда з проханням зняти ембарго на постачання в Росію [1]. 26 листопада 2015 р. Ф. Олланд на зустрічі з В. Путіним у Москві закликав до створення світовими державами «великої коаліції» для боротьби проти ІД.

Директор французького Інституту міжнародних і стратегічних відносин П. Боніфас вважає, що оскільки у Франції з Росією є спільна мета – перемогти ІД, то для кращої ефективності ці країни можуть координувати свої удари по

Ісламській державі. Франція також проситиме Росію не наносити ударів по антиурядовим організаціям, а наносити удари по ІД. На думку цього фахівця, увійшовши в коаліцію з Росією по Сирії, Франція нічим не ризикує, тому що обидві країни мають не тільки розбіжності, але й спільні інтереси [2].

Французький полковник у відставці звертає увагу на важливий нюанс – якщо повітряні удари мають незначний ефект – це через те, що літаки літають дуже високо, щоб не бути збитими системою протиповітряної оборони, а отже, щоб не було загиблих, наявність яких би дуже негативно оцінила б громадськість. Росія не має даної проблеми, що дуже важко зрозуміти на Заході. Таким чином, співпраця Заходу з Росією розпочнеться з координації повітряних ударів, а потім, за необхідності, Росію приймуть як повноправного члена коаліції [3].

Стосовно сценарію можливої участі французьких військових у гіпотетичній наземній операції в Сирії французький генерал у відставці зауважив, що він не думає, що відбудеться така операція [4]. А французький полковник у відставці зазначає, що немає можливого сценарію, крім третьої світової війни та нагадує принцип «No boots on the ground». Згідно нього, тільки деякі частини спецназу (FS) візьмуть участь у операції (Франція заперечуватиме будь-яку наземну участь). Втім, спецназ вже діє з 2012 р [3].

Оцінюючи французьку зовнішньополітичну стратегію полковник у відставці зазначає, що, на його думку, Міністерство закордонних справ Франції від приходу до влади Н. Саркозі обрало помилкову дипломатичну вісь: Лівія, арабська весна, Мурсі в Єгипті, смертоносні зближення з Саудівською Аравією та Катаром (французькі політики корумповані саудітами та катарцями). Ф. Олланд тільки продовжує цей шлях орієнтування на США (у питаннях Сирії, Ізраїлю/Палестини, Ємену, братів-мусульман в Єгипті), але на відміну від Н. Саркозі він знаходиться у майже прямій опозиції до Росії. Проблема в тому, що у США не рахуються з іншими державами, особливо з Францією. Прикметно, коли США вже змінили політичний курс щодо Росії, Франція змушена «веслувати проти течії», щоби наздогнати ситуацію. Згідно преси та заяв політиків, це Франція запропонувала росіянам взяти участь у коаліції. Тоді як, на думку полковника, факти цьому суперечать [3].

Події 13 листопада 2015 р. в Парижі висувають на перший план питання ефективності та дієвості французьких спецслужб, а також їхньої співпраці з колегами з відповідних структур у ЄС. На думку французького полковника у

відставці, немає ніяких причин для реформи спецслужб. Наразі відбувається посилення їхніх ресурсних засобів у сфері фінансування та кадрового забезпечення. Хоча існує проблема координації роботи різних спецслужб. Зокрема, спостерігається боротьба між національною поліцією (DCRI), з одного боку, та жандармерією, службою зовнішньої розвідки (DGSE), військовою розвідкою (DRM), з іншого. Полковник особливо наголошує на тому, що на європейському рівні майже відсутній зв'язок між спецслужбами, тому що це питання суверенітету, який політики не хочуть втратити (зокрема, Франція є серед перших, хто не хоче нічим ділитися). На його думку, цілком ймовірно, що ЄС доживає свої остатні дні: функціонування Шенгенської зони закінчено через терористичні атаки, європейська оборона не виживе, а НАТО знаходиться під загрозою (випадок з російським літаком, збитим Туреччиною, доводить що можна усе собі дозволити і це на шкоду для США). Щодо збільшення витрат Франції на силові служби й армію, то за інформацією французького полковника у відставці, таке рішення було прийнято після операції в Малі (Serval). Отже, буде збільшено бюджет та кадрове забезпечення. Теракти в листопаді 2015 р. в основному підтвердили доцільність цих змін [3].

Французький генерал у відставці зазначає, що французьке суспільство ставиться цілком прихильно до зміцнення заходів безпеки. Це не становить жодної проблеми через те, що існує національний консенсус з цього питання [4].

На думку іншого французького фахівця, французьке населення вітало зміцнення заходів безпеки в громадських місцях і на транспортних засобах, особливо тому, що саме там терористи можуть завдати удару. Крім того, французи вже давно закликають до збільшення ресурсів для боротьби з небезпекою в цілому й проти тероризму зокрема. Терористичні атаки 13 листопада привели до чіткого усвідомлення того, що терористи, які атакували Францію, віднині не зосереджуються на знищенні конкретних жертв, але прагнуть вбити анонімних жертв серед цивільного населення. Їхня мета нині – вбивати мирних жителів без розбору, щоб створити атмосферу терору в країні та розповсюдження психозу, заради ослаблення суспільства та Республіки. Це завдає суттєвої шкоди економіці, тому що після цих подій відвідування великих магазинів та театрів значно знизилося. Даний процес триватиме ще довго, до того, як ситуація нормалізується. Взагалі, французька громадськість вважає, що заходи, прийняті урядом після останніх атак

запроваджені надто пізно. Французи вважають, що зміцнення заходів безпеки належало зробити після терактів 7 січня 2015 р. проти газети «Charlie Hebdo», що запобігло б поверненню до Франції для здійснення нападів джихадистів, які виїхали з Франції. Уряд згаяв багато часу, щоб зрозуміти, що війна була оголошена проти ІД. Це пояснює, що у відчаї багато громадян стають прихильниками Національного фронту, вкрай правої партії, яка виступає за закриття кордонів і закінчення дії Шенгенської угоди, яка дозволяє вільний рух в межах ЄС. Не варто забувати, що терористи, виконавці атак 13 листопада, прибули з Бельгії і деякі з них повернулися з Сирії. Французи й досі не розуміють, як терористи могли безперешкодно, без перевірки в'їхати, тоді як за деякими з них спостерігали. Це доводить, що Шенгенська угода має свої слабкі сторони. До цього ж додається масовий приплив мігрантів – кажуть, що деякі з них мають не тільки симпатію до країни, яка їх приймає, але будучи громадянами Ісламської держави, вони прагнуть проникнути в Європу для здійснення терористичних атак [5].

Прем'єр-міністр Франції М. Вальс зазначив у травні 2016 р., що, ймовірно, Франція залишається «ціллю номер один» для терористів ІД [6]. Утім, професор К. Мопетіт зауважує, що регіональні вибори у грудні 2015 р. у Франції суттєво змінили заяви політиків щодо безпеки та оборони. Були оприлюднені чіткі підходи до надзвичайного стану, який запроваджено у Франції після атак терористів 13 листопада та до міжнародних договорів. Деякі з них вимагають прискорити реформи в стилі американських «Emergency Amendments» в Шенгенській зоні.

Прибуття людей з Сирії, Ірану та Іраку буде більше контролюватися за допомогою обміну даними через електронні засоби спецслужб. Треба думати про Туреччину, яка провадить подвійну гру у безпеку та всюдозволеність на своїх кордонах! Поточне співробітництво європейських спецслужб хоча й існує, але є недостатнім в рамках ЄС та має значні труднощі у координації співпраці на оперативному рівні [7].

Французький полковник у відставці зауважує, що ситуація парадоксальна. Французи, з одного боку, дуже хочуть отримати більше безпеки, навіть втративши трохи свободи, але, з іншого, громадян непокоїть гіпотетична можливість систематичного збору та занесення в картотеку поліції особистих даних кожного громадянина. Ця стурбованість викликана тим, що дані можуть бути використаними або недобросовісними поліцейськими, або

після зміни режиму, або під час виняткових обставин, за умов надзвичайного стану, проголошеного на три місяці після атак терористів. Арешти, обшуки та іноді вилучення – це те, що зараз спостерігається в деяких районах Франції. Проте, загалом, населення позитивно ставиться до посилення заходів безпеки [3].

Таким чином, Україні варто бути контрибутором європейської та міжнародної безпеки. Нашій державі слід долучитися до роботи щойно відкритого Європейського центру боротьби з тероризмом (ECTC) Європолу. Центр відкрито 25 січня 2016 р. в Амстердамі з метою посилення роботи Європолу у боротьбі з тероризмом. Через цю структуру країни-учасники зможуть продуктивно обмінюватися інформацією та координувати свої зусилля. Спецслужби України повинні взяти до уваги, що провал запобігання терористичним атакам 13 листопада 2015 р. в Парижі стався в деякій мірі й через неналежну координацію роботи французьких спецслужб. Хоча, Україні й варто враховувати, що розподіл функцій спецслужб Франції виникає через прихильність демократичним принципам розподілу влади, проте загибель громадян спонукає до належних висновків.

Отже, СЗР, СБУ та ГУР України варто мати відповідну структуру координації співробітництва, яка забезпечить належну співпрацю спецслужб та оперативний обмін інформацією. До цього варто долучитися відповідним структурам прикордонної служби та Національної гвардії. ГУР України необхідно врахувати специфіку діяльності спецназу (FS) Франції. Попри модні тенденції щодо принципів транспарентності та демократичного контролю армії, військовим спецслужбам України подекуди не варто афішувати свою діяльність. Якщо Франція вважає за доцільне не афішувати діяльність свого спецназу закордоном, Україна за умов війни на власній території теж має моральне право не розголошувати певну інформацію про діяльність свого спецназу.

Список використаних джерел та літератури:

1. «Nous souhaitons que les sanctions puissent être levées contre la Russie» (Valls). – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.latribune.fr/economie/international/nous-souhaitons-que-les-sanctions-puissent-etre-levees-contre-la-russie-valls-525853.html>
2. Boniface P. La coalition entre la Russie et la France est dans notre intérêt commun / P. Boniface. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lecourrierderussie.com/international/2015/11/pascal-boniface-coalition-france-russie/>
3. Інтерв'ю з французьким полковником у відставці 26.11. 2015.

4. Інтерв'ю з французьким генералом у відставці 02.12.2015.
5. Інтерв'ю з французьким фахівцем 10.12.2015.
6. Вальс назвав Францією «ціллю номер один» для терористів. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/2021909-vals-nazvav-franciu-cillu - nomer-odin-dla-idil.html](http://www.ukrinform.ua/rubric-abroad/2021909-vals-nazvav-franciu-cillu-nomer-odin-dla-idil.html)
7. Інтерв'ю з професором, доктором економічних наук К. Мопетітом. 11.12.2015.

ЕВОЛЮЦІЯ АВСТРАЛІЙСЬКО-БРИТАНСЬКИХ ВІДНОСИН ПІД ЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У статті розглянуто динаміку австралійсько-британських відносин, передумови та наслідки набуття Австралією незалежності. Після того, як Велика Британія не надала військової допомоги Австралії перед загрозою японського вторгнення, Канберра звернулась за допомогою до США. Австралія проголосила незалежність та почала проводити новий зовнішньополітичний курс, який передбачав пошук її місця на міжнародній арені.

Ключові слова: Велика Британія, Австралія, Вестмінстерський статут, домініон, Друга світова війна, Південно-Східна Азія, Японія, США, міжнародні відносини.

Галаджий А.В. Эволюция австралийско-британских отношений во время Второй мировой войны.

В статье рассмотрена динамика австралийско-британских отношений, предпосылки и последствия приобретения Австралией независимости. После того, как Великобритания не предоставила военную помощь Австралии перед угрозой японского вторжения, Канберра обратилась за помощью к США. Австралия провозгласила независимость и начала проводить новый внешнеполитический курс, который предусматривал поиск ее места в системе международных отношений.

Ключевые слова: Великобритания, Австралия, Вестминстерский статут, доминион, Вторая мировая война, Юго-Восточная Азия, Япония, США, международные отношения.

Galadzhyy O. Evolution of the Australian-British Relations during the World War II.

The article contains an overview of the dynamics of the Australian-British relations, causes and consequences of the Australian independence. After the United Kingdom did not provide military assistance to Australia in the face of Japanese invasion, Canberra had asked for help from the United States. Australia declared its independence and started a new foreign policy course, which mentioned the search for a new role in the system of international relations.

Keywords: United Kingdom, Australia, The Westminster Statute, Dominion, World War II, Southeast Asia, Japan, USA, international relations.

Актуальність обраної теми зумовлена важливістю наукового аналізу становлення зовнішньої політики Австралії в контексті регіональних процесів та двосторонніх відносин з провідними міжнародними акторами. На період Другої світової війни припадають суттєві трансформації у австралійсько-британських відносинах, які змінили характер стосунків домініону та метрополії. Протягом 1930-х та 1940-х рр. юридично закріпилась автономія Австралії, а також відбулося певне відчуження у відносинах з метрополією. Під час Другої світової війни Велика Британія разом Францією, а згодом – зі США та Радянським Союзом виступала учасником коаліцій у війні проти Німеччини, Італії та Японії. В Азії та на Тихоокеанському просторі країною-агресором виступала Японія, яка спрямувала вектор своєї експансії в тому числі проти

Австралії. Важливою причиною, яка спонукала корекцію відносин між Австралією та Великою Британією стало те, що остання не надала союзній Австралії належної військової підтримки. Водночас розпорошення сил Австралії по різних фронтах, включаючи надання підтримки іншим британським колоніям і домініонам, негативно позначилося на спроможності Австралії надавати відсіч експансії Японії в суміжному географічному ареалі.

В українській науковій літературі відсутні спеціальні дослідження, присвячені як дипломатичним відносинам та політиці Австралії вказаного періоду. Участь Австралії у Другій світовій війні розглядалися фрагментарно в контексті двосторонніх відносин з різними країнами, а також у контексті вивчення проблем Азіатсько-Тихоокеанського регіону в цілому.

В розробці проблематики австралійсько-британських відносин доцільно відзначити вагомий внесок зарубіжних науково-дослідних центрів, зокрема Центру національної безпеки в Канберрі, Стратегічного та оборонного дослідницького центру Австралії, а також Інституту зовнішньої політики Австралії, який є свого роду клубом для спілкування представників академічної науки, дипломатів і політичних діячів Австралії.

Різні аспекти міжнародних відносин у регіоні АТР розглядалися в роботах зарубіжних дослідників, зокрема К.В. Малаховського, В.А. Вровського, П.І. Пучкова, А.В. Лукіна, О.В. Іванова, Е.В. Колдунова, П.Б. Саліна, Е.В. Фірсова. Окремі аспекти зовнішньої політики Австралії розглядаються в роботах українських авторів Б.М. Гончара та С.О. Шергіна в контексті загальної геополітичної ситуації в регіоні. Робота російського автора А.Ю. Рудницького уточнює певні аспекти, пов'язані зі специфікою австралійського регіоналізму та ситуацією в АТР. Однак попри згадані фрагментарні дослідження можна констатувати відсутність фундаментальних робіт, присвячених комплексному аналізу зовнішньої політики Австралії та австралійсько-британських відносин вказаного періоду.

Масштабність і динамізм процесів які вплинули на посилення автономії та становлення незалежності Австралії під час Другої світової війни вимагають комплексного підходу до осмислення подій в їх історичному контексті, що ясніше відтворює модель формування зовнішньої політики Австралії в рамках більш широкого дискурсу. Завданням дослідження є аналіз еволюції австралійсько-британських відносин під час Другої світової війни та їх

динаміки, яка призвела до переорієнтації Австралії на США у сфері зовнішньої політики.

Розглядаючи австралійсько-британські відносини під час Другої світової війни, необхідно враховувати два важливих чинника – в ці роки Австралія фактично отримала автономію від Британії, а також впродовж декількох років фактично змінила зовнішньополітичну орієнтацію на США.

Ще після закінчення Першої світової війни відносини всередині Британської імперії виглядали дещо напруженими. Британський уряд обіцяв надати домініонам і деяким колоніям права автономії, проте затягнув з проведенням реформ до 1930-х рр. В цьому сенсі необхідно згадати про Вестмінстерський статут 1931 р., прийнятий британським парламентом під тиском об'єктивних обставин. Вестмінстерський статут передбачав надання домініонам права вільно здійснювати внутрішню політику. Статут передбачав значну свободу і в питаннях зовнішньої політики. Домініони одержали формальне мали право приймати закони, що суперечили британським правовим нормам, та вести політику на свій розсуд. Проте зовнішньополітичний курс домініонів не мав суперечити зовнішньополітичній лінії Великої Британії. Статус підлягав схваленню в парламентах домініонів [1].

Восени 1939 р., після оголошення Англією війни Німеччині, 3 вересня, австралійський уряд заявив, що також знаходиться у стані війни із Німеччиною. Після цього вже перші транспорти з австралійськими солдатами відправились на захід для участі в воєнних операціях британських військ [2]. Проте на азійсько-тихоокеанському театрі воєнних дій головну воєнну загрозу австралійським інтересам становила Японія.

В ході перемовин між США та Великою Британією було розроблено два плани дій. Перший варіант планування передбачав боротьбу США в першу чергу з Німеччиною, та тлумачив можливі дії проти Японії переважно як оборону. Другий план передбачав активне стримування Японії. В підсумку вирішальне значення зіграв той факт, що Японія все ж розпочала активні бойові дії, у той коли першим варіантом англо-американського плану передбачалася її пасивна поведінка відносно США.

Напад Японії на базу США Перл Харбор викликав занепокоєння У. Черчилля у тому сенсі, що агресія Японії відверне всю увагу Ф. Рузвельта, і США не будуть надавати Британії значної допомоги в боротьбі з Гітлером. На Аркадській зустрічі лідерів США та Великої Британії 22 грудня 1941 р.

У. Черчилль наполягав на стратегії «Німеччина передусім», яка окреслювала зону дії американського флоту набагато східніше Австралії, Малайзії та Індонезії та передбачала можливість пожертвувати союзниками. Проте уряд США не залишав намірів щодо захисту території Австралії та використання її потенціалу в війні проти Японії.

Проте У. Черчилль і надалі мав намір розпоряджатися австралійськими військами в імперських цілях. Зокрема він схвалив наказ про переміщення військ Австралії до Сінгапура, а також запобіг поверненню австралійських підрозділів з Близького Сходу та Африки, завіривши при цьому австралійського прем'єр-міністра Дж. Кьортіна в тому, що надав наказ відправити австралійські війська в допомогу [3].

Дж. Кьортін зрозумів, що навряд чи одержить підмогу з боку метрополії, й тому вже 26 грудня 1941 р. виступив з промовою по радіо, в якій намагався заспокоїти населення країни. Говорячи про роль Австралії в тотальній війні він відзначив, що Австралія вважає допомогу з боку Америки своєю «останньою надією». Пізніше цю промову стали вважати підставою для визнання Австралії як самостійної країни та поштовхом для становлення союзницьких відносин між Австралією та США.

Демарш Дж. Кьортіна негативно вплинув на австралійсько-британські відносини. На практиці У. Черчилль продовжував ставитися до Австралії як до колонії. До того ж, після ратифікації парламентом Австралії Вестмінстерського статуту 1931 р. (1942 р.), ставлення У. Черчилля до Австралії тільки погіршилося [4].

Коли навесні 1942 р. Австралія опинилася під загрозою японського вторгнення, Дж. Кьортін виступив зі зверненням до американців, яке мало великий політичний резонанс. У цьому зверненні Дж. Кьортін запевняв американців, що «Австралія є останнім bastionом для захисту Америки від японської загрози». Крім того, багато було сказано й про бойовий дух та силу волі австралійців, китайців, голландців, які невдовзі «знову будуть вільними» [5]. Промова стала черговим свідченням прихильності австралійців до США, а також ознакою суттєвої корекції зовнішньополітичних пріоритетів.

Погіршення становища Великої Британії в умовах війни прискорило рішення парламенту Австралії ратифікувати Вестмінстерський статут 1942 р. Постанова про ратифікацію обумовлювала запровадження його положень заднім числом (з 3 вересня 1939 р. – дати оголошення Сполученим

Королівством стану війни з Німеччиною). Таким чином парламент та уряд Австралії почали застосовувати положення статуту, які гарантували рівність британських домініонів та метрополії. Статут декларував домініонам свободу в питаннях зовнішньої та внутрішньої політики і заперечував стан залежності від метрополії. Таким чином 1942 р. можна вважали віхою фактичного визнання повної державної незалежності Австралії [6].

Брак власних ресурсів та значне скорочення впливу Великої Британії сприяло пошуку австралійським урядом нового домінуючого партнера. Протягом 1942 р. зв'язки зі США продовжували зміцнюватися. США дислокували в Австралії військові підрозділи та запропонували уряду Дж. Кьортіна спільне воєнне планування. Утім австралійські військові не спромоглися забезпечити створення союзного штабу в Південно-Західній частині Тихого океану. Цю посаду зайняв американський генерал Д. Макартур, а Дж. Кьортін лише спромігся відкликати з Близького Сходу генерала Бламеля, якому було доручено забезпечувати представництво в штабі та керівництво і планування з боку Австралії [7].

В ході війни кількість австралійської армії збільшилася з 540 тис. до 731 тис. осіб. Загалом під час війни на службу було призвано 941 тис. австралійців. З 1942 р. дислокація військових частин за участю австралійців поступово переміщувалася на схід. Більша їх частина була зосереджена в Тихоокеанському регіоні, де бойові дії тривали до звершення війни проти Японії у вересні 1945 р.

Спочатку британський уряд був занепокоєний спільними діями США та Австралії. Проте після перших успішних боїв на тихоокеанських островах у Лондоні почали ставитися до американо-австралійської співпраці більш лояльно. Визнаючи успіхи американо-австралійських сил у звільненні територій Південно-Східної Азії та Океанії від японських військ, У. Черчилль уникав офіційних заяв із критикою співпраці між Австралією та США.

Втім, питання про те, що отримає Австралія по завершенні війни залишалося відкритим. Кьортін розумів, що зможе потрапити до вищої ліги поряд з Черчиллем, Рузвельтом (згодом Труменом) та Сталіним. Тому він намагався заручитися підтримкою як США, так і Британії, не знімаючи її з рахунків [8].

В 1944 р. до військ США і Австралії, що брали участь в бойових діях в Азії та Океанії, долучився британський Тихоокеанський флот, який було

сформовано на базі індійських військ та кораблів місцевої ескадри. В спільних операціях протягом весни 1944 – літа 1945 рр. союзні війська відбили значну частину території Південно-Східної Азії, і восени 1945 р. мали окупувати Японію. В складі союзних військ Австралія брала участь в окупації південної частини островів Хонсю та Сікоку і мала контролювати Хіросіму.

За оцінками преси, порівняно з австралійською, американська окупація була набагато м'якшою. Австралійці добре пам'ятали загрозу японського вторгнення в 1941-1942 рр., коли Австралію врятував лише брак у Японії людських ресурсів, яких не вистачало для контролю над величезними територіями. Втрати Австралії в війні з Японією становили 23 тис. солдат і офіцерів, з яких 8,5 тис. загинули в японських концтаборах [9].

По закінченні війни новий австралійський прем'єр Б. Чіфлі намагався підтримувати однаково дружні відносини і з Великою Британією, і з США. Новий курс передбачав закріплення ролі Австралії у міжнародні відносини як незалежної держави. Б. Чіфлі розумів, що підтримка Британії тут необхідна, а міністр закордонних справ Х. Еватт часто відвідував Лондон для політичних консультацій. Аби продемонструвати свою лояльність, у 1945 р. австралійський уряд попросив Лондон призначити генерал-губернатором Австралії члена королівської родини Г. У. Фредеріка Альберта, герцога Глостерського.

Після закінчення війни спостерігався інтенсивний розвиток відносин Австралії зі США. Традиції співпраці США з Австралією та Новою Зеландією, започатковані під час Другої світової війни, були закріплені в «Тихоокеанському пакті безпеки» (1951 р.), який містив зобов'язання сторін у військово-політичній сфері. Пізніше цей договір, згідно з яким було створено блокове об'єднання АНЗЮС, був доповнений окремими двосторонніми угодами між його учасниками. Натомість військово-політичний союз у складі Об'єднаного Королівства, Австралії та Нової Зеландії був укладений значно пізніше, на лондонській нараді 15-16 квітня 1971 р., у формі реагування на припинення дії Британсько-малайського договору про оборону 1957 р. Утім, союз АНЗЮС (1971-1975. рр.), у якому брали участь також Малайзія і Сінгапур, виявився набагато менш тривким, аніж АНЗЮС, який продовжує існувати у формі американо-австралійського пакту безпеки.

В канун Другої світової війни населення Австралії становило 7 млн мешканців, які вважалися британцями. Хоча напередодні війни Лондон

погодився розширити автономію домініонів у сфері зовнішньої та внутрішньої політики, спочатку австралійці не надто прагнули набуття незалежності.

Ситуація почала стрімко змінюватися лише в умовах війни, коли Австралія безпосередньо зіткнулася з потребою захисту своєї території. Військові та політичні прорахунки британського уряду дише сприяли загостренню суперечностей. Спочатку У. Черчилль обіцяв надати Австралії військову допомогу в разі нападу з боку Японії, проте, після початку агресії, заборонив навіть повертати додому австралійські підрозділи з регіону Близького Сходу. Політичну свідомість австралійців вразили преференції британського уряду на користь оборони Індії та прояви байдужості стосовно потреб захисту території та врахування інтересів Австралії.

Попри суттєві кроки в бік утвердження незалежності, під час війни провідні діячі великих держав, а також президент США Ф. Рузвельт, продовжували ставитися до Австралії як до британської колонії. Важливою віхою в становленні самостійної зовнішньої політики Австралії стала участь цієї країни в військово-політичному союзі з США і Новою Зеландією (АНЗЮС), який було створено під час міжнародної мирної конференції в Сан-Франциско 1 вересня 1951 р. Проте суттєві зміни у відносинах між Австралією та Сполученим Королівством почали проявлятися лише в ході розпаду Британської імперії та початку згортання британської військово-політичної присутності в Азії та Океанії після Суецької кризи 1956 р.

Таким чином можна відзначити, що під час війни відбулася принципова переоцінка ролі Австралії в міжнародних відносинах, хоча відповідні зміни в стосунках з великими державами виявлялися протягом більш тривалих часових періодів. Так само, попри встановлення міцних політичних відносин, спільну участь у воєнних діях 1942-1945 рр. та створення АНЗЮС, США не одразу стали головним зовнішньополітичним союзником Австралії.

Важливим наслідком перегляду ролі австралійсько-британських відносин стали формальне проголошення австралійської незалежності та початок пошуку власного місця країни на міжнародній арені. В суспільно-політичному контексті велике значення мало усвідомлення населенням країни потреби в забезпеченні незалежності та розуміння того, що проведення власної внутрішньої та зовнішньої політики є більш корисним і ефективним, аніж керування з далекого імперського центру.

Список використаних джерел та літератури:

1. Statute of Westminster 1931. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1931/4/pdfs/ukpga_19310004_en.pdf
2. A turning point in Australian foreign relations / The Henry Parkes Foundation. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.parkesfoundation.org.au/Projects_oration2001.htm
3. British Prime Minister Churchill Betrays Australia At The Arcadia Conference / The Pacific War. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.pacificwar.org.au/battaust/Britain_betrays_Australia.html
4. Curtin J. The Task Ahead. 27 December 1941 / J. Curtin; John Curtin University. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://john.curtin.edu.au/pmportal/text/00468.html>
5. John Curtin's speech to America, 14 March 1942 / John Curtin University. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://john.curtin.edu.au/audio/00434.html>
6. Statute of Westminster Adoption Act 1942 No. 56 of 1942 / Parliament of Australia. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aph.gov.au/library/handbook/constitution/westminster-act.htm>
7. Livingstone J. Australia looks to America / J. Livingstone; John Curtin University. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://john.curtin.edu.au/education/nhchallenge2006.html>
8. Horner D. The British Empire in the Pacific War / D. Horner; National Institute for Defence Studies. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nids.go.jp/english/event/forum/pdf/2011/14.pdf>
9. O'Lincoln T. Whose liberty? Australian imperialism and the Pacific war / T. O'Lincoln / Australian National University. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.anu.edu.au/polsci/mi/1/mi1olincoln.pdf>

УДК 94 (191-2)

Чорногор Я.О.

ВИШЕГРАДСЬКА ГРУПА: БАГАТОСТОРОННЄ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА УЗГОДЖЕННЯ ІНТЕРЕСІВ

У статті розглянуто процес європейської та євроатлантичної інтеграції країн Центрально-Східної Європи, які об'єднавшись у Вишеградську групу, шляхом внутрішніх реформ, завдяки багатосторонньому співробітництву та узгодженню інтересів досягли поставленої мети і стали повноправними членами НАТО та ЄС.

Ключові слова: Вишеградська група, європейська інтеграція, євроатлантична інтеграція, Центрально-Східна Європа, ЄС, НАТО.

*Чорногор Я.А. **Вышеградская группа: многостороннее сотрудничество и согласование интересов.***

В статье рассмотрено процесс европейской и евроатлантической интеграции стран Центрально-Восточной Европы, которые объединившись в Вышеградскую группу, путём внутренних реформ, через многостороннее сотрудничество и согласование интересов достигли поставленной цели и стали полноправными членами НАТО и ЕС.

Ключевые слова: Вышеградская группа, европейская интеграция, евроатлантическая интеграция, Центрально-Восточная Европа, ЕС, НАТО.

*Chornogor I. **Visegrad Group: Multilateral Cooperation and Coordination of Interests.***

The article deals with the process of European and Euro-Atlantic integration of Central and Eastern European states, which are integrated in the Visegrad Group, through internal reforms, through multilateral cooperation and coordination of interests achieved the goals and become full-fledged members NATO and EU.

Keywords: *Visegrad Group, European integration, Euro-Atlantic integration, Central and Eastern Europe, EU, NATO.*

Кінець 80-х – початок 90-х рр. XX ст. увійшли до всесвітньої історії як час кризи «радянської моделі соціалізму», дезінтеграції «соціалістичного табору» і подальшого розпаду Радянського Союзу та Югославії. Саме ці процеси поклали кінець «холодній війні» і відкрили можливість для колишніх сателітів СРСР, у яких відбулися революційні процеси демократизації та декомунізації, приєднатися до процесів європейської та євроатлантичної інтеграції. У кожної країни це власний шлях, але деяким країнам вдалося домовитися між собою про взаємодопомогу та координацію, що допомогло в складних інтеграційних процесах. Успішним досвідом, гідним детального вивчення та використання, є досвід західних сусідів України, що створили Вишеградську групу.

Вишеградська група – це регіональне об'єднання, яке було засноване 19 лютого 1991 р. і до складу якого увійшли три країни Центрально-Східної Європи (ЦСЄ) з колишнього «соціалістичного табору»: Польща, Угорщина та Чехословаччина (згодом Словаччина та Чехія). Нині групу також називають «Вишеградська четвірка» (В-4). Головним завданням групи було сприяти учасникам об'єднання в їх інтеграції до європейських та євроатлантичних структур. Країни пройшли нелегкий шлях реформ і суспільно-економічних змін, у чому їм вдалося досягти успіху. У 1999 р. Польщу, Угорщину та Чехію було прийнято до НАТО, Словаччина приєдналася до них у 2004 р. Повноправними членами Європейського Союзу всі країни В-4 стали з 1 травня 2004 р.

Дослідженню розвитку Вишеградської групи приділяли увагу багато як закордонних (Ф. Глотц, А. Дулеба, Л. Шишеліна тощо), так і вітчизняних вчених (Є. Кіш, Г. Зеленько, С. Мітряєва тощо) [1; 2; 3]. Проте, нас цікавить власне стратегічний характер співробітництва країн групи між собою і спрямування зусиль шляхом узгодження інтересів для досягнення поставленої стратегічної цілі.

Метою цієї статті є визначення найважливіших стратегічних складових інтеграційного процесу, які забезпечили країнам Вишеградської групи успішне реформування та досягнення поставленої мети.

Розпад «соціалістичного табору», який об'єднував східноєвропейський простір від Адріатичного моря до Балтійського моря, призвів до того що виділилося два регіони зі своєю специфікою (поділ досить умовний): Центрально-Східний (Вишеградський) та Південно-Східний (Балканський) [1, с. 8]. З Південно-Східного регіону Словенія перша стала на шлях європейської й євроатлантичної інтеграції, її подальший розвиток був аналогічний країнам В-4 і у 2004 р. вона була прийнята в ЄС та НАТО [4]. Водночас слід наголосити, що саме взаємна підтримка та узгодження інтересів зіграли важливу роль у реалізації стратегічних європейських та євроатлантичних інтеграційних планів країн Вишеградської групи. Погодження позицій і постійні консультації щодо координації кроків забезпечили одночасний їхній вступ до ЄС. І для Словаччини визначальною у вступі до НАТО у 2004 р. стала підтримка з боку вишеградських партнерів, які вже були членами цього військово-політичного блоку.

Вже від початку вишеградської співпраці у країн-учасниць було чітке бачення цілей такого співробітництва, а саме, подолання наслідків комуністичного минулого та формування спільного бачення подальшого взаємовигідного розвитку та співпраці країн на шляху євроінтеграції. Своє бачення засновники Вишеградської групи виклали у базовому документі – «Декларації про співпрацю між Чеською і Словацькою Федеративною Республікою, Республікою Польща та Республікою Угорщина на шляху до європейської інтеграції», або, як її ще називають, у «Вишеградській декларації», яка була підписана 15 лютого 1991 р. і стала фундаментом взаємодії країн-учасниць об'єднання на етапі суспільно-політичних трансформацій у цих постсоціалістичних країнах та підготовки їх до вступу в Європейський Союз та НАТО [5].

Підґрунтя для об'єднання зусиль країни-учасниці вбачали в історичній близькості, соціокультурній та цивілізаційній ідентичності, апелювали до «вишеградського духу» співпраці, адже протягом багатьох століть їхні народи були пов'язані між собою та на континентальному рівні династичними, політичними та економічними зв'язками. Об'єднувало і сприйняття належності до центральноєвропейського регіону, який примусово був відірваний від

Європи, а після падіння комунізму намагається повернутись до її складу, тобто все відбувалося в межах відновлення історичної справедливості [6].

Важливим також був безпековий фактор, потрібно було спільними зусиллями мінімізувати зовнішні впливи в контексті розпаду Югославії та СРСР і забезпечити колективну безпеку в регіоні. Тому на порядку денному стояло і питання як найшвидшої інтеграції країн до північноатлантичного блоку.

Ще одним вагомим фактором була економіка, адже розвал «соціалістичного табору» означав і руйнування економічних зв'язків між країнами комуністичного блоку. До нових економічних умов, що мали ринкову конкурентну основу, потрібно було терміново пристосовуватися і країни потребували швидкого реформування.

Розуміння елітами країн В-4 цих вищевказаних факторів обумовили розуміння необхідності об'єднання у Вишеградську групу з чітким визначенням її головних завдань. Звичайно реалізація зусиль щодо поставлених цілей не була безпроблемною, відігравали свою негативну роль і економічні негаразди, і міжетнічні суперечки, але політикам вдалося зберегти контроль над ситуацією. Навіть розпад Чеської і Словацької Федеративної Республіки пройшов 1992 р. мирним цивілізованим шляхом. У 1993 р. Чехія і Словаччина «розлучилися», але зберегли дружні відносини та залишилися в межах об'єднання Вишеградської групи [1, с. 176-181].

Керівництво країн Вишеградської групи вирішило процеси суспільно-політичного та соціально-економічного реформування своїх країн поєднати із зусиллями щодо їх європейської інтеграції. Питання безпеки вирішили шляхом євроатлантичної інтеграції і всі реформи безпекової та оборонної сфери здійснювали за стандартами НАТО. Лише ринкова економіка практично не піддавалася корегуванню. Вишеградська четвірка не змогла перетворитися на економічний регіональний центр Європи, не дивлячись на підписання ними у кінці 1992 р. Центрально-європейської угоди вільної торгівлі, яка створювала умови для лібералізації економіки та вільної торгівлі між учасниками [7]. Намагаючись якомога швидше інтегруватися до європейського економічного середовища країни В-4 потрапили в ринкові умови регіоналізації та глобалізації і мусили грати за цими новими для них правилами. Місце держави на ринку зайняли іноземні транснаціональні корпорації, за якими і закріпилася провідна роль в економіці. Хоча місцевий дрібний та середній бізнес поступово і займав

свої економічні ніші, але він не дорівнює за впливом великим корпораціям. На великому європейському ринку спроможність цілих економічних галузей країн В-4, які були сформовані в командно-планових умовах економічної політики комуністичних режимів, була не конкурентоздатною.

Виділяються кілька етапів розвитку співробітництва Вишеградської групи:

- перший етап (1991-1993 рр.) – становлення, були сформульовані вже розглянуті вище основні принципи співпраці та підписані відповідні документи. Метою першого етапу діяльності В-4 було об'єднання зусиль країн-учасниць для виходу із сфери впливу СРСР, інтеграція в ЄС та НАТО, зміцнення власної безпеки і забезпечення стабільності в регіоні в цілому;

- другий етап (1994-1997 рр.) – скептицизм щодо ідеї спільного руху на шляху до інтеграції в ЄС і НАТО. У країнах В-4 спостерігався економічний спад викликаний реформами спрямованими на реструктуралізацію національних економік та відбувалася зміна еліт, загострилися проблеми координації зовнішньополітичних курсів країн Вишеградської групи. Переважала думка, що окремо країнам буде легше подолати шлях інтеграції. Вишеградська група не збиралася жодного разу [1, с. 244];

- третій етап (1998-2004 рр.) – консолідаційний. На цьому етапі повернулося усвідомлення, що необхідним є солідарне забезпечення вступу країн В-4 до НАТО і ЄС. Починаючи з березня 1998 р., коли Польща, Чехія та Угорщина розпочали переговори про вступ до ЄС, актуалізувалося питання координації зовнішньої політики країн В-4. Словаччина приєдналась до цього процесу двома роками пізніше. І саме цей етап викликає захоплення у дослідників, які намагаються якомога детальніше вивчити досвід багатосторонньої співпраці країн Вишеградської групи на шляху інтеграції.

Головним завданням країн В-4 на цьому етапі співпраці стало забезпечення одночасного вступу всіх країн об'єднання до Євросоюзу. В умовах реалізації багатосторонньої дипломатії ЄС функціонування Вишеградської групи потребувало значної активізації та вдосконалення. Крім того, змінилася структура геополітичних впливів на країни Вишеградського четвірки. З початку свого співробітництва до вступу в ЄС країни В-4 головним чином орієнтувалися на ФРН та Францію, але вступ до НАТО змістив акценти в бік США та Великої Британії. Особливо помітно це стало при проведенні військової операції в колишній Югославії. Польща, Чехія та Угорщина зайняли

спільну позицію з атлантичними союзниками по НАТО у березні-червні 1999 р. під час бомбардування Косово. Правда, слід підкреслити, що США від самого утворення об'єднання підтримувало В-4 на її шляху до ЄС;

- четвертий етап (з 2004 р.) – сучасний етап співпраці В-4. Звичайно, після 2004 р. вишеградська співпраця продовжилася. Хоча в перші роки після досягнення провідної мети групи – вступу в ЄС та НАТО, звучали виступи щодо вичерпності поставлених цілей і у відсутності необхідності в подальшому тісному співробітництві. Але політичні реалії показали, що консолідовані рішення в межах Вишеградської групи допомагають країнам відстоювати свої інтереси як у Європейському Союзі, так і в питаннях власної зовнішньої та безпекової політики, зокрема у відносинах з Україною.

Об'єднання виявилось досить ефективним політичним інструментом, коли країни-учасники вирішують його застосувати. Та навіть при різних поглядах на окремі питання розвитку та пріоритетів ЄС, країни В-4 узгоджують свою діяльність через консультації. Політична координація допомагає цим державами, акумулюючи голоси, виступати з єдиною позицією по багатьох дискусійних проблемах на загальноєвропейському рівні [8].

Водночас не менш важливий напрямок, який підсилює позиції Вишеградської групи в ЄС є їхня роль в НАТО. Після вступу до НАТО Вишеградської четвірки, було вирішено історичну мету забезпечення безпеки країн групи. Загальноєвропейська безпека вимагає від країн Вишеградської групи свідомої та послідовної підтримки євроатлантичного вибору України, тому В-4 посиляючись на власний досвід вступу в НАТО, реалізують низку важливих програм адаптації Збройних Сил України до стандартів НАТО. Це надзвичайно важливо в умовах небезпеки з боку Російської Федерації.

Разом з тим, до нині Вишеградська група залишається міжнародним об'єднанням, яке не має спеціальних постійно діючих структур. Країни-члени групи В-4 вважають недоцільним формалізувати роботу шляхом створення додаткових бюрократичних ланок. Координуюча роль у системі багатосторонньої співпраці з кінця 1990-х рр. закріпилася за центральними органами виконавчої влади країн групи. Єдиною інституційною структурою об'єднання є Міжнародний Вишеградський Фонд, створений у 1999 р. На фонд покладено суспільно-культурні функції об'єднання і фінансування на грантовій основі спільних культурно-просвітницьких, мистецьких та інших акцій з бюджету, що складається із внесків країн-учасниць В-4 [9].

Країни Вишеградської групи, чітко декларуючи неможливість розширення складу об'єднання за рахунок прийому нових учасників, у своїх відносинах із сусідами вдало використовують такий механізм співпраці з третіми країнами як формат «В-4+» [10]. Країни В-4 у такому форматі активно співпрацюють із Словенією, Румунією та Україною.

Україна залишила поза увагою формування системи співробітництва країн В-4, а реальні переваги такої моделі регіональної співпраці проявилися у другій половині 1990-х рр. Але можливості увійти до цієї групи в Україні не було. Занадто великим був і є відрив між позитивними результатами внутрішніх суспільних та зовнішньополітичних перетворень країн В-4 і реформаційним тупцюванням України. Та і ЄС навряд чи зацікавлений у потенційному посиленні В-4 з приєднанням до неї України.

Проте, для України важливою є політична підтримка її європейських інтеграційних прагнень та внутрішніх реформ. Прагматична мета України полягає у використанні потенціалу співпраці з країнами В-4 для ефективної реалізації власних планів щодо європейської та євроатлантичної інтеграції. Країни Вишеградської групи домовилися про допомогу Україні у проведенні реформ: Польща допомагає в сфері децентралізації влади, адміністративній реформі та управлінні фінансами в публічному секторі, Угорщина – взяла на себе питання, що пов'язані із економікою, Чехія – розвитком громадянського суспільства, ЗМІ та освіти, Словаччина – у реформуванні енергетики та сфери безпеки [11].

Україні слід раціонально користуватися позитивним ставленням країн В-4 при продовженні реалізації реформ. Основними напрямками співпраці у форматі «В-4+Україна» можуть бути координація зовнішньополітичної діяльності та суспільно-політичних реформ України з Вишеградською четвіркою на багатосторонній основі, зокрема в міжнародних організаціях; продовження передачі Україні досвіду їх європейської та євроатлантичної інтеграції; забезпечення солідарної підтримки країн В-4 європейським інтеграційним і євроатлантичним планам України, а також підтримки України у протистоянні з Росією; розширення програм Вишеградського фонду щодо України; формування багаторівневого механізму співробітництва України і В-4, який включатиме участь представників України в усіх засіданнях вишеградських структур і комісій різного рівня в якості спостерігачів.

Отже, розглянувши процес європейської та євроатлантичної інтеграції країн Центрально-Східної Європи, які об'єднавшись у Вишеградську групу, шляхом внутрішніх реформ, завдяки багатосторонньому співробітництву та узгодженню інтересів досягли поставленої мети і стали повноправними членами НАТО та ЄС. Країни Вишеградської групи були умотивовані до змін спільними потребами, інтересами та метою, що мала стратегічний характер. Вони насамперед були зацікавлені у проведенні активної зкоординованої зовнішньої політики, спрямованої на забезпечення умов для внутрішніх суспільних трансформацій та зміцнення позицій у системі міжнародних відносин. У цілому слід констатувати, що В-4 є одним з найбільш ефективних прикладів успішної регіональної інтеграції постсоціалістичних держав нашого часу. Вишеградська четвірка функціонувала і продовжує функціонувати набагато продуктивніше, ніж інші багатосторонні регіональні інтеграційні структури. Співробітництво між Україною та Вишеградською четвіркою має продовжуватися ґрунтуватися на спільних зовнішньополітичних цілях, що створює можливості і сприяє подальшому розвитку добросусідських відносин та ширшому співробітництву на багатосторонній основі у різних галузях та напрямках взаємодії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Вишеградская Европа: откуда и куда? Два десятилетия по пути реформ в Венгрии, Польше, Словакии и Чехии / Под ред. Л.Н. Шишелиной. – М.: Из-во «Весь Мир», 2010. – 568 с.
2. Зеленько Г. Вишеградська четвірка матиме на заході те, що робить на сході / Г. Зеленько // Політика і час. – 2005. – № 2. – С. 28-34.
3. Кіш Є.Б. Центральна Європа в сучасній системі єврорегіональної інтеграції: монографія / Є.Б. Кіш. – Ужгород: Ліра, 2008. – 440 с.
4. Enlargement of the European Union. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Enlargement_of_the_European_Union
5. Декларація про співпрацю Чеської і Словацької Федеративної Республіки, Республіки Польща та Республіки Угорщина на шляху до європейської інтеграції. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412-2>
6. Задорожнюк Э.Г. Революции 1989 г. и процессы становления новой региональной идентичности Центральной Европы / Э.Г. Задорожнюк // Славяноведение. – 2000. – № 3. – С. 14-32.

7. Центрально-Європейська угода про вільну торгівлю. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Central_European_Free_Trade_Agreement
8. Андрійчук О. Досвід вступу країн вишеградської групи до Європейської Унії у контексті акцесійних приготувань України / О. Андрійчук // Юридичний журнал. – 2006. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2142>
9. Вишеградський фонд. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://visegradfund.org/home/>
10. Visegrad group. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.mfa.gov.pl/en/foreign_policy/europe/visegrad_group/
11. Країни Вишеградської групи поділили сфери допомоги Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.polradio.pl/5/38/Artykul/190807>

УДК 327.3(48)

Пугачова Д.В.

БАГАТОСТОРОННЄ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІВНІЧНИХ КРАЇН В ЕКОЛОГІЧНІЙ СФЕРІ (НА ПРИКЛАДІ NEFCO)

У статті розглядається діяльність Північної екологічної фінансової корпорації як приклад співпраці країн Північної Європи в екологічній сфері. Цікавість дослідження цієї організації полягає у тому, що вона безпосередньо займається проектами в Україні – допомагає поширити передовий досвід Північних країн у захисті навколишнього середовища.

Ключові слова: Північні країни, екологічна сфера, співробітництво, NEFCO.

Пугачёва Д.В. Многостороннее сотрудничество Северных стран в экологической сфере (на примере NEFCO).

В статье рассматривается деятельность Северной экологической финансовой корпорации в качестве примера сотрудничества стран Северной Европы в экологической сфере. Интерес исследования этой организации состоит в том, что она непосредственно занимается проектами в Украине – помогает распространить передовой опыт Северных стран в защите окружающей среды.

Ключевые слова: Северные страны, экологическая сфера, сотрудничество, NEFCO.

Pugachova D. Nordic States Multilateral Cooperation in Environmental Sphere (on the Example of NEFCO).

The article discusses the activities of the Nordic Environment Finance Corporation as an example of cooperation between the Nordic countries in the field of ecology. Interest in the study of this organization is that it is directly involved in projects in Ukraine, where it helps disseminate best practices in the Nordic countries protection of environment.

Keywords: Nordic states, environmental sphere, cooperation, NEFCO.

Початок ХХІ ст. характеризується загостренням уваги до екологічних проблем у всьому світі. Протягом ХХ ст. вивчення екологічної сфери загалом відбувалось досить мляво й здебільшого короточасні сплески досліджень відбувались після яких-небудь катастрофічних подій (аварії на атомних електростанціях, одномоментні викиди нафтопродуктів у акваторію планети тощо). Але «забувається» те, що забруднення продуктами людської життєдіяльності оточуючого середовища відбувається постійно і не

припиняється ні на секунду. Усвідомлення необхідності збереження та відновлення навколишньої природи (всього спектру флори та фауни Землі) нашою хується на неготовність до витрачання великої кількості фінансових ресурсів та часу, але ще більше – на людську байдужість та егоїзм.

На зламі століть відбулось переосмислення ролі, яку відіграє екологія в житті кожної людини на землі, адже оточуюче середовище почало змінюватись набагато швидше і для людства ці зміни доволі помітні, причому відбуваються вони протягом одного покоління. Тому ігнорування людиною свого не найкращого «внеску» в розвиток природи призвело, врешті-решт, до її передбачуваної «відповіді» на таке тривале ставлення: збільшення середньорічної температури щодакілька років, парниковий ефект, зменшення озонового шару, пересихання річок та морів, зменшення питомої кількості прісної води, зменшення кількості родючого покриву планети, зменшення чи повне вимирання певних видів фауни, танення льодовиків тощо. Зрозуміло, що об'єктивний розвиток планети обумовлений змінами, на які людина не має впливу, але й зменшувати свою відповідальність за ставлення до «спільного дому» людство не має права.

Одними з перших, хто усвідомив те, що настав час починати змінювати становище у якому опинилось людство і потрібно перетворюватись на «друга», а не «гостя» планети, стали країни Північної Європи. Дотримуючись «зеленої філософії» вони запровадили успішну систему екостандартів, а потім почали ділитись власним досвідом з тими, хто прагнуть цього.

У 1990 р. країнами Північної Європи (Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія та Швеція) була створена міжнародна фінансова організація – Північна екологічна фінансова корпорація (Nordic Environment Finance Corporation; NEFKO), діяльність якої пов'язана з фінансуванням практичних заходів, що сприятимуть зеленому зростанню. Управління організацією покладається на Раду директорів (складається з п'яти членів та їх заступників, які призначаються відповідною країною-засновницею одноразово на термін до шести років), що приймає політичні рішення, які стосуються діяльності NEFKO, а також затверджує фінансові пропозиції, представлені управляючим директором корпорації. Рада директорів приймає річний бюджет організації і забезпечує дотримання правил фінансової звітності. Щорічно Рада директорів призначає зі своїх членів голову і його заступника, використовуючи принцип ротації країн-засновниць. Також у засіданнях Ради у якості спостерігачів без

права голосу, можуть брати участь представники з Північного інвестиційного банку та секретаріату Ради Міністрів Північних країн.

В якості наглядового органу NEFKO була створена контрольна комісія, що забезпечує проведення аудиту і щорічно направляє звіт Раді Міністрів Північних країн (Рада Міністрів призначає голову та п'ять членів контрольної комісії, які представляють кожен з країн-засновниць). Для належного виконання своїх обов'язків комісія додатково залучає двох зовнішніх аудиторів.

Управляючий директор NEFKO призначається Радою директорів одноразово на термін до шести років. Він відповідає за поточну діяльність корпорації, дотримуючись рекомендацій та вказівок Ради директорів [1].

Тобто, як видно зі структури організації, діяльність NEFKO є достатньо відкритою та прозорою, що забезпечується різноманітними формами контролю її діяльності.

Після розпаду СРСР країни Півночі підтримали зусилля щодо повернення уваги до вирішення екологічних проблем в Центральній і Східній Європі, надаючи кошти для скорочення забруднення навколишнього природного середовища. Підставою для прийняття рішень при цьому є ефективність інвестицій для досягнення встановлених природоохоронних цілей в регіоні, що межує з Балтикою, а також умовою здійснення проектів NEFKO є їх економічна ефективність.

На відміну від інвестиційних організацій, які підтримують здебільшого крупні проекти, інвестиції корпорації NEFKO спрямовуються на пілотні малі та середні проекти, які демонструють нові можливості – багато з фінансованих заходів вирізняються новаторським підходом у освоєнні і подальшому повномасштабному використанні передових технічних методів Північних країн. У роботі корпорації знаходиться більш ніж 600 малих і середніх проектів, які виконуються приватними і державними замовниками в різних секторах економіки більш ніж 60 країн. Сукупний капітал керованих NEFKO цільових фондів становить близько 400 млн. євро.

Використовуючи накопичений досвід, корпорація бере участь у створенні інноваційних фінансових інструментів, покликаних сприяти поліпшенню стану навколишнього середовища і протидії зміні клімату. Як правило, проекти виконуються в тісній взаємодії з державними і приватними інвесторами. При управлінні громадськими коштами NEFKO застосовує гнучкі підходи на етапах

ідентифікації, підготовки, реалізації та адмініструванні екологічних заходів, залучаючи додаткові джерела фінансування, включаючи державні фонди і програми, а також кошти великих міжнародних фінансових організацій, наприклад, ЄБРР.

Всі проекти, що фінансуються NEFKO, мають природоохоронний ефект, протидіють зміні клімату, забезпечуючи при цьому економічну рентабельність. Досягнення запланованих показників контролюється при перерахуванні траншей на підставі результатів виконання окремих етапів, а щорічний моніторинг ведеться під час усього періоду участі корпорації в проекті. Надзвичайно важливо, що такий підхід перешкоджає корупції і сприяє нарощуванню робочого потенціалу, прозорості та відповідальності позичальників, а також забезпечує підвищення надійності досягнення поставлених цілей.

NEFKO має розгалужену партнерську мережу зеленої спільноти і перевірену на практиці здатність об'єднувати зацікавлені сторони для вирішення поставлених завдань. Корпорації довірено керівництво цілою низкою фондів, зокрема, пов'язаних зі збереженням клімату, екологією Балтійського моря, Арктики і Баренцового регіону. Нещодавно до цього переліку додався Північний проектний фонд Norref, що підтримує вихід компаній сектора зеленого зростання Північної Європи за межі Європейської економічної зони.

NEFKO здійснює свою діяльність в межах різних фондів, основними з яких є Інвестиційний Фонд, Північний Фонд Екологічного Розвитку та Фонд фінансування Пілотних Проектів в Регіоні Балтійського Моря. На додаток до цього організація також адмініструє фонди інших фінансових донорів, які надають фінансові ресурси для реалізації екологічних проектів через NEFKO.

Основною метою Інвестиційного Фонду NEFKO з капіталом близько 120 млн. євро, є підтримка фінансово привабливих проектів, спрямованих на охорону навколишнього середовища, тобто проектів, які з одного боку призводять до зниження використання ресурсів і витрат, а з іншого – сприяють поліпшенню стану навколишнього середовища. NEFKO також надає фінансування проектів, пов'язаних з енергозбереженням і стійким виробництвом енергії, зокрема шляхом використання поновлюваних джерел енергії.

Північний Фонд Екологічного Розвитку був заснований урядами Північних країн спільно з Радою Міністрів Північних Країн і забезпечує концесійне фінансування проектів у сфері охорони навколишнього середовища. Близько 50 млн. євро було виділено для реалізації програм в межах фонду з 1995 р. Основними його інструментами є фінансування непередбачених витрат, двоступеневі гранти, концесійні кредити та інші види підтримки для пріоритетних проектів у сфері охорони навколишнього середовища. В межах цієї програми NEFKO був заснований фонд «Чисте виробництво», який надає позикові кошти безпосередньо підприємствам для реалізації програм з підвищення чистоти виробництва. NEFKO також підтримує невеликі інвестиції у сфері ефективного використання енергоресурсів через Програму Енергозбереження та «енергозберігаючу Кредитну Лінію». «Агроекологічна Кредитна Лінія» надає фінансування природоохоронних інвестицій фермерським господарствам [2].

З кінця 2003 р. NEFKO також управляє регіональним вуглецевим Фондом Фінансування Пілотних Проектів в Регіоні Балтійського Моря. Цей фонд займається купівлею вуглецевих кредитів на підставі Механізму Спільної Реалізації в рамках Кіотського протоколу. Інвесторами-засновниками фонду є уряди Данії, Фінляндії, Німеччини, Ісландії, Норвегії та Швеції, а також до них долучаються приватні інвестори.

Крім того, під опікою NEFKO знаходяться два фонди, орієнтовані на підготовку проектів, а саме Фонд Пріоритетних Проектів Баренцового Регіону (ФППБР) і Фонд Підтримки Проектів Арктичної Ради (ФПП). Головним завданням ФППБР, заснованого у 2004 р., є розробка пріоритетних проектів у сфері охорони навколишнього середовища у Баренцовому регіоні. ФПП був заснований Арктичною Радою для реалізації певних природоохоронних проектів за Полярним колом.

Як вже зазначалося, NEFKO спрямовує свої основні зусилля на підтримку проектів невеликих розмірів. Зазвичай власне великі проекти потрапляють в поле зору великих міжнародних фінансових організацій, в той час як невеликі проекти в основному залишаються за межами таких інвестиційних схем. Однак, власне невеликі проекти у сфері охорони навколишнього середовища та чистого виробництва є надзвичайно важливими, так як вони відповідають конкретним потребам місцевих зацікавлених сторін і, зазвичай, є більш

простими і швидкими з погляду їх реалізації. Однією з можливих причин цього є велика готовність виконання необхідних попередніх умов для місцевої участі.

Зазвичай проекти реалізуються через або за участю підприємств з наголосом на різні типи прямих інвестицій, державно-приватних партнерств та громадських організацій. Структура проекту повинна забезпечувати розумний баланс між різними ризиками і вигодами всіх членів проекту. Участь NEFKO має асоціюватися з надійним структуруванням інвестицій та екологічною віддачею [3].

У період з 1990 р. до 2010 р. NEFKO взяла участь у більш ніж 400 інвестиційних проектах, частина з яких виконується в Росії, Латвії, Литві, Естонії, Польщі, Чехії, Словаччині та Україні (яка стала пріоритетною у діяльності корпорації з 2004 р.).

Нині в Україні відбувається тісна співпраця вітчизняних підприємств з NEFKO щодо модернізації власного виробництва за програмою «Чисте виробництво». Це програма, за якою здійснюється кредитування заходів, спрямованих на скорочення промислового забруднення за рахунок ефективного використання енергії та інших природних ресурсів. При цьому основним критерієм оцінки проекту є отримання вираженого і вимірюваного екологічного ефекту. Чисте виробництво, як правило, досягається шляхом модернізації технологій і обладнання, що використовується. Інвестиційна підтримка програми спрямована на економію сировини і енергії, заміну токсичних матеріалів і скорочення викидів і скидів забруднюючих речовин на промислових виробництвах. Звісно, для того, щоб корпорація змогла інвестувати кошти у проект необхідно його економічно обґрунтувати та визначити всі можливі ризики. Також, необхідно враховувати такі обов'язкові вимоги до проектів: річний економічний ефект має становити близько 25% інвестиційних витрат; наявність значного екологічного ефекту від проекту; фінансова участь заявника; гарантійне забезпечення кредиту; позичальником має виступати дійсне приватне або муніципальне підприємство; закупівля товарів, робіт і послуг має здійснюватись відповідно до відкритих та чесних процедур [4].

Незважаючи на достатньо кропітку підготовчу роботу, яка здійснюється перед долученням NEFKO до роботи, низка українських компаній та підприємств отримали інвестиції у власні проекти: КП «Луцький водоканал», Завод залізобетонних конструкцій у Києві, Дніпропетровський хлібзавод,

ПАТ «Концерн хлібпром» у Львові та ін. Проект дав змогу цим підприємствам не лише заощадити на витратах під час виробництва, але й суттєво покращити екологічний рівень власного виробництва. Тому співпраця з такими міжнародними організаціями як NEFKO дасть змогу Україні вийти на вищий рівень розвитку та взаєморозуміння з європейськими країнами, адже стандарти, які запроваджуються через такі проекти відповідають якісним європейським показникам [5].

Нині пріоритетами НЕФКО є:

- розвиток успішної діяльності щодо зменшення забруднення Балтійського моря, Арктики і Баренцового регіону;

- пошук нових можливостей і продовження підтримки зеленого зростання, запобігання зміні клімату шляхом розвитку відновлюваних джерел енергії, підвищення енергоефективності та скорочення викидів короткоіснуючих кліматичних забруднювачів, реалізації заходів пом'якшення наслідків зміни клімату та адаптації до них.

Отже, екологічна активність Північних країн, що реалізується, зокрема, через діяльність NEFKO, характеризується високою ефективністю та залученням країн, яким необхідний досвід передових держав у сфері екології. Одним з основних критеріїв такої успішної діяльності корпорації є поетапна детальна розробка екологічних проектів, що надходять до розгляду та система жорсткого контролю витрат на їх реалізацію. Цей досвід може сприяти активізації вирішення проблем, що існують в українській екосистемі та розширити співробітництво у цій галузі з передовими країнами Північної Європи.

Список використаних джерел та літератури:

1. О НЕФКО. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nefco.org/o-nefko>
2. Північна екологічна фінансова корпорація НЕФКО. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eer.org.ua/files/LEAFLET.PDF>
3. Каташов А. NEFKO. Финансирование энергетических проектов / А. Каташов. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.journal.esco.co.ua/esco/2013_9/art334.pdf
4. Програма «Чисте виробництво» та енергоефективність. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cpee.org.ua/>
5. Діяльність НЕФКО в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unece.org/fileadmin/DAM/energy/se/pp/eneff/eneff_feei_Kiev_April11/10_Schevchuk.pdf

ЧАСТИНА II

ПРОБЛЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА У ВІДНОСИНАХ УКРАЇНИ З ДЕРЖАВАМИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО РЕГІОНУ

УДК 327.7 (477)+351.88

Чекаленко Л.Д.

ФАКТОРИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У СВІТЛІ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто механізм колективного управління ЄС, використання об'єднуючого фактора європейської ідентичності та наднаціональний характер інтеграції.

Ключові слова: Євросоюз, колективне управління, інтеграція, Рамкова програма ЄС.

Чекаленко Л.Д. Факторы европейской идентичности в свете ситуации в Украине.

В статье рассмотрено механизм коллективного управления ЕС, использование фактора объединения европейской идентичности и наднациональный характер интеграции.

Ключевые слова: Евросоюз, коллективное управление, интеграция, Рамковая программа ЕС.

Chekalenko L. Factors of European Identity in the Light of the Situation in Ukraine.

The article describes the mechanism of collective management of EU, the use of the uniting factor of the European identity and supranational integration.

Keywords: European Union, collective management, integration, Framework programme of the EU.

Одним із джерел міці ЄС є об'єднуючий фактор європейської ідентичності. Національні уряди Європи після Другої світової війни відродили і підтримують відчуття колективної ідентичності за допомогою низки широкомасштабних програм у сфері економічного розвитку та зростання добробуту. Однак зазначений фактор ще не відіграє тієї консолідуючої ролі, яку міг би відігравати, оскільки застосувати цей підхід у масштабах всього Євросоюзу не дає змоги надто малий обсяг його бюджету. До того ж, формування європейської політики контролюється елітою, фактично без залучення широкої громадськості до розгляду більшості політичних питань. Р. Дорендорф характеризує політичну систему ЄС як «картель еліт», за допомогою якої думка народу представлена непрямым шляхом (через втручання парламентарів, недержавних організацій тощо), тобто колективне

управління спирається на такий слабкий фундамент легітимності, як постсуверенна політична система [1, с. 619].

Перед державами європейської спільноти на початку ХХІ ст. постала низка проблем глобального характеру. Викликом національній ідентичності суверенних держав став наднаціональний характер інтеграції, що спричинило формування біполярної структури влади на європейському рівні, де інститути ЄС і держави-члени ділять повноваження. Найскладнішим питанням у європейському інтеграційному ланцюгу здобутків і перемог, на наш погляд, виявилось віднайдення рівноваги співвідношення державного суверенітету та елементів наднаціональності європейських структур.

Елементи наднаціональності можна помітити не тільки в механізмі діяльності деяких європейських установ (розгляд питання, процедура прийняття рішення, головування в організації, розподілення коштів, зрештою, лобіювання проходження питань тощо). Постає запитання: наскільки ці елементи сумісні з такою ознакою держави, як суверенітет? Суверенітет у цьому контексті набуває специфічної форми співвідношення компетенції держави та євроструктур шляхом делегування частини компетенції держави міжнародній організації або спільного здійснення означених функцій. Варто зазначити, що з правового погляду суверенітет виявляється в комплексі компетенції держави, яка трактується як єдність території, населення, влади, незалежності, етносу, монетарної системи тощо. Нині суверенітет держави в усіх його проявах існує лише як відносний, обмежений внутрішнім та міжнародним правом.

Тому на запитання, де та межа, за якою обмеження суверенітету призведе до припинення існування держави як суб'єкта міжнародного права, сучасний розвиток правової думки і досвід міжнародних організацій відповіді поки не дають.

Іншим викликом європейській ідентичності вважаємо імміграцію в країни Європи з інших регіонів світу. Цей процес супроводжується посиленням транспортування дешевої робочої сили, наркотиків, розповсюдження тероризму, врешті, транспортування інших цивілізаційних цінностей, що вимагає забезпечення безпеки громадян єдиної європейської спільноти при дотриманні прав вихідців із третіх країн – легальних мешканців держав Євросоюзу. Таким чином, політичні процеси у країнах-приймачах охоплюють усе ширше коло імміграційних питань, а іммігранти самі стають активними

учасниками політичних процесів. Це розмиває європейську ідентичність, що може призвести до непоправних наслідків євроінтеграційного процесу.

Сучасний ЄС не є класичною міжнародною організацією з огляду на його наднаціональний характер. Установчі органи Євросоюзу уповноважені створювати правила, регламенти, директиви, які стають обов'язковими до виконання всіма державами-членами. Водночас ЄС створив спеціальну структуру, що контролює дотримання цих правил – Європейський суд і має повноваження на примус до їх виконання. З формально-правових позицій серед ознак наднаціональності, властивих ЄС, можна виокремити: право на втручання у питання, належні внутрішній компетенції держав, відповідно до конституції; покладання широких повноважень у створенні правил і контролю за їх виконанням на міжнародних службовців; право своїми рішеннями зобов'язувати та надавати право фізичних і юридичних осіб державам-учасникам тощо.

Питання щодо несумісності наднаціональності міжнародних організацій з принципами поваги державного суверенітету та невтручання у внутрішні справи держав-членів дебатується й досі. Науковці дійшли консенсусу, що суперечностей між основними принципами міжнародного права і членством держави в наднаціональних організаціях не буде тоді, коли статuti організацій передбачатимуть добровільний вихід з організації. Зауважимо, що ЄС тільки нещодавно прийняв рішення про можливість виходу зі спільноти. Особливу увагу співтовариство приділяє здійсненню політичних та економічних реформ і наближенню законодавства країн-кандидатів до європейських норм. З огляду на зазначене, демократизація українського суспільства (і держави) передбачає глибоку реструктуризацію всієї законодавчої та судової системи, соціальної сфери, а також проведення економічних реформ.

Інституційна складова процесу європейської інтеграції підтверджує, що розвиток політичної системи ЄС відбувається шляхом накопичення нею консенсусних рис на противагу мажоритарним. З ознак мажоритарної системи залишилися відносно слабкий щодо вагомості рішень парламент, недостатньо підзвітна йому адміністрація (Комісія), відсутність євроконституції, що замінна поки що квазіконституційними договорами, Європейська Рада, як колективний глава держави, що активно втручається в політичний процес і таким чином компенсує слабкість наднаціональної адміністрації. До узгоджувальних (наближених до унітарних) рис можна зарахувати конституційний контроль за

діяльністю органів ЄС, який провадить Суд, пропорційну систему виборів до Європарламенту, багатопартійний склад парламенту, зародки двопалатності тощо. За деякими припущеннями, Європейська Рада, яка є законодавчим органом, поступово може перетворитися на верхню палату парламенту. Можна також припустити, що Комітет регіонів поступово оформиться в одну з палат Європарламенту – третю, а можливо, за вагомістю й на другу палату паралельно власне з парламентом і нинішньою Радою ЄС, якщо міжнаціональна Рада втратить у майбутньому те особливе значення, яке нині має в системі ЄС.

Задля поглибленого розуміння специфіки європейської інтеграції необхідно проаналізувати сучасні тенденції розвитку світу, визначити місце Євросоюзу в порядку денному міжнародних відносин, порівняти з іншими інтеграційними угрупованнями та провідними країнами, потужності яких можуть конкурувати з ЄС, а також порівняти параметри розвитку Євросоюзу-США-Японії-Китаю, як найбільших світових потуг ХХІ ст.

Для пошуку відповіді звернімося до зовнішніх творців ЄС, зокрема до США, які доклали значних зусиль для створення європейського союзника. Друга світова війна знесилила Європу, спричинила глибоку економічну кризу. Саме США надали їй відповідні кошти: утворили Європейський платіжний союз, Європейську організацію економічного співробітництва, перетворену пізніше на Організацію економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР). Зрештою, за ініціативи США розпочалася реалізація плану Дж. Маршалла, левову частку допомоги якого отримали провідні європейські держави – Велика Британія, Німеччина і Франція. Паралельно з утворенням Європою безпекової структури – Західноєвропейського союзу, США створюють разом із європейськими партнерами НАТО, що було концептуально новою формулою розв'язання проблеми безпеки Західної Європи. Таким чином, європейські структури одночасно охопили економічні, безпекові та політичні схеми взаємодії. Це надало можливість європейцям замислитися про окреме політичне інтеграційне утворення в межах Спільнот (ідея і план Л. Тіндемаса, що не було реалізовано) і оборонний союз (задумка і план П. Спаака, що також не вдалося реалізувати). США перебрали на себе роль спостерігача, патрона Західної Європи, поступово підтягуючи її до американських стандартів, водночас стримуючи такі європейські амбіції, що могли зашкодити американському пануванню на Європейському континенті. США й нині

здійснюють свою політичну концепцію гри на протистоянні основних європейських лідерів. Серед американських прогнозних сценаріїв майбутнього розвитку світу – жоден не відводить Євросоюзу місця лідера міжнародної спільноти.

Наступний аспект феноменальності, як можна припустити, полягає в системі уніфікації країн ЄС: 1) лише в умовах поглибленої інтеграції спостерігається блискавично швидкий розвиток провідних держав і підтягування слабких до середнього рівня; 2) особливих успіхів досягнуто в найскладніших завданнях: різноманітних варіантах альтернативних енергоносіїв, боротьбі за здоров'я людини, боротьбі з природними катаклізмами (зокрема, проблемами клімату), технічних і наукових знахідках тощо.

Європейська ідентичність зростає через реалізацію спільних наукових проектів ЄС, поєднаних інформаційними технологіями. Перша програма науково-технічного розвитку 1982 р. – Рамкова програма – була спрямована на дослідження, що не ведуть до виготовлення кінцевого продукту. Їхня мета – вирішувати науково-технічні проблеми загального плану, щоб виробник, використовуючи ці технології, розробляв власні модифікації. Тим самим, було заповнено простір між фундаментальною і прикладною наукою. Водночас поважається авторське право: кожен автор може розробляти, модифікувати готовий продукт. До фінансування виконуваних робіт залучається приватний капітал (50%), що значно підвищило зацікавленість виконавців у результатах роботи. Програма була спрямована на подолання індивідуалізму й ізоляціонізму національних науково-дослідних центрів. Заявка приймалася тільки від виконавців із двох і більше країн. До списку мали бути включені як компанії, так і наукові центри. Відбір і проходження заявок здійснювала незалежна конкурсна комісія. Отримані результати ставали власністю всіх країн ЄС, зокрема й тих, хто не брав участі в розробці. На початку 1980-х рр. відбулася реорганізація національних науково-технічних програм країн ЄС, серед яких вибрано такі, що відповідають стратегічним інтересам Спільноти (ідея Е. Давіньона і П. Фаселла). Власне так було досягнуто взаємодії національних науково-технічних центрів, що сприяло підвищенню ефективності винаходів і розробок. Розроблено критерії важливості («критерії Райзенхубера»). Пріоритетом користувалися такі дослідження, що вимагають більших витрат, оскільки одна країна не спроможна їх провести; можуть надати

економічну вигоду тільки в результаті багатосторонньої взаємодії; здатні надати ефективніший результат; такі, що сприяють створенню єдиного ринку ЄС; соціальному та економічному єднанню; стимулюють мобільність науково-технічних кадрів і координацію відповідної політики. У результаті було розширено тематику досліджень – до науково-технічних розробок у галузі ядерних досліджень, що впроваджувалися з часів створення Євратому, додалися програми з екології, охорони здоров'я, рибальства, сировинних матеріалів, текстильної промисловості тощо.

Перелічені вище ідеї було втілено в подальші чотирирічні Рамкові програми. Зазначимо, що шоста Рамкова програма ЄС (2002-2006 рр.) стала основним механізмом і першим практичним етапом створення єдиного європейського наукового простору. Бюджет програми на 2003-2006 рр. становив 17,5 млрд. євро, що перевищує бюджет попередньої програми на 17%. Основні цілі програми полягали у створенні єдиного європейського наукового простору, досягненні європейських наукових переваг, підвищенні конкурентоздатності та інноваційної активності, інтеграції європейської науки на всіх рівнях – локальному, регіональному, національному та міжнародному. Сьома Рамкова програма ЄС була розпочата 2007 р. (2007-2013 рр.). Обсяг фінансування становив 54,582 млрд. євро. Програма об'єднала всі дослідницькі ініціативи Євросоюзу і була спрямована на підвищення конкурентоздатності європейських досліджень, освітянських та інноваційних сфер. Основна мета програми – підвищення конкурентоздатності європейської промисловості шляхом підтримки передових наукових і конструкторських розробок, технологічного розвитку та швидкого впровадження цих розробок у промисловість. Як і попередня, сьома Рамкова програма складається з чотирьох компонентів: Співробітництво, Ідеї, Люди, Можливості. У центрі наукових досліджень – тематика охорони здоров'я, продукти харчування, сільське господарство і рибальство, біотехнології; інформаційні технології; нанотехнології, матеріали та нові виробничі технології; енергетика; виклики, зміни клімату; транспорт з аеронавтикою включно; соціально-економічні та гуманітарні науки; космос; безпека тощо.

Не випадково автором приділено увагу розвитку науково-технічних досліджень ЄС. Спільнота попереду у світових дослідженнях космосу, пошуках альтернативних джерел енергії (сонячної в пустелях), авіабудуванні, створенні нових потужних енергетичних систем. У Європейському центрі ядерних

досліджень у Женеві, відомому за французькою аббревіатурою як ЦЕРН, 10 вересня 2008 р. був запущений найбільший у світі прискорювач заряджених частинок (Large Hadron Collider, LHC). І сам прискорювач, і детектори, що оточують місця зіткнень, розміром з великий багатоповерховий будинок, є чудом інженерної думки, передовим краєм сучасної техніки. Іншим феноменальним науковим досягненням, у першу чергу вчених та інженерів Євросоюзу, вважається розробка проекту міжнародного експериментального термоядерного реактора – ITER (ITER, шлях), місце будівництва якого – дослідницький центр Кадараш (фр. – Cadarache) на півдні Франції за 60 км. від Марселя. Завдання ITER полягають у комерційному використанні термоядерного реактора, розв'язанні фізичних і технологічних проблем, що трапляються на цьому шляху. У разі успішного запуску ITER людство забезпечить себе дешевою енергією.

Водночас, попри, здавалося б, феноменальні досягнення Європейської спільноти, це об'єднання потерпає від безлічі проблем, поглиблення яких спричиняє перманентну кризу всієї інтеграційної системи. Назвемо ті проблемні питання ЄС, які рідко згадують європейські та вітчизняні ЗМІ.

Перш за все – це відсутність спроможної системи безпеки ЄС. Результатом європейської безпекової неспроможності була югославська криза. Загроза безпеці європейським народам, у першу чергу, полягає в тому, що створено прецедент – косовську проблему. Досвід Косово добре вивчили турецькі силові структури, російські генерали, зацікавилися ним і китайські стратеги.

Югославська криза підштовхнула іншу – кримську кризу (втрата Криму), яка також стала «живим» театром подій та увійшла до підручників стратегії й тактики ведення війни в умовах ХХІ ст.

Розігруються інваріанти насаджування вже російського сценарію володарювання, відбувається розчленування суверенних держав. Росією проведено військову операцію в Грузії. На запитання, чому мовчала Європа, ЄС, Європейська комісія відповіла так: «Грузія не входила у сферу відповідальності ЄС». До перманентної кризи доросла й проблема Кіпру.

Ще одним проявом неспроможності Євросоюзу протистояти викликам безпеці Європейського континенту є російська військова кампанія в Україні. Чи відповідають засоби протистояння їй з боку ЄС? Чи вони є адекватними рівню ескалації російської агресії? На жаль, відповідь буде негативною. Наша країна в

боротьбі за суверенність намагається зібрати власні сили, шукати підтримки у перевірених стратегічних партнерів у євроінтеграційному просторі. До захисту України покликана й реалізація підписаної Угоди про асоціацію, яка містить доволі обнадійливі положення щодо політичної та безпекової сфер. Зокрема, поширення міжнародної стабільності та безпеки, зміцнення поваги до демократичних принципів, верховенства права та належного урядування, прав людини та фундаментальних свобод, поширення принципів незалежності, суверенітету, територіальної цілісності та непорушності кордонів, співробітництво у сфері безпеки та оборони. Передбачається розвиток і зміцнення політичного діалогу, зокрема, поступової конвергенції позицій України з ЄС у сфері зовнішньої та безпекової політики. Економічне підґрунтя угоди – розбудова поглибленої ЗВТ – також містить відповідні гарантії безпеки нашій країні.

Водночас, на жаль, ЄС не спромігся виробити унітарну, принципову, жорстку позицію в обстоюванні суверенних прав на територіальну цілісність і невтручання у внутрішні справи країн Європи, що поза спільнотою. Ситуацію, яка блокує створення системи безпеки ЄС, можна пояснити лише тим, що спільнота не має необхідності змінювати існуючу схему, оскільки цю сферу відповідальності та відповідні завдання покладено на НАТО.

Європейська інтеграція України, що визначена стрижневим напрямом існування нашої держави з перших днів набуття міжнародної суб'єктності, залишилася важливим шляхом поступу, якщо не сказати порятунком у ситуації, що склалася як навколо України, так і в самій Українській державі. Певних надій додає те, що наша країна залишає за собою право претендувати на членство в Євросоюзі як за географічними визначеннями, політичними переконаннями, так і за власним світоглядом. Україна нині не в змозі запропонувати ЄС власну безпекову модель і змушена пристосовуватися до існуючих варіантів. Найприйнятнішою й апробованою практикою є європейська система безпеки, що уявляється доволі чіткою та прозорою. Вона спирається на тріумвірат провідних європейських і трансєвропейських структур: ЄС (+НАТО)+ОБСЄ та РЄ. Саме ці організації покликані нести відповідальність за неподільність Європи. Однак, у разі провалу однієї із зазначених ланок безпеки – хитатиметься й уся схема. Ситуація, що склалася навколо зазначеного питання, є не такою простою, як здається на перший

погляд. Складність, у першу чергу, полягає в амбітних геополітичних інтересах гарантів безпеки залишених поза військовими альянсами країн.

Список використаних джерел та літератури:

1. Волес В, Волес Г. Творення політики в Європейському Союзі / В. Волес, Г. Волес. – К.: Вид-во С. Павличко «Основи». – 2004. – 871 с.
2. Scharpf F.W. Governing in Europe: Effective and Democratic? / F.W. Scharpf. – Oxford: Oxford University Press. – 1999. – 256 с.

УДК 330.341.1

Васильєв О.А.

НАУКОВО-ТЕХНІЧНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО УКРАЇНИ З ДЕРЖАВАМИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОГО РЕГІОНУ

Розвинені держави світу підвищують власний науково-технологічний потенціал, залучаючись до різних альянсів та міжнародних програм. Модернізація України повинна базуватись на пошуку рішень, спрямованих на максимальне використання наявного виробничого і науково-технічного потенціалу, збереження людського капіталу, забезпечення широкої соціальної підтримки реформ.

Ключові слова: наука, технологія, економіка, модернізація.

Васильєв А.А. Научно-техническое сотрудничество Украины с государствами евроатлантического региона

Развитые государства мира повышают свой научно-технический потенциал, включаясь в различные альянсы и международные программы. Модернизация Украины должна базироваться на поиске решений, направленных на максимальное использование наличного производственного и научно-технического потенциала, сохранении человеческого капитала, обеспечении широкой социальной поддержки реформ.

Ключевые слова: наука, технология, экономика, модернизация.

Vasyliiev O. Scientific-Tecnological Cooperation of Ukraine with the States of European-Atlantic Region.

World developed states increase their scientific-tecnological potential through various associations and international programs. Modernization of Ukraine should be based on searching of decisions directed to the maximum employment of available production, scientific and technical potential, human capital conservation, on ensuring extensive social support of reforms.

Keywords: science, technology, economy, modernization.

Останнім часом значного поширення набуло міжнародне співробітництво у сфері науково-технічного прогресу. Така кооперація може відбуватись як в межах тих або інших організаційних структур, так і мати місце під час виконання державами погоджених ними програм, зокрема, проектів спільного науково-технічного розвитку. Поширеною стає така ситуація, коли науково-

технічний фактор розвитку навіть не може бути використаним з максимальною ефективністю, коли він лімітований міжнаціональними кордонами, а це є додатковим інтегративним стимулом. Подібне співробітництво сприяє взаємному інвестуванню національних науково-технічних комплексів, широкомасштабній інтеграції. У сучасному світі розробляються такі складні та капіталомісткі технології, що навіть країни, які є лідерами за рівнем індустріального розвитку та обсягом капіталу, об'єднують свої зусилля з іншими. Особливо таку потребу відчуває Україна, оскільки після колапсу СРСР відбулося значне звуження технологічного простору, в якому відбувалась господарська діяльність її підприємств [1].

Науково-технічні аспекти кооперації праці є як важливим чинником її прискорення та поглиблення, так і необхідною передумовою розвитку окремих її форм. Фактично йдеться про виникнення нового, науково-технічного стану міжнародної кооперації виробництва, адже розвиток дослідної та дослідно-прикладної сфер є не лише передумовою обміну товарами високих технологій та поєднання виробничих зусиль у тих процесах господарського відтворення, яким вони передують. Науково-технічні розробки дедалі більше й самі стають предметом міжнародної кооперації виробництва, об'єктом дво- та багатосторонніх проектів з метою вивчення і практичного застосування природних закономірностей, феноменів, створення нано- та біотехнологій, нових матеріалів тощо. Причина цього – не лише механічна зміна міжнародно-коопераційних пріоритетів, поширення сфери інтернаціонального ринку на нові технологічні рівні, а й органічне поєднання науки і виробництва. Природно, що науково-технологічна тенденція міжнародної кооперації, що спрямована на її поглиблення та подальшу технологічну специфікацію, збігається із процесом зростання ефективності такого співробітництва та історичною зміною окремих його форм на більш розвинуті та досконалі. Власне науково-технічний прогрес стає для розвинених країн фактором міжнародної кооперації принципової ваги, так само, як у минулому чи нині для країн відносно відсталих – наявність природних ресурсів [2].

Великий інтерес для України становить деталізоване та масштабне співробітництво, що ведеться між країнами євроатлантичного регіону. З погляду національних інтересів України основними цілями міжнародного науково-технічного співробітництва для нашої держави є збільшення обсягів виробництва, розширення надходження до країни передових технологій, ноу-

хау, раціоналізація експорту, зокрема нарощування зовнішніх продажів складних виробів з високим ступенем перероблення, забезпечення додаткової зайнятості та підвищення доходів передусім висококваліфікованих кадрів. Важливим напрямком має стати розвиток контактів з інноваційно-технологічними структурами, інноваційними мережами і програмами країн євроатлантичного регіону. Вони можуть здійснюватись як по лінії двостороннього співробітництва, так і в рамках програм міжнародного співробітництва і партнерства [3].

Велику увагу розвитку науково-технологічної сфери приділяють США, які на дослідження і розробки витрачають близько 2,7% ВВП. З метою сприяння міжнародному науково-технічному співробітництву через надання грантів, технічних ресурсів, проведення навчання для науковців та дослідників був створений Фонд цивільних досліджень та розвитку США (U.S. Civilian Research & Development Foundation, CRDF Global). CRDF як некомерційну організацію засновано у 1995 р. Національним науковим фондом США (NSF) згідно з рішенням Конгресу США. CRDF має офіси в таких країнах як Україна (Київ), Росія (Москва), Казахстан (Алмати). Фонд сприяє міжнародній науковій співпраці в галузі фундаментальних і технічних наук для миру та процвітання шляхом проведення спільних наукових досліджень та фінансування цивільних науково-дослідних проектів, які підтримують глобальні цілі вирішення критичних для суспільства питань безпеки, економіки, освіти, нерозповсюдження ядерної зброї, комерціалізації технологій [4].

Україна є одним із провідних партнерів Фонду. З початку своєї діяльності в Україні (вересень 1995 р.) Фонд цивільних досліджень та розвитку США (CRDF) підтримав українських вчених за десятьма програмами, надав 699 грантів для виконання науково-дослідних проектів на загальну суму 21,55 млн. дол., зокрема від CRDF 12,23 млн. дол., від американських компаній-партнерів 7,15 млн. дол., та від Уряду України – 2,15 млн. Загалом протягом 1995-2005 рр. було підтримано близько 3 тис. вчених із 105 наукових установ України [4].

З метою запобігання розповсюдженню знань та досвіду, пов'язаних зі зброєю масового знищення, був створений Український науково-технологічний центр, УНТЦ (The Science and Technology Center in Ukraine, STCU) як міжнародна міжурядова організація. Для досягнення цієї мети УНТЦ залучає до співпраці спеціалістів, які були зайняті в оборонній галузі, вчених та науковців,

що працювали над створенням ядерної, хімічної, біологічної чи іншої зброї масового знищення, в сферах ядерної та хімічної промисловості, працівників закритих наукових центрів, установ та лабораторій колишнього СРСР. Співпраця відбувається в рамках проектів УНТЦ, що фінансуються Європейським Союзом, США та Канадою. Проекти УНТЦ дають змогу створити робочі місця та надати оплачувану роботу фахівцям для спрямування їх діяльності в мирне русло та на розвиток світової науки [5].

УНТЦ діє в Україні на підставі Угоди про створення Українського науково-технологічного центру від 25.10.1993 р., яка укладена між урядами України, Канади, США та Швеції, а також Протоколу про внесення поправок до Угоди про створення Українського науково-технологічного центру від 07.07.1997 р. Угода набула чинності в червні 1994 р. Пізніше, 26 листопада 1998 р., Європейський Союз приєднався до Угоди УНТЦ і замінив Швецію в якості сторони-донора. Протягом часу діяльності Центру, Азербайджан, Грузія, Молдова і Узбекистан приєдналися до УНТЦ як країни-члени Угоди. Нині головна штаб-квартира УНТЦ знаходиться в Києві і має регіональні представництва в Баку, Кишиневі і Тбілісі, а також у Харкові та Львові. Центр має 178 організацій-партнерів (урядові та комерційні фірми) [5].

УНТЦ сприяє напрацюванню та розвитку професійних зв'язків вчених та інститутів з провідними експертами та інститутами ЄС, Канади та США. Окрім того, УНТЦ проводить тренінги на здобуття знань і досвіду у сферах: патентне право, стратегічне планування, бізнес-адміністрування та комерціалізація, трансфер технологій. Країни-донори: Європейський Союз, США, Канада. Країни-реципієнти: Україна, Грузія, Узбекистан, Азербайджан, Молдова. З 1995 р. Центром було профінансовано більше 1400 науково-дослідних проектів загальною сумою понад 200 млн. дол. Учасниками проектів за весь час стали більше 18 тис. науковців, 10 тис. з яких є колишніми вченими оборонного комплексу Радянського Союзу. Зокрема, Україна отримала близько 175 млн. дол. [5].

Крім цього, УНТЦ став механізмом, який зміг об'єднати українських вчених та інститути з великою кількістю урядових і комерційних партнерів з США, Канади та ЄС. Нині до УНТЦ залучено більше 70 млн. дол. для фінансування науково-дослідних проектів власне від цих зовнішніх партнерів. З часу створення Український науково-технологічний центр не лише інвестував в Україну кошти для втілення в життя понад 400 наукових проектів, а й надав

роботу більш як тисячі українським ученим, понад 80 університетам та науково-дослідним інститутам. За результатами проектів УНТЦ отримано 240 патентів: 225 в Україні, 3 в країнах СНД і 12 міжнародних патентів [5].

Власне через УНТЦ відбувається фінансування української частини робіт для міжнародних проектів, в яких Україна формально не бере участі. Зокрема фінансувалися роботи українських вчених для Великого андронного колайдера, оскільки участь України в CERN на офіційному рівні не затверджено. Також фінансувалися роботи українських вчених для міжнародного проекту експериментального термоядерного реактора ITER (International Thermonuclear Experimental Reactor), в якому Україна офіційно також не бере участі через брак фінансування. Задача ITER полягає в демонстрації можливості комерційного використання термоядерного реактора і вирішенні фізичних та технологічних проблем. Будівництво, вартість якого спочатку оцінювалась у 5 млрд. євро, планувалось закінчити у 2016 р., але поступово сума витрат зросла до 19 млрд. євро, а термін початку експерименту перенесено на 2025 р. [5].

Співпрацює з УНТЦ Національна академія наук України. Було проведено спільний конкурс НАН України та УНТЦ за Програмою «Цільові дослідження та розвиваючі ініціативи» з фінансуванням проектів на паритетній основі за такими напрямками:

- інформаційні технології моделювання, дослідження та оптимізації складних процесів та систем;
- наноматеріали функціонального призначення та прилади на їх основі;
- радіаційні та плазмові технології, ядерні технології ранньої діагностики захворювань;
- молекулярна біологія.

Згідно з політикою УНТЦ не менше 50% учасників проекту повинні мати відношення до розробки зброї масового знищення в минулому. Вартість пропозиції обмежена 100 тис. дол. Обов'язковою умовою для всіх заявників є включення як мінімум одного партнера (колаборатора) з однієї із сторін, що фінансує проекти, тобто США та країн ЄС. УНТЦ та НАН України заохочують максимально можливу участь регіональних установ та вчених у запропонованих проектах. Надається перевага міждисциплінарним проектам та проектам за участю декількох інститутів [5].

На дослідження і розробки Європейський Союз витрачає близько 2% ВВП. Програма ЄС з досліджень та технологічного розвитку (Framework

Programme for Research and Technological Development) об'єднує всі дослідницькі ініціативи ЄС для поліпшення конкурентоспроможності та зайнятості. Восьма рамкова програма ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» триватиме з 2014 р. до 2020 р. із загальним бюджетом приблизно 70 млрд. євро. Програма є фінансовим інструментом з метою зміцнення позицій Європи у глобальному вимірі, її економічного зростання та створення нових робочих місць. «Горизонт 2020» об'єднує Рамкову програму з досліджень та інноваційного розвитку (РП), Рамкову програму конкурентоспроможності та інновацій (СІР) та Європейський інститут інновацій та технологій (ЕІТ). Структура та пріоритети «Горизонту 2020» поділено на компоненти: передова наука (зміцнення позиції ЄС у передовій науці та дослідженнях з бюджетом приблизно 24,3 млрд. євро); Європейська дослідницька рада (ERC) – 17%; майбутні та виникаючі технології (FET) – 3,5%; зміцнення міжнародної міждисциплінарної та міжгалузевої мобільності дослідників; сприяння співробітництву між науковими установами та промисловістю – 8% тощо [6].

Програма спрямована на досягнення лідерства в індустріальних технологіях з підтримкою:

- інформаційно-комунікаційних технологій (нове покоління компонентів та систем, нове покоління комп'ютеризованих систем, розвиток мереж Інтернет, технології управління інформаційними потоками;

- новітні інтерфейси та роботи;

- мікро- і нанoeлектроніка та фотоніка;

- нанотехнології;

- розробка нового покоління наноматеріалів, наноприладів та наносистем;

- забезпечення безпечної розробки та використання нанотехнологій.

РП є однією з основ Європейського дослідницького простору, яка спрямована на посилення ролі знань як найбільшого європейського ресурсу, приділяє увагу міжнародному співробітництву, що підтримується на всіх її рівнях та дослідженням, що відповідають потребам європейської економіки через створення Європейської дослідницької ради (ERC). Дослідження проводяться в багатьох сферах науки та технологій, включаючи машинобудування, соціально-економічні та гуманітарні науки. В міжнаціональних партнерствах немає обмежень, проекти реалізуються «окремими групами», які створюються навколо «головного дослідника» [6].

Дослідження в галузі енергетики за програмою «Євратом» здійснюються відповідно до угоди, за якою у 1957 р. був створений Європейський союз з атомної енергетики – Євратом. За законом Євратом відокремлений від Європейського Союзу та має свою окрему Рамкову програму з досліджень. Водночас, Євратом здійснює дві спільні програми. Одна програма охоплює непрямі дії в галузі енергії термоядерного синтезу, ядерне ділення та захист від радіації. Інша програма охоплює прямі дії в ядерній галузі Спільного дослідницького центру Європейської Комісії, що був створений в межах Угоди про Євратом й залишається провідним інститутом в галузі ядерних досліджень в Європі [7].

Участь України у Восьмій рамковій програмі ЄС з досліджень та інновацій «Горизонт 2020» в межах асоційованого членства дає можливість інтегрування української індустрії та науково-технічної спільноти до відповідних європейських платформ, українським учасникам брати участь у всіх грантах та конкурсах, а також формувати консорціуми та очолювати проекти.

Для забезпечення перспективного розвитку України необхідними є розвиток її інтелекту та побудова постіндустріального сектору в економіці. Фундаментом для цього є, наприклад, сучасна електроніка і фахівці у цій галузі. Найкращі підприємства та організації галузі створили асоціацію «Інформаційні технології України», яка об'єднує понад 50 установ. До неї входять КПІ, факультет кібернетики Національного університету ім. Тараса Шевченка та інші вузи. Розвиток індустрії інформаційних технологій сприяє диверсифікації економіки, зниженню залежності від сировинних галузей, а це особливо актуально за умов економічної кризи [3].

Про роль технопарків у розвитку української промисловості свідчить те, що їхня продукція становить близько десяти відсотків всієї інноваційної продукції країни. Перші технологічні парки були створені за ініціативи Національної академії наук України для об'єднання зусиль науки і виробництва на базі Інституту електрозварювання ім. Є. Патона, Інституту монокристалів та Інституту фізики напівпровідників ім. В. Лашкарьова. Тут народилися й дістали путівку в життя багато піонерських розробок українських учених. Наприклад, у технопарку ІЕЗ ім. Є. Патона вперше у світі було доведено до застосування в клініках височастотне зварювання м'яких тканин людини. Міжнародні експерти визнали цей проект «проривом у хірургії ХХІ ст.». У цьому ж

технопарку створені найкращі у світі машини для стикового контактного зварювання високоміцних рейок швидкісних залізниць. Тут же розроблені технології виплавки високоякісних зварювальних флюсів, які не мають аналогів у світовій практиці, виконані перспективні розробки зі створення функціональних і конструкційних наноматеріалів і покриттів, зокрема для аерокосмічної техніки [8].

Проте ситуація з технопарками, як і загалом з інноваціями в країні, потребує невідкладних рішень. Практика останніх років роботи технопарків та інкубаторів свідчить про небезпечні негативні тенденції, системні вади і являють загрозу технологічній та економічній безпеці України. Це потребує вжити негайних заходів з боку найвищого політичного керівництва країни.

Всебічна підтримка в Україні процесів формування єдиного європейського науково-технологічного простору потребує [9]:

- нарощування співробітництва з провідними у науково-технічному відношенні державами євроатлантичного регіону з метою отримання нових знань з актуальних проблем фундаментальних та прикладних наук, зміцнення позицій вітчизняних шкіл у світовій системі розподілу праці у сфері науки, участі у вирішенні глобальних проблем сучасності, використання закордонного досвіду для реформування української науки;

- використання механізмів науково-технічного співробітництва з промислово розвиненими країнами з метою диверсифікації джерел фінансування вітчизняних досліджень і розробок, залучення іноземних інвестицій в інтересах удосконалення інфраструктури та експериментальної бази вітчизняної науки, зростання наукомісткості української економіки;

- організації інноваційної інфраструктури України спільно з інноваційними інфраструктурами і програмами ЄС;

- розвитку контактів з Європейським банком реконструкції і розвитку, Європейською асоціацією венчурного капіталу, а також венчурними фірмами закордонних держав і приватними інвесторами з метою їх залучення до фінансування ризикових проєктів на території України, зокрема за участю українських малих і середніх фірм.

На завершення слід наголосити на тому, що:

- міжнародний досвід свідчить, що все більше держав світу підвищують свою науково-технологічну спроможність, впроваджують технологічні інновації, залучаючись до різних альянсів та міжнародних корпорацій;

- розвиток сфери науки і високих технологій є найбільш реальним шляхом для України зайняти гідне місце серед розвинених в економічному відношенні країн, сприяти затвердженню в країні соціально-орієнтованої, структурно-інноваційної моделі розвитку;

- рівень національної науки значною мірою визначає фундаментальні основи економічної безпеки держави і забезпечує можливості виходу з сучасної фінансово-економічної кризи;

- міжнародне співробітництво в інноваційно-технологічній сфері сприяє створенню механізмів і забезпеченню сприятливих умов для міжнародної комерціалізації результатів науково-технічної діяльності, адаптації української нормативно-правової бази у сфері інноваційної діяльності до світової практики;

- потенціал вітчизняного науково-технологічного комплексу у певних галузях дозволяє Україні брати участь у міжнародній інноваційно-технологічній взаємодії.

Список використаних джерел та літератури:

1. Новицький В.Є. Міжнародна економічна діяльність України / В.Є. Новицький. – К.: КНЕУ, 2003. – 948 с.
2. Инновационное направление современных международных отношений / А.В. Бирюков, Е.С. Зиновьева, А.В. Крутских и др. – М.: Аспект Пресс, 2010. – 295 с.
3. Васильєв О.А. Розвиток виробничих сил, науки і техніки як головний фактор, що визначає соціально-політичну трансформацію сучасних держав / О.А. Васильєв // Зовнішні справи. – 2014. – № 9. – С. 44-47.
4. Фонд цивільних досліджень та розвитку США. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.crdf.org.ua>
5. Український науково-технологічний центр. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.stcu.kiev.ua>
6. Рамкові програми Європейського Союзу з досліджень та інновацій. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cordis.europa.eu/technology-platforms>
7. Програми досліджень і розробок Євратому. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cordis.europa.eu/fp7/euratom/home_en.html
8. Інформація про науково-технічну діяльність Інституту електрозварювання ім. Є.О. Патона НАН України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.paton.kiev.ua>
9. Васильєв О.А. Роль вітчизняної науки та високих технологій у входженні України до європейського інтеграційного простору / О.А. Васильєв // Віче. Журнал Верховної Ради України. – 2009. – № 16. – С. 14-16.

УДК 327(477+73)

Вовк В.М.

СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО УКРАЇНА-США

I ПРОБЛЕМА ЯДЕРНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті йдеться про стратегічне партнерство України та США у контексті війни Росії проти України. Ключовим чинником цього партнерства є високо мотивована національна армія. Остання постає необхідною умовою колективного стримування агресора, який має значний ядерний потенціал.

Ключові слова: *стратегічне партнерство, ядерна безпека, колективне стримування, національна армія.*

Вовк В.Н. Стратегическое партнёрство Украина-США и проблема ядерной безопасности.

В статье идёт речь о стратегическом партнёрстве Украины и США в контексте войны России против Украины. Ключевым фактором этого партнёрства является высоко мотивированная национальная армия. Последняя предстаёт как необходимое условие коллективного сдерживания агрессора, обладающего значительным ядерным потенциалом.

Ключевые слова: *стратегическое партнёрство, ядерная безопасность, коллективное сдерживание, национальная армия.*

Vovk V. Ukraine-US Strategic Partnership and the Problem of Nuclear Security.

The article deals with Ukraine-US strategic partnership in the context of the Russian war against Ukraine. The key factor of this partnership is highly motivated national army. The last is the necessary condition for the collective deterrence of aggressor that possesses the considerable nuclear power.

Keywords: *strategic partnership, nuclear security, collective deterrence, national army.*

Стратегічне партнерство Україна-США набуло гострої актуальності їх на тлі російської агресії і спроб Кремля підірвати міжнародний порядок чи не вперше після закінчення холодної війни. Значне місце у реваншистській стратегії Росії посідає латентний ядерний шантаж. Зокрема, намір Росії відновити інфраструктуру ядерних об'єктів є спробою змінити параметри ядерної безпеки у регіоні Чорного моря. 14 серпня 2014 р. В. Путін, як відомо, заявив, що готовий розміщувати ракети Іскандер та важкі бомбардувальники Ту-22 на території Криму. Анонсоване розміщення їх на Кримському півострові, на думку експертів з видання Foreign Policy, було зрозумілим меседжем від В. Путіна про те, що він і надалі планує порушувати територіальну цілісність своїх сусідів [1]. Його реалізація – це потенційне джерело нестабільності. Воно істотно змінить стратегічний баланс у даному регіоні світу, що є викликом світовій спільноті, підвищить небезпеку відновлення гонки озброєнь та нарощування ядерних арсеналів. Фактичний вихід Росії з договору про звичайні озброєння, що засвідчила війна проти України, можна вважати першим очевидним кроком на цьому шляху. Крім того, Росія в особі В. Путіна продовжує вдосконалювати системи ракет середнього радіусу дії, водночас проводячи переговори стосовно підготовки

нового договору із стратегічних ядерних озброєнь. Нові мобільні ракети з радіусом дії від 500 до 5 тис. кілометрів, що їх нещодавно випробувала Росія, можуть стати серйозним інструментом залякування європейських союзників США та Близького Сходу. Скидається на те, що Москва готується вийти з договору про ракети середнього радіусу дії.

Стратегічно розвиток систем мобільного базування балістичних ракет, як стверджував Дж. М. Айнхоф, порушує паритет регіональних ядерних сил між Росією та НАТО, що може послабити можливості альянсу щодо стримування, а отже розрахунки, пов'язані з гарантіями безпеки, можуть виявитись хибними. Нині Росія має десятикратну перевагу над НАТО у сфері нестратегічних ядерних озброєнь у Європі. Натомість переговори стосовно підготовки нового договору із стратегічних ядерних озброєнь, що мали місце у 2009-2010 рр., поки що виглядають як кремлівська «операція прикриття».

До цього слід додати розбудову ядерних арсеналів Росії, на що звертали увагу американські фахівці ще у вересні 2014 р. США у відповідь активізували програму альтернативної високоточної гравітаційної бомби, перше випробування якої відбулось у жовтні 2015 р.

З цього приводу постає питання взаємодії західних партнерів, насамперед США з Україною. Причому йдеться про широкий спектр взаємодії. Адже нейтралізувати загрозу перетворення Криму на ядерну базу РФ можна лише через цілий комплекс заходів, насамперед через зміцнення збройних сил України. Нині як ніколи раніше актуалізується тема стратегічного партнерства. Але чи достатніми є розуміння і застосування цього концепту, який виник на хвилі постбіполярних змін?

Термін «стратегічне партнерство» має коротку історію. Його сліди знайдено у 1980 р., але не у контексті міжнародних відносин. У 1992 р. цей термін стосувався лише американсько-турецьких відносин. З початку 2000 -х рр. його почали вживати частіше. Фахівці вважають, що незважаючи на зростаючу популярність цього поняття постає низка запитань, а саме: чому його слід вважати більш релевантним у системі міжнародних відносин, ніж такі поняття як «кооперація» і просто «партнерство». Чи є цей термін справжньою новацією, чи просто новий спосіб позначення політики сили, що ґрунтується на національних і геополітичних інтересах? Є підстави думати, що впровадження терміну стратегічного партнерства насамперед вказує на відродження геополітичного протистояння часів холодної війни, коли у пошуках

гарантованого захисту низка країн гуртувалась довкола основних глобальних гравців. Ось чому у багатьох міжнародників завжди викликала непорозуміння, так звана, політика багатовекторності, коли стратегічними партнерами України одночасно проголошувались США та Росія. Звичайно, ситуація російсько-української війни надала очевидної доречності стратегічному партнерству як типу кооперації, яка спрямована на захист суверенітету і підтримання безпеки країн. Передусім йдеться про воєнний компонент міждержавної взаємодії, що годі уявити без компонента економічного. Враховуючи ту обставину, що агресивна зовнішня політика Росії поповнилась такою, можна сказати, новелою як ядерний шантаж, важливим аспектом стратегічного партнерства стає взаємодія, спрямована на забезпечення ядерної безпеки у Європі.

У третьому пункті преамбули «Стратегічного партнерства» між США та Україною від 19 грудня 2008 р. сторони заявили про обопільне прагнення зміцнювати взаємовідносини в економічній, політичній, дипломатичній, культурній і безпековій сферах. Останню репрезентовано у другому розділі (Оборона і безпекове співробітництво), де, зокрема, зазначається, що головною метою співпраці у рамках Комісії Україна-НАТО є підготовка угоди стосовно структурного плану з підвищення взаємосумісності, включаючи тренування та забезпечення спорядженням українських збройних сил. У третьому розділі йдеться про важливість сприяння США процесу модернізації газотранспортної системи України, диверсифікації джерел постачання газу, зменшення залежності України від імпортованого ядерного палива (читай російського) та закордонних (читай російських) складів ужитого ядерного палива. Лише тепер, коли Україна остаточно визначила вектор свого цивілізаційного вибору, стала можливою конкретна реалізація Угоди про стратегічне партнерство між США та Україною.

Якщо говорити про ядерну безпеку, то прикметним є інтерв'ю колишнього посла США в Україні С. Пайфера інформаційному агентству Liga.net, у якому він висловлює сумніви стосовно того, що модернізація ядерного арсеналу США може стати інструментом безпосереднього впливу на перебіг російсько-української кризи (читай війни). На його думку, така модернізація швидше може послужити основою для додаткових угод з ядерних, зокрема, нестратегічних озброєнь. Але, ясна річ, що такі угоди вже опосередковано змогли б обмежити політику російського ядерного шантажу. Також, говорячи про ядерну безпеку в європейському регіоні, слід розуміти, що

комплексна підтримка України – це і є вагомий чинник позитивного для нас не лише розв’язання конфлікту із східним сусідом, але значний внесок у ядерну безпеку регіону. Отже, є потреба бодай пунктирно зупинитись на основних кроках з реалізації Угоди про стратегічне партнерство між США та Україною.

Одним з основоположних двосторонніх документів відносин України та США є «Хартія Україна-США про стратегічне партнерство», підписана 18 грудня 2008 р. Для реалізації положень цього документу було створено міждержавний орган – двосторонню Комісію стратегічного партнерства (КСП). Його установче засідання відбулось 9 грудня 2009 р. у Вашингтоні. Складовими підрозділами Комісії є робочі групи: а) з політичного діалогу та верховенства права, нерозповсюдження ядерної зброї та експортного контролю, енергетичної та ядерної безпеки; б) оборони; в) енергетичної та ядерної безпеки; г) науки і технологій, торгівлі й інвестицій; д) консульських питань. Проте за вісім років мали місце лише три засідання даної Комісії, що засвідчує один незаперечний факт – Хартія про стратегічне партнерство не має статусу зобов’язуючого регулятивного документу, що його мають інші міждержавні угоди. Вона не передбачає зобов’язань сторін, вироблених на основі міжнародного права. Це з усією очевидністю засвідчує невиразність самого концепту стратегічного партнерства. Війна Росії з Україною добре виявила його дескриптивний характер. 3 квітня 2014 р. Президент США Б. Обама підписав Закон про підтримку суверенітету, територіальної цілісності, демократії та економічної стабільності в Україні, який передбачає надання Україні кредитних гарантій на 1 млрд. дол., дозвіл на надання допомоги Україні у розмірі 50 млн. дол. на потреби демократії та 100 млн. дол. на посилення безпекової співпраці з Україною, а також санкції проти російських чиновників, безпосередньо причетних до війни проти нашої держави. 18 грудня 2014 р. набув чинності закон «Про підтримку української свободи», який, зокрема, передбачає можливість виділення військової допомоги Україні та постачання оборонного озброєння. Проте датовані 2015 р. резолюції Палати представників та США про постачання оборонної летальної та нелетальної військової допомоги не знайшли підтримки з боку Білого Дому. Звернімо увагу на той факт, що США без вагань постачали і постачають летальну зброю не лише у країни, які не мають статусу стратегічного партнера Америки, але й усіляким повстанським групам. Публічним аргументом на користь позиції Президента

Б. Обама є припущення, згідно з яким надання летальної зброї Україні може спровокувати Росію на ескалацію конфлікту на Південному Сході України.

Поставимо у цьому зв'язку низку запитань. Чи можуть бути пов'язані гіпотетичні побоювання Росії просування геополітичних форпостів США ближче до кордонів з РФ з наданням протитанкових ракетних комплексів Джewelін Україні? Адже йдеться, зокрема, про стримування ймовірного російського танкового прориву на стратегічних напрямках у разі широкомасштабної війни. Зрозуміло, що так. Утім постає друге питання, чи відмовиться В. Путін від опції такої війни у разі непостачання Джewelінів? Можливо, США розраховує на дієвість фінансової зброї, такої як відключення Росії від світової банківської системи СБІФТ? Судячи з історії анексії Криму, дій збройних сил РФ на Донбасі, тактика В. Путіна полягає у захопленні важливих стратегічних транспортних вузлів або дестабілізації територій з метою забезпечення нових виграшних переговорних позицій. Можна зробити припущення, що серед об'єктів стратегічного інтересу В. Путіна в Україні є не лише Маріуполь, який пов'язується із транспортним коридором до окупованого Криму, але і завод Південмаш. Його ймовірне захоплення Росією може істотно посилити ракетну складову у ядерному потенціалі Російської Федерації. У купі із намірами РФ відновити функціонування ядерних об'єктів воєнного характеру у Криму, такий перебіг подій означатиме серйозну дестабілізацію системи ядерної безпеки у регіоні Чорного та Середземного морів. До того слід додати, що відключення Росії від СБІФТу – це не одномоментна подія, а процес, котрий через низку об'єктивних фінансових обставин і необхідні бюрократичні процедури триватиме достатньо довго. Отже, Кремль встигне підготуватись до найгіршого для себе сценарію. Йдеться про перспективу жорсткої міжнародної ізоляції, яка насправді є малоймовірною.

Є достатньо підстав вважати, що Хартія стратегічного партнерства України та США була паліативом, симулякром іншої міжнародно-правової угоди, а саме ПДЧ України в НАТО, ідею якої під тиском Німеччини та Франції було поховано у березні 2008 р.

Мюнхенську промову В. Путіна, у якій він у досить відвертій формі проголосив свою стратегію геополітичного реваншу, заявивши, що розпад СРСР був найбільшою геополітичною катастрофою ХХ ст., а у приватній розмові з Дж. Бушем висловив сумнів щодо державності України, Захід проігнорував. США, стурбовані загрозою тероризму з боку радикального

політичного ісламу, зростанням економічної і військової потуги Китаю, не захотіли остаточно втрачати партнерські стосунки з путінською Росією. Проблема полягає у тому, що система міжнародних угод у 2008 р. не розглядалась західною спільнотою як дієвий інструмент стримування Росії, надто її амбіцій, підкріплених ядерним шантажем. Мало що змінила в уявленнях Заходу про роль Російської Федерації як крупного міжнародного гравця навіть війна з Грузією. Прикметно, США підписали рамкову угоду про стратегічне партнерство з Грузією лише 9 січня 2009 р., тобто після трагічного для Грузії серпня 2008 р. Історія розбудови стратегічного партнерства Грузії та України із США показала виняткову неефективність цього формату, адже породжує марні сподівання на підтримку державного суверенітету країни-партнера в умовах панування реалполітік.

Зрозуміло, військовий потенціал НАТО і навіть США окремо й досі у рази перевищує військовий потенціал Російської Федерації. Проте високі ціни на нафту протягом кількох років утворили сприятливі умови модернізації російської армії, забезпечення її новими зразками озброєнь, внаслідок чого Росія отримала можливість комбінувати ведення, так званої, гібридної війни з ядерним шантажем. Як твердять аналітики Американської Національної Ради з Розвідки у своєму звіті «Global Trends: Alternative worlds 2030», Росія прагне обійти The INF Treaty, розвиваючи системи міжконтинентальних балістичних ракет наземного базування та проводячи випробування, що мають назву RS-26. Росія розвиває нові концепції стосовно розширення ролі ядерних озброєнь у стратегії безпеки [2]. Однак викликає стурбованість та обставина, що Україна для США не є першим геополітичним пріоритетом. Натомість для Росії Україна, і це не викликає жодних сумнівів, є першим геополітичним пріоритетом.

Водночас варто констатувати: у взаєминах України та США за останні два роки, особливо коли йдеться про співпрацю у військовій сфері, відбулись реальні позитивні зрушення. Тут варто згадати Програму міжнародної військової освіти та тренування, спрямовану на підвищення рівня взаємосумісності між збройними силами США, їх європейських партнерів по НАТО та інших країн Європи, зокрема України. Йдеться про підготовку офіцерів для збройних сил партнерів США, які спроможні взаємодіяти з американськими колегами, добре обізнані з воєнною доктриною США, а також тактикою проведення операцій Збройними Силами Америки. Але найбільш

виразною ознакою зрушень у стратегічному партнерстві США та України став Консолідований закон про бюджетні асигнування на 2016 р., що його схвалив Конгрес США, а згодом підписав президент Б. Обама. Реальне фінансування програм військової допомоги складає близько 340 млн. дол. із загальної суми – 658 млн. асигнувань на потреби допомоги Україні. Ці зрушення, безперечно, відбулися б і у випадку, коли б Хартії про стратегічне партнерство взагалі не існувало. Тобто тільки зараз ми можемо говорити про стратегічне партнерство в історично усталеному автентичному сенсі цього слова, власне як про взаємодію у сфері захисту державного суверенітету і територіальної цілісності.

Вирішення проблеми ядерної безпеки не обмежується спеціальними договорами провідних глобальних гравців, які не можуть запобігти непередбачуваній констеляції подій, що здатні поставити світ на грань ядерної катастрофи.

Одним з головних уроків, який варто винести з досвіду втілення у практику концепції стратегічного партнерства, є усвідомлення необхідності розвивати стратегічну культуру тієї частини політичного класу, яка орієнтована на цінності західної цивілізації. Сучасна стратегічна культура передбачає перманентний аналіз авторитарної системи прийняття державних рішень, що її сповідує наш головний супротивник – Російська Федерація, взаємозв'язок цієї системи з ядерним чинником у структурі геополітичних амбіцій Росії. Також слід глибоко розуміти демократичну систему прийняття рішень, яка домінує у країнах Заходу, її переваги і недоліки.

У 1998 р., задовго до нинішньої кризи міжнародних відносин, спричиненої війною Росії проти України, Д. Хелд та Е. Мак Грю цілком слушно стверджували, що воєнна потуга, попри глобалізаційні зміни постбіполярного світу, залишається осердям доктрини національної безпеки, яка своєю чергою є визначальним принципом сучасної державності [3, р. 226]. Також важливо усвідомлювати, що високий рівень звичайних озброєнь і високо мотивована національна армія є необхідною умовою колективного стримування агресора, який має значний ядерний потенціал. Саме така армія постає як запорука ефективного стратегічного партнерства з ядерними країнами атлантичної цивілізації. Саме така армія спроможна зробити Україну потужним і впливовим гравцем міжнародної політики.

Список використаних джерел та літератури:

1. Foreign Policy. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.foreign policy.com>
2. Global Trends: Alternative worlds 2030. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://globaltrends2030.files.wordpress.com/2012/11/global-trends-2030-november 2012.pdf>
3. Held D., McGrew A. The End of the Old Order? Globalization and the Prospects for world Order / D. Held, A. McGrew // Review of International Studies. – 1998. – Vol. 24. – P. 219-245.

УДК 327 (477:498) (043)

Лускалова К.Є.

УКРАЇНСЬКО-РУМУНСЬКІ ВІДНОСИНИ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ РЕГІОНАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ СОЮЗНИЦТВА УКРАЇНИ З СУСІДНІМИ ДЕРЖАВАМИ-ЧЛЕНАМИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ СПІЛЬНОТИ

У статті висвітлюються тенденції формування регіональної мережі союзнитва України з державами-сусідами, які є членами НАТО. Відзначається об'єктивна зацікавленість чотирьох країн-сусідів у безпеці України та їх беззастережна підтримка територіальної цілісності нашої держави. У цьому контексті детально аналізуються відносини між Україною та сусідньою Румунією. Розглядається історичний ракурс розвитку двосторонніх взаємин, в яких домінували складні, здебільшого успадковані з минулого, проблемні питання, акцентується увага на зусиллях двох держав щодо їх вирішення у відповідності з нормами міжнародного права.

На прикладі перезавантаження сучасних українсько-румунських відносин, що позначається співпадінням стратегічних цілей двох держав, засудженням Румунією агресії РФ проти України та підтримкою територіальної цілісності і суверенітету нашої держави, євроатлантичної інтеграції, активізацією двостороннього співробітництва, робиться висновок про появу сталих позитивних тенденцій, початок нового етапу двосторонніх відносин. У статті розглядаються перспективи поглиблення взаємодії України з державами-сусідами в контексті регіональної безпеки, європейської та євроатлантичної інтеграції.

Ключові слова: українсько-румунські відносини, Румунія, двосторонній діалог, економічне співробітництво, національні меншини, регіональна безпека, європейська інтеграція.

Лускалова К.Е. Украинско-румынские отношения в контексте формирования региональной сети союзнитва Украины с соседними государствами-членами евроатлантического сообщества.

В статье освещаются тенденции формирования региональной сети союзнитва Украины с государствами-соседами, которые являются членами НАТО. Отмечается объективная заинтересованность четырех стран-соседей в безопасности Украины и их безоговорочная поддержка территориальной целостности нашего государства. В этом контексте подробно анализируются отношения между Украиной и соседней Румынией. Рассматривается исторический ракурс развития двусторонних отношений, в которых доминировали сложные, в основном унаследованные из прошлого, проблемные вопросы, акцентируется внимание на усилиях двух государств по их решению в соответствии с нормами международного права.

На примере перезагрузки современных украинско-румынских отношений, которые обозначаются совпадением стратегических целей двух государств, осуждением Румынией

агресії РФ проти України і підтримкою територіальної цілості і суверенітету нашого государства, євроатлантичної інтеграції, активізацією двустороннього співробітництва, робиться висновок про появу стійких позитивних тенденцій, початок нового етапу двосторонніх відносин. В статті розглядаються перспективи углублення взаємодії України з державами-сусідами в контексті регіональної безпеки, європейської і євроатлантичної інтеграції.

Ключевые слова: українсько-румунські відносини, Румунія, двосторонній діалог, економічне співробітництво, національні меншинства, регіональна безпека, європейська інтеграція.

Luskalova K. Ukrainian-Romanian Relations in the Context of Forming Regional Networks Alliance of Ukraine with Neighboring Member-States of Euro-Atlantic Community.

The article highlights the trend of forming a regional alliance network of Ukraine with neighboring countries that are members of NATO. There is an objective interest in four neighboring countries Ukraine and secure their unconditional support for the territorial integrity of our country. In this context, a detailed analysis of the relations between Ukraine and neighboring Romania. We consider the historical perspective of bilateral relations, which dominated the complex, mostly inherited from the past, issues, focuses on the efforts of both states to resolve them in accordance with international law.

For example, rebooting the modern Ukrainian-Romanian relations, denoted by coincidence strategic objectives of the two countries, condemning Romania aggression of Russia against Ukraine and support the territorial integrity and sovereignty of our country, Euro-Atlantic integration, bilateral cooperation, the conclusion of the appearance of sustainable positive trends, new phase bilateral relations. The article examines the prospects for deepening cooperation between Ukraine and neighboring countries in the context of regional security, European and Euro-Atlantic integration.

Keywords: *Ukrainian-Romanian relationship, Romania, bilateral dialogue, economic cooperation, national minorities, regional security, European integration.*

Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. визначає, що зусилля України на регіональному рівні спрямовуватимуться на створення ефективної системи взаємодії у Центральній та Східній Європі з метою забезпечення безпеки та стабільності. Зовнішні гарантії безпеки забезпечуватимуться шляхом формування мережі союзнництва як з окремими державами та регіональними організаціями й ініціативами (шляхом укладення угод про спільну оборону або військову допомогу), так і з міжнародними безпековими організаціями (шляхом участі у механізмах колективної безпеки) [1].

Серед членів безпекової організації НАТО сусідами України першого порядку є чотири країни: Польська Республіка, Угорщина, Республіка Словаччина та Румунія.

Протяжність кордону України з цими країнами складає:

- з Румунією – 613,8 км., зокрема річкова 292,2 км., морська 33 км.;
- Польською Республікою – 542, 32 км., зокрема річкова 187, 3 км.;

- Угорщиною – 136, 7 км., зокрема річкова 85, 1 км.;
- Республікою Словаччина – 97, 85 км., зокрема річкова 2,3 км.

Польська Республіка та Угорщина першими серед колишніх учасників Варшавського договору 12 березня 1999 р. вступили до Північноатлантичного альянсу, а 1 травня 2004 р. до ЄС.

Словаччина та Румунія стали членами НАТО 29 березня 2004 р. 1 травня цього ж року Республіка Словаччина приєдналася до Європейського Союзу, а 1 січня 2007 р., після виконання критеріїв ЄС, членом європейської спільноти стала Румунія.

Члени Вишеградської групи – Польська Республіка, Угорщина та Республіка Словаччина у розрізі зовнішньополітичного вектора розглядають українське питання як одне з найбільш актуальних. Об'єктивно, як сусіди першого порядку та економічні партнери України, вони зацікавлені у безпеці України, виробленні взаємовигідного формату відносин з нашою державою, сприяють у проведенні внутрішніх реформ в Україні.

У контексті анексії Росією Криму та розгортання війни на Донбасі, всі центральноевропейські країни беззастережно підтримують територіальну цілісність України, оприлюднили заяви щодо потреби підтримання Росією норм міжнародного права, означили політику РФ щодо України як агресію.

Найбільш безкомпромісну позицію демонструють Польська Республіка та Румунія.

Водночас, ці країни, як найближчі до євразійського простору, найбільше потерпають від санкцій, запроваджених проти Російської Федерації. Має місце диференціація у підходах щодо запровадження європейських санкцій проти Москви. Як відомо, такі кроки притаманні Угорщині та Республіці Словаччина, що можна пояснити їх значною залежністю від російських енергоносіїв та поточною політичною ситуацією. Не слід забувати й про потужний інформаційний вплив Росії.

Разом з тим, могутнім об'єднуючим фактором зовнішньої політики України та цих держав є спільні виклики та загрози для регіональної безпеки.

У цьому контексті більш детально розглянемо актуальні тенденції українсько-румунських відносин.

Україна та Румунія зацікавлені в розширенні двосторонньої співпраці – наголосили Президент України П. Порошенко та Президент Румунії К. Йоханніс під час чергової зустрічі 13 лютого 2016 р. в ході Мюнхенської

конференції з питань безпеки. Глави двох держав акцентували увагу на актуальних викликах регіональній безпеці та російській агресії проти України, відзначили перспективність нарощування співробітництва у різних сферах та взаємну налаштованість до подальшого поглиблення двостороннього діалогу [2].

Помітна активізація українсько-румунського діалогу на найвищому рівні, принципова позиція всіх щаблів влади офіційного Бухареста щодо підтримки України у протистоянні агресії РФ та збереження територіальної цілісності та суверенітету нашої держави, допомога учасникам Антитерористичної операції, сприяння демократичним змінам в Україні та її євроінтеграційним прагненням, конкретні ініціативи стосовно поглиблення двосторонньої та регіональної співпраці – ці та інші фактори дали підстави політичному істеблішменту, експертним колам двох країн вести мову про формування нового етапу українсько-румунських відносин [3].

З огляду на історичний ракурс розвитку співпраці між двома сусідніми країнами, такий висновок є правомірним.

Адже впродовж новітньої історії у відносинах України та Румунії спостерігалася достатня інертність, домінували проблемні питання, здебільшого успадковані з минулого. Для широкого загалу як в Україні, так і в Румунії відомими були саме суперечливі питання українсько-румунських відносин, зокрема, щодо територіального розмежування континентального шельфу в Чорному морі навколо острова Зміїний, що дійшов Міжнародного суду ООН в Гаазі (2004-2009 рр.), румунська критика дій України щодо поглиблення судноплавного гирла Бистре на річці Дунай (в Міжнародній комісії із захисту р. Дунай та в рамках міжнародних конвенцій), мусування румунською пресою та політикумом проблеми неналежного забезпечення прав румунської меншини в Україні. Ці та інші так звані «чутливі» фактори двосторонніх відносин набували політичного забарвлення та стримували розвиток конструктивного співробітництва.

Не додавала позитиву в двосторонніх стосунках й ситуація з наданням румунського громадянства етнічним румунам на українських територіях, періодичне мусування румунськими мас-медіа та окремими політиками ідеї «Великої Румунії», ревізіоністської тези про «історичне право» на Чернівецьку і частину Одеської областей та острів Зміїний. Ці факти активно підігрівалися представниками Кремля, які вказували на можливі територіальні претензії

Румунії до України, втручання румунської влади в справи румунів, які проживають в цих регіонах.

Домінування в двосторонніх відносинах саме проблемних питань не спонукали до активного діалогу. Двосторонні обміни між двома країнами характеризувалися низькою динамікою. За період з 1991 до 2014 р. мали місце 7 обмінів офіційними візитами на рівні глав держав, всього 2 обміни візитами на рівні керівників урядів, та 3 – на міжпарламентському рівні [4].

Підозрілість Києва та Бухареста впливала і на розбудову договірно-правової бази. Процес укладення двосторонніх угод мав затяжний характер, супроводжувався чисельними раундами переговорів.

Разом з тим, розбудова конструктивних добросусідських відносин між Україною та Румунією визначається суттєвими об'єктивними чинниками. Наше історичне минуле пронизане прикладами культурно-духовного взаємозбагачення двох народів, зміцнене видатними історичними постатями. Наприклад, у румунській землі покоїться прах видатних борців за незалежність України І. Мазепи та П. Орлика. У румунському місті Галац, що на Дунаї, встановлено перший за межами України пам'ятник українському гетьману І. Мазепі (2004 р.). Сліди перебування козацького війська у вигнанні на чолі зі сподвижником І. Мазепи П. Орликом зберігає Бухарест. Український митрополит, святий П. Могила, що народився поблизу міста Яси (Румунія), зарахований до лику святих Румунської православної церкви.

Важливою детермінацією двосторонніх відносин є спільність кордону, значний потенціал торговельно-економічної і транскордонної співпраці, проживання на території обох країн національної меншини іншої сторони, а також євроінтеграційні устремління обох держав, взаємна налаштованість України та Румунії розбудовувати добросусідські відносини, вирішуючи проблемні питання в межах міжнародного права.

2 червня 1997 р. у м. Констанца був підписаний базовий політичний договір між Україною та Румунією про добросусідство і співробітництво, додатком до якого став окремий протокол про вирішення територіального спору щодо морського кордону в Чорному морі на основі міжнародного права та можливе звернення до Міжнародного суду ООН в Гаазі. 18 вересня 2002 р. у м. Києві сторони підписали Договір про державний кордон.

Впродовж шести років тривали складні двосторонні переговори (24 раунди) щодо розмежування морських просторів у Чорному морі, у 2004 р.

Румунія порушила справу в Міжнародному суді ООН. 2 вересня 2008 р. Міжнародний суд розпочав слухання справи, а 3 лютого 2009 р. прийняв одноголосне рішення, що є надзвичайно рідкісним явищем в практиці Міжнародного суду. Вивчивши аргументи сторін та історію питання, а також можливі прецеденти, Міжнародний суд підтвердив українську приналежність острова Зміїний та наявність українських територіальних вод навколо острова, разом з тим вирішив, що цей острів не є складовою частиною берегової лінії. У судовому рішенні було визначено лінію розмежування виключних економічних зон між Україною та Румунією, що стала компромісом між румунською та українською позиціями [5].

Україна та Румунія визнали рішення Міжнародного суду як справедливе і остаточне, таке, що ознаменувало успіх застосування міжнародного права в інтересах обох держав, виключило з порядку денного двосторонніх відносин складну проблему, успадковану з минулого, відкрило нові можливості для плідної співпраці між Україною та Румунією і стало прикладом вирішення спірних питань у розширеному регіоні Чорного моря.

До позитивних змін у новітніх двосторонніх відносинах привели надзвичайні виклики, які спіткали Україну і регіон у цілому внаслідок російської агресії, анексії Росією АР Крим, підтримки нею бойовиків на сході нашої держави, а також спроб Москви дестабілізувати ситуацію в південно-східних регіонах України, зокрема у прикордонній з Румунією Одеській області.

Колишні стереотипи й успадковані проблеми, які накопичувалися й експлуатувалися впродовж кількох десятиліть, були знівельовані реальними загрозами і відійшли на другий план. Ситуація почала динамічно змінюватися.

Запит щодо перезавантаження відносин спостерігався як у Києві, так і у Бухаресті. 17 березня 2015 р. президент Румунії К. Йоганніс відвідав з офіційним візитом Київ. Глави обох держав окреслили шляхи вирішення проблем, які лишалися відкритими впродовж багатьох років, обговорили співпрацю в галузі торгівлі, енергетики, охорони природи, транспорту, інфраструктури та інших секторах [6].

За останні два роки політичні контакти між сусідніми державами набули сталої динаміки – крім офіційного візиту в Україну Президента Румунії, також відбулися: робочий візит до Києва Прем'єр-міністра Румунії В. Понти (2 жовтня 2014 р.), офіційний візит до Румунії Міністра закордонних справ України

П. Клімкіна (17 лютого 2015 р.). Підписано важливі для громадян двох країн документи, насамперед, Угоду про малий прикордонний рух (2014 р.), Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про зміцнення заходів довіри та безпеки (2014 р.), Угоду про відкриття паромної переправи через Дунай між населеними пунктами Орлівка та Ісакча (2015 р.), Угоду між Кабінетом Міністрів України та Урядом Румунії про скасування оплати за оформлення довготермінових (національних) віз (2016 р.).

21 квітня 2016 р. відбувся офіційний візит Президента України П. Порошенка до Румунії. В умовах агресії з боку Росії, Україна і Румунія приділяють особливе значення безпековій ситуації у регіоні Чорного моря і пропонують ввести нові підходи до її забезпечення, наголосили лідери двох країн.

Висловивши стурбованість з приводу ситуації в Чорноморському регіоні, мілітаризації Чорного моря і всього регіону, президенти України та Румунії відзначили, що одним із рішень може стати створення флотилії під егідою НАТО з метою посилення присутності Альянсу та зміцнення безпеки в Чорному морі [6].

Сторони розпочали реальний процес перезавантаження двосторонніх відносин на основі дружби, добросусідства, взаємної вигоди та довіри. При цьому важливою вбачається оцінка тодішнім послом України в Румунії Т. Бауером активної позиції румунського громадянського суспільства як особливого фактору, що спричинив початок реального перезавантаження відносин між Україною та Румунією. Саме румунське суспільство сформувало відповідний запит до політичної еліти, зазначає посол. Річ у тім, що на відміну від багатьох інших країн, які сприйняли українську Революцію гідності як прагнення українців до європейської інтеграції, прагнення покращити свій добробут, румунське суспільство бачило події на Майдані через призму власної Революції 1989 р., в результаті якої було повалено режим Н. Чаушеску, загинуло понад 1 100 румунських громадян. Це була трагедія всього народу, рана, яка й досі дається взнаки у багатьох румунських сім'ях. З першими загиблими на Майдані біля нашого Посольства в Бухаресті з'явилися живі квіти і лампадки, які принесли пересічні румуни, засвідчує Т. Бауер. Власне тоді і стало очевидно, що відносини між нашими народами змінилися. Їх змінили прості люди в Україні, які вийшли боротися за свої права, їх змінили прості румуни, які відгукнулися на нашу біду. Всі спроби третьої сторони на початку

2014 р. спровокувати конфлікт між українцями і румунами шляхом інформаційних «вкидів» у румунські ЗМІ щодо того, що «прийшов час відновити історичну справедливість і повернути румунські землі» та в Україні стосовно того, що Бухарест «ось-ось висуне Україні територіальні претензії, тому треба вживати радикальних заходів», були відкинуті суспільствами обох країн [7].

Стало очевидним, що інспірована російською стороною ідея можливої воєнної агресії з боку Румунії, яка поширювалася через окремі електронні видання й соціальні мережі, не досягла своєї мети. Завдяки консолідації здорових сил як у Румунії, так і в Україні ця інформаційна підризна операція не позначилася на позитивній динаміці розвитку двосторонніх відносин. Румунська сторона виступає послідовним союзником України у протистоянні російській експансії.

3 липня 2014 р. Парламент Румунії першим серед законодавчих органів країн-членів ЄС завершив процедуру ратифікації Угоди про асоціацію Україна-Європейський Союз, а Президент Румунії вже через декілька днів (9 липня 2014 р.) підписав «Декрет про промульгацію Закону про ратифікацію Угоди про асоціацію між ЄС та Україною».

У рамках НАТО Румунія очолила трастовий фонд, створений для надання допомоги Україні у сфері інформаційної та кібернетичної безпеки й виділила на реалізацію відповідних заходів 50 тис. євро. Гуманітарна допомога Бухареста була надана для лікування та реабілітації українських військовослужбовців, які постраждали під час бойових дій на Донбасі, організації відпочинку дітей учасників АТО.

За нинішніх умов актуальною стала інтенсифікація українсько-румунської співпраці в торговельно-економічній сфері. Враховуючи переорієнтацію українських виробників на європейський ринок, значно розширилася географія українських регіонів, які виявляють діловий інтерес до Румунії, збільшилась кількість вітчизняних експортерів, що бажають освоїти румунський ринок.

Як результат – фіксуються значні зміни у структурі експорту та поява у статистиці нових, не характерних до нині, товарних груп. Найбільш відчутно, завдяки преференційному режиму торговельних відносин між Україною та ЄС, збільшився експорт до Румунії харчової та сільськогосподарської продукції. Існуючі тенденції та наявний попит на румунському ринку, з огляду на початок

функціонування ЗВТ Україна-ЄС, дозволяє прогнозувати позитивну динаміку на найближчий період [8].

Взаємовигідною та життєво обумовленою є інтенсифікація українсько-румунської співпраці в енергетичній сфері. Навесні 2015 р. Румунія повністю відмовилася від поставок російського газу і стала однією з енергонезалежних європейських країн. Планується, що за 5-10 років Румунія вийде на європейський енергетичний ринок як газовий експортер. Очевидно, що Україна, яка шукає альтернативні російським джерелам енергоресурси та володіє найбільшими у Європі газосховищами, може у перспективі стати для Румунії надійним партнером при реалізації взаємовигідних проектів.

Серед проявів позитивних змін останнього часу слід також відзначити відсутність публічної експлуатації румунським політикумом та експертним середовищем традиційно «чутливих» аспектів відносин з Україною.

У цьому сенсі варто сподіватися, що Бухарест відмовиться від колишніх упереджених оцінок щодо політики України у сфері забезпечення прав румунської меншини, обидві країни здійснюватимуть сучасний і демократичний підхід щодо підтримки національних громад, пов'язаний з поживавленням культурних обмінів, встановленням горизонтальних контактів у науковій та освітній сферах, реалізацією різноманітних програм.

Потребує двосторонніх зусиль і проблематика судноплавства на Дунаї, зокрема, її переведення у площину взаємовигідного двостороннього співробітництва в регіоні спільного сусідства. Попри збереження розбіжностей з румунською стороною щодо реалізації українського проекту глибоководного суднового ходу в гирлі Бистре на річці Дунай, позитивом вбачається започаткування двостороннього діалогу з питань здійснення спільного екологічного моніторингу дельти р. Дунай, проведення відповідних двосторонніх консультацій, налаштованість до пошуку компромісних рішень.

Адже ухвалені останнім часом у Києві та Бухаресті офіційні документи щодо національної безпеки свідчать, що цілі та мотиви щодо поглиблення співпраці України та Румунії в регіональному аспекті, зміцнення безпеки в Чорноморському регіоні співпадають.

Зокрема, Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. визначає, що зусилля України на регіональному рівні спрямовуватимуться на створення ефективної системи

взаємодії у Центральній та Східній Європі з метою забезпечення безпеки та стабільності.

Нова Національна стратегія оборони Румунії, затверджена Парламентом 22 червня 2015 р., визначає спроби реконфігурації регіонального безпекового середовища та спроби РФ зміцнити свої позиції в Чорноморському регіоні – одним з основних факторів, що впливає на регіональний вимір національної безпеки Румунії [9].

Стурбованість офіційного Бухареста зрозуміла, адже йдеться про дестабілізацію регіону, експансію Росії поблизу румунського кордону, збільшення військової активності Москви у Чорному морі. Мілітаризація незаконно анексованої Росією території Криму та Придністров'я, воєнна кампанія на сході України, підтримка Кремлем регіонального націоналізму, а також дестабілізація України, Молдови і Придністров'я – все це є однозначними загрозами як для України, так і Румунії.

Ефективна протидія дестабілізаційним планам Росії в регіоні стає пріоритетним завданням для України та Румунії, яке можна вирішити лише спільними зусиллями, шляхом зміцнення регіональної співпраці. Цілком логічними є визначення сторонами ключового питання українсько-румунських відносин – налагодження взаємодії у безпековій сфері, наміри щодо створення трикутника співпраці Україна-Румунія-Польща та інших об'єднань держав задля забезпечення миру і стабільності в регіоні Чорного моря та Європі в цілому [10].

Нинішній етап українсько-румунських відносин характеризується сталими позитивними тенденціями, що дають підстави стверджувати про початок нового етапу двосторонніх відносин. На експертному рівні обговорюються перспективи розбудови стратегічного партнерства між Україною та Румунією. Незважаючи на відмінність енергетичних, економічних та етнополітичних інтересів, сусідні з Україною центральноєвропейські держави-члени НАТО об'єктивно зацікавлені у безпеці України, виступають прибічниками інтеграції нашої держави до європейського політичного і економічного просторів, надають підтримку у проведенні комплексу реформ в Україні.

Загрозам щодо дестабілізації ситуації в Чорноморському регіоні, спричиненими агресивними діями Росії, можна ефективно протистояти спільними зусиллями держав регіону, шляхом зміцнення регіональної співпраці

України з членами північноатлантичного безпекового простору, країнами першого сусідства Польською Республікою, Румунією, Угорщиною, Республікою Словаччина та іншими державами Центральної та Східної Європи.

Список використаних джерел та літератури:

1. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
2. Перспективи розвитку партнерських відносин України з Румунією. Аналітична записка, грудень 2015 р. // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2084/>; Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році» // Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_book/POSLANNYA-2015_giper_new.pdf; Засморжук А. Новый друг Украины / А. Засморжук // Інформаційне агентство УНІАН. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unian.net/common/1067473-novyyi-drug-ukrainyi.html>
3. Політичні відносини між Україною та Румунією / Посольство України в Румунії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://romania.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ro/diplomacy>
4. Процес «Румунія проти України». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Процес_«Румунія_проти_України»
5. Ce a discutat Iohannis cu Poroşenko la Kiev // Romania libera. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.romanialibera.ro/politica/institutii/klaus-iohannis-efectueaza-o-vizita-oficiala--marti--in-ucraina-371371>; Іонеску К. Нові збройні конфлікти у Європі – це крок назад // Національна безпека і оборона. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/UA_Rosiya_8_9-2015-FINAL_compressed.pdf
6. Договірні-правова база між Україною та Румунією / Посольство України в Румунії. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://romania.mfa.gov.ua/ua/ukraine-ro/legal-acts>
7. Бауер Т. Київ-Бухарест: час партнерського діалогу / Т. Бауер // «День». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://day.kyiv.ua/uk/article/den-planety/kyiv-buharest-chas-partnerskogo-dialogu>
8. Зустріч з представниками ділових кіл 27 січня 2016 р. / Посольство України в РФ. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://russia.mfa.gov.ua/ua/press-center/news/44254-zustrich-z-predstavnikami-rumunskih-dilovih-ki>
9. Strategia nationala de aparare a tarii pentru perioada 2015-2019. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.presidency.ro/files/userfiles/Strategia_Nationala_de_Aparare_a_Tarii_1.pdf
10. Чорноморський регіон: виклики та загрози регіональній безпеці / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2087/>; Кепітенеску Ф., Манта Х. Співробітництво Румунія-Україна-Республіка Молдова / Ф. Кепітенеску, Х. Манта. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ro-ua-md.net/uk/>; Гремаде А. Трикутник Румунія-Молдова-Україна: час зруйнувати усталені шаблони / А. Гремаде // «Дзеркало тижня». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gazeta.dt.ua/international/trikutnik-rumuniya-moldova-ukrayina-chas-zruynuvati-ustaleni-shablони-.html>; Бендаржевський А. Польща-Румунія-Україна: трикутник стратегічної співпраці, створений Путіним / А. Бендаржевський / Інститут світової політики. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://iwp.org.ua/ukr/public/1648.html>; Стратегічні пріоритети політики України в Чорноморському регіоні / Регіональний філіал Національного інституту стратегічних досліджень у м. Одеса. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://od.niss.gov.ua/articles/536/>

ПИТАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА УКРАЇНИ З ФРАНЦІЄЮ: ІСТОРІОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ (1991-2016 РР.)

У статті проаналізовано наукові праці вітчизняних дослідників, присвячені історіографії українсько-французького стратегічного партнерства (1991-2016 рр.). Розглянуто основні тенденції цієї проблематики.

Ключові слова: історіографія, Україна, Франція, міжнародні відносини, стратегічне партнерство.

Савицкая О.С. Вопросы стратегического партнерства Украины и Франции: историография проблемы (1991-2016 гг.).

В статье проанализированы научные работы отечественных исследователей, посвященные историографии украинско-французского стратегического партнерства (1991-2016 гг.). Рассмотрены основные тенденции этой проблематики.

Ключевые слова: историография, Украина, Франция, международные отношения, стратегическое партнерство.

Savytska O. Questions of Strategic Partnership of Ukraine and France: Historiography of Problem (1991-2016).

In article it is investigated the scientific works of the Ukrainian researchers devoted to a historiography of the Ukrainian-French strategic partnership (1991-2016). Considered the main tendencies of this problem.

Keywords: historiography, Ukraine, France, international relations, strategic partnership.

Після набуття незалежності Україна вийшла на міжнародну арену. Великий інтерес для нашої країни становить Європа, тому для євроінтеграції Україні важливо налагоджувати стратегічне партнерство з Францією, однією з країн-засновниць Європейського Союзу.

Завданням історіографії стратегічного партнерства між Україною та Францією є критичне переосмислення надбань сучасної історичної науки для виокремлення концепцій, поглядів, думок, які сприяють як нагромадженню історичних знань, так і їх подальшому розвитку.

У монографії «Французька модель державності: політичний, економічний, соціальний і правові аспекти» [1] здійснено комплексний аналіз внутрішньої та зовнішньої політики Французької Республіки. Основна увага науковців присвячена ролі Франції у європейських інтеграційних процесах. Висвітлюються основні етапи та основи взаємин між Французькою Республікою та Україною у дипломатичному, політичному та економічному контекстах.

Аналіз зародження та розвитку військової потуги Французької Республіки та основні етапи українсько-французьких взаємин у цій галузі розкриває параграф «Військова політика Франції та співробітництво з Україною» [1, с. 333-365]. Висвітлення цього питання розпочинається з підпункту «Ядерне спрямування», де розкривається ставлення французького та іноземних урядів до ядерного запасу Франції. До уваги беруться зауваження іноземних дослідників з різних галузей: фахівця з ядерного права А. Пака, експерта з європейських проблем А. Прата, дослідника П. Боніфаса.

Важливою є аргументація відносин Франції і НАТО. Це важливий аспект, бо Французька Республіка була однією з країн-членів НАТО. У 1966 р. вона вийшла з організації, однак повернулась до неї у 2009 р. Аналізується історія та певні аспекти взаємовідносин між НАТО і Французькою Республікою. Особливе місце посідають дискусії між США та Францією щодо розділення сфер впливу у військовій галузі.

Після розпаду СРСР простежується реакція Франції на появу нової, потужної у військовому плані, незалежної України. З'ясовуються проблеми ядерного роззброєння нашої країни та інші аспекти, що призвели до військового послаблення держави. У праці аналізується законодавча база українсько-французьких відносин у сфері військової співпраці, починаючи від Постанови Верховної Ради № 2610-12 від 17 березня, коли було ратифіковано Договір про взаєморозуміння та співробітництво між Україною та Французькою Республікою і закінчуючи утворенням у 1995 р. Спільної комісії з питань українсько-французького військового співробітництва.

Крім основних фактів, розглядаються ще й моменти про якісний і кількісний вимір французької військової політики щодо України. Перший характеризується за двома основними напрямками: розвиток українсько-французьких військових взаємин через освіту і допомога в розбудові української армії у сферах, де відчувається в тому проблема: організація армії, управління кадрами. Другий, власне кількісний вимір, характеризується статистикою щодо виконаних заходів з французької сторони та кількості стажерів, що були залучені у них. Висновком є аналіз причини проблем, з якими зіштовхувались Україна та Франція у військовій сфері та можливі шляхи їх подолання.

Продовжує тему співпраці між двома країнами розділ «Міждержавні відносини України та Французької Республіки (1991-2014)» [1, с. 465-481].

Важливе місце у цьому дослідженні посідає вивчення міжурядових законодавчих актів. Характеристика розпочинається з Протоколу про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Французькою Республікою, що був підписаний між Міністрами закордонних справ 24 січня 1992 р. і з Договору про взаєморозуміння та співпрацю, який був підписаний 16 червня 1992 р., а закінчується параграф підписанням Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом 2014 р.

Проаналізовано реакцію французької громадськості на події Помаранчевої революції та подальші відносини Французької Республіки за президентства В. Ющенка, зокрема, про розчарування французьким урядом внутрішніх непорозумінь в українській владі.

Крім суто міждержавних відносин між Україною і Францією досліджено і внутрішньополітичні процеси у цих країнах. Проаналізовано французький референдум 2005 р. про ратифікацію першої спільної конституції ЄС; президентські вибори 2007 р., на яких переміг Н. Саркозі; перемогу Ф. Олланда на президентських виборах 2012 р.

Особлива увага у параграфі приділяється українсько-французьким військовим відносинам. Але на відміну від попереднього параграфу «Військова політика Франції та співробітництво з Україною», даний аналіз короткий і загальний, не акцентує увагу на деталі.

У висновку, українсько-французькі відносини були поділені на декілька етапів. Перший розпочинається з часу встановлення дипломатичних відносин (1992 р.) і триває до вересня 1997 р. Другий – тривав від часу візиту Ж. Ширака до України та Помаранчевої революції, тобто з 1997 по 2004 рр. Третій етап започаткований 2005 р., який тривав до 2010 р. Четвертий період був з 2010 по 2014 рр. Останній етап характеризується підписанням 21 березня 2014 р. політичної, а 27 червня – економічної частини Угоди про асоціацію України з Європейським Союзом.

Основи стратегічного партнерства між країнами аналізуються у розділі «Українсько-французькі економічні відносини в контексті активації євроінтеграційного курсу України» [1, с. 482-487]. Відразу зазначається, що основами двосторонньої співпраці є потенціал країн-партнерів та високий рівень взаємодоповнення двосторонніх зв'язків між ними. Тому Україна обрала своїм пріоритетним партнером у цій галузі Французьку Республіку. У свою чергу, Франція сприймає позитивно бажання України щодо євроінтеграції. Але

для пришвидшення процесу, з точки зору Французької Республіки, потрібне розширення і посилення українсько-французьких відносин у форматі Веймарського трикутника (Франція, Німеччина, Польща) плюс Україна. Така маніпуляція може стати важливим інструментом узгодження та координації східноєвропейської політики ЄС.

Крім того, у параграфі аналізується статистика загального товарообігу між країнами та основні проблеми в економіці України. Простежується впливання Францією інвестицій в українську економіку до 2013 р. Досліджується співпраця між країнами у ядерній, авіаційній і військово-технічній сферах.

Дослідники Н. Тараненко, С. Троян та О. Шаповалова зазначають, що для підвищення інтересу Франції до України потрібне подальше посилення економічної співпраці та збільшення французьких інвестицій в українські фінанси, сільське господарство та енергетику. Для подолання проблем, вчені пропонують створення українсько-французької групи з економічними та організаційно-правовими функціями для консультування державних органів управління та забезпечення супроводу реалізації торговельних операцій між двома країнами [1, с. 482-486].

У книзі «Україна і Франція: нариси багатовікової історії відносин» [2] вміщено результати дослідження історичної спадщини між Україною і Францією. У розділі «Незалежна Україна і Франція: від співробітництва до партнерства» [2, с. 126-177] аналізується українсько-французьке стратегічне партнерство. Зазначається, що Франція відігравала значну роль в інтеграційному спрямуванні України власне тим, що у січні 1997 р. ратифікувала Угоду про партнерство і співробітництво між Україною та Європейським Союзом. Результатом українсько-французьких відносин стала співпраця в галузях європейського будівництва та безпеки, діяльності ООН та міжнародних організацій.

Проаналізовано українсько-французькі взаємини через призму ООН, тобто в галузі багатосторонньої дипломатії. Зазначається про впливовість Французької Республіки на міжнародній арені: «Показовим фактом стала підтримка Францією кандидатури України під час виборів до складу непостійних членів РБ ООН на період 2000-2001 рр.» [2, с. 142].

Крім політичного партнерства, окремим підпунктом розкривається українсько-французьке торговельно-економічне співробітництво.

Проаналізовано стратегічно важливі документи з цієї галузі, такі як: Угода про сприяння та взаємний захист інвестицій у 1993 р., Конвенції про уникнення подвійного оподаткування (1997 р.) та багато ін. Простежувалось співробітництво у митній, телекомунікаційній, енергетичній, банківській, ядерній, фармацевтичній сферах.

Український дослідник В. Ціватий у статті «Франція-Україна: стратегії взаємодії, потенціал та реалії багатосторонньої дипломатії початку XXI століття» [3] стверджує, що для реалізації стратегії інтеграції України до Європейського Союзу потрібне системне поглиблення двостороннього співробітництва з провідними країнами ЄС і у цьому випадку, актуальніше мати міцні взаємовідносини з Французькою Республікою, бо вона є однією із засновниць Європейського Союзу. Нині співпраця України з Францією проходить через явище світової економічної кризи й наша держава спирається на допомогу Французької Республіки. Але наразі усі зусилля країн направлені на будівництво та стабілізацію внутрішньодержавної позиції, а не на зовнішню співпрацю.

Для подолання основних проблем в українсько-французькому стратегічному партнерстві, дослідник аналізує умови, які впливають на характер та зміст сучасного стану міжнародних взаємовідносин між Україною та Французькою Республікою, а саме: невідповідність внутрішньої політики української держави задекларованим українською владою зовнішньополітичними пріоритетами інтеграції України до європейських структур і посилення французької присутності у східній Європі. Якщо взяти до уваги ці фактори, то українсько-французькі відносини є каталізатором інтеграції та можуть бути головною гарантією подальшого прогресивного розвитку української держави.

Низку проблем, що стосуються українсько-французьких взаємин у військовій сфері аналізує О. Добржанська у статті «Місце України в системі Європейської безпеки» [4]. Її актуальність полягає у тому, що науковець акцентує увагу на значимості Французької Республіки як однієї з гарантів безпеки Європейського Союзу. Через те, що стабілізація східних кордонів є одним з пріоритетних завдань ЄС, то Європа зацікавлена у стабільній ситуації в Україні.

У статті аналізуються основні проблеми ОБСЄ, специфіка взаємин Європейського Союзу і НАТО. Особливу увагу дослідниця приділяє тезі, що

Україні необхідно вибудовувати довгострокову стратегію, а не сподіватись на допомогу організацій, членом яких вона не є.

Крім тези, що «Україна повинна навчитись вирішувати свої проблеми самостійно», особливу увагу дослідників привертає європейський пошук стратегії взаємодії з Україною. У статті О. Мітрофанової «Пошук стратегії взаємодії країн ЄС щодо кризи в Україні» [5] аналізується саме це питання і висловлювання французького уряду, що Україні не потрібно вступати в НАТО через те, що їй ніхто не загрожує і що головне завдання нашої країни – це бути мостом між Європейським Союзом та Росією.

Українська криза призвела до змін у системі міжнародної політики, що у свою чергу провокує до невтішного прогнозу українсько-французького стратегічного партнерства. Аргументується це тим, що Французька Республіка через Україну не хоче псувати свої відносини з Росією і мінімізує силу Будапештського меморандуму, за яким проходило ядерне роззброєння нашої країни.

Отже, по-перше, яскраво простежується зміна наукових парадигм вітчизняних дослідників щодо вивчення українсько-французьких взаємовідносин. Праці, що були написані до 2013 р. (зокрема, книга «Україна і Франція: нариси багатовікової історії відносин») мають позитивну оцінку сучасного стану та перспективи українсько-французьких відносин. Праці, опубліковані після цього періоду, мають невтішні прогнози. По-друге, попри надзвичайно великий масив наукової літератури, присвячений питанням стратегічного партнерства України з Францією, історіографічна складова проблеми залишається практично не розробленою. Це можна пояснити тим, що новітня історіографія українських міжнародних взаємин є відносно «молодим» явищем. Тому наукові дискурси про питання стратегічного партнерства України з Францією (1991-2016 рр.) потребують подальшого дослідження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Французька модель державності: політичний, економічний, соціальний і правові аспекти: монографія / Відповід. ред. Тараненко Н., Троян С., Шаповалова О. – К.: Дипломатична академія України при МЗС України, 2015. – 492 с.
2. Україна і Франція: нариси багатовікової історії відносин / Авт. кол.: Жуковський А., Зленко А., Манжола В. – Львів: Світло і тінь, 2001. – 224 с.
3. Ціватий В. Франція-Україна: стратегії взаємодії, потенціал та реалії багатосторонньої дипломатії початку ХХІ століття / В. Ціватий // Глобальні витоки і багатостороння дипломатія: зб. тез доповідей (18 березня 2015 р.) / За заг. ред. Кулініча М., Татаренко Н., Ціватого В. – К.: ДАУ при МЗС України, 2015. – С. 5-8.
4. Добржанська О. Місце України в системі Європейської безпеки / О. Добржанська // Глобальні витоки і багатостороння дипломатія: зб. тез доповідей (18 березня 2015 р.) / За заг. ред. Кулініча М., Татаренко Н., Ціватого В. – К.: ДАУ при МЗС України, 2015. – С. 36-37.
5. Мітрофанова О. Пошук стратегії взаємодії країн ЄС щодо кризи в Україні / О. Мітрофанова // Глобальні витоки і багатостороння дипломатія: зб. тез доповідей (18 березня 2015 р.) / За заг. ред. Кулініча М., Татаренко Н., Ціватого В. – К.: ДАУ при МЗС України, 2015. – С. 55-57.

ЧАСТИНА III

ДОСВІД СТРАТЕГІЧНОГО ПАРТНЕРСТВА В МІЖНАРОДНІЙ ПРАКТИЦІ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

УДК 327(81)

Kos-Stanišić L.

THE ROLE OF BRAZIL IN RELATIONSHIP WITH THE EU AND LATIN AMERICA

In this paper the author is explaining the role of Brazil in relationship with the EU as a member of Mercosur on the sub-regional level and as a country which has signed the agreement on Strategic Partnership with the EU. The author concludes that in the relationship with the EU, Brazil was playing a double role with conflicting goals. The first role, that of a regional Latin American power which advocates all integrations and wants to cooperate with the EU, was in a conflict with Brazil's second role of a global emerging power and player's intention of fulfilling "Brazil's destiny of grandeur".

Keywords: EU, Brazil, Latin America, conflicting goals.

Кос-Станішіч Л. Роль Бразилії у відносинах ЄС і країн Латинської Америки.

У цій статті автор пояснює роль Бразилії у відносинах з ЄС в якості члена МЕРКОСУР на субрегіональному рівні, та як країни, яка підписала угоду про стратегічне партнерство з ЄС. Автор приходить до висновку, що у відносинах з ЄС, Бразилія відіграє подвійну роль з суперечливими цілями. Перша роль – регіональної латиноамериканської сили, яка виступає за всі об'єднання і хоче співпрацювати з ЄС – перебуває у конфлікті з другою роллю Бразилії – глобальної сили, що розвивається і має наміри досягти та реалізувати своєрідний план «неминучості величчя Бразилії».

Ключові слова: ЄС, Бразилія, Латинська Америка, суперечливі цілі.

Кос-Станішич Л. Роль Бразилии в отношениях ЕС и стран Латинской Америки.

В этой статье автор объясняет роль Бразилии в отношениях с ЕС в качестве члена МЕРКОСУР на субрегиональном уровне, и как страны, которая подписала соглашение о стратегическом партнерстве с ЕС. Автор приходит к выводу, что в отношениях с ЕС, Бразилия играет двойную роль с противоречивыми целями. Первая роль – региональной латиноамериканской силы, выступающей за все объединения и хочет сотрудничать с ЕС – находится в конфликте со второй ролью Бразилии – развивающейся глобальной силы, которая намерена достичь и реализовать своеобразный план «неизбежности величия Бразилии».

Ключевые слова: ЕС, Бразилия, Латинская Америка, противоречивые цели.

Introduction

The European Union (EU) and the countries of Latin America and the Caribbean (LAC) during the 1990s became natural partners and in 1999 the Strategic partnership was signed. During the past two decades relations between the regions

have been shaped at three different levels: bi-regional sub-regional (The European Union – Latin American and the Caribbean sub-regions) and country level. On the bi-regional level the relationship between the EU and Latin America and the Caribbean has been set through an institutionalized political dialogue. There were two main forums of the political dialogue, the EU-LAC summits and the EU-Rio Group. The main forum is the meeting at the level of heads of states and governments. These summits present an opportunity for a dialogue at a high level as a forum to discuss issues important for both regions and strengthening the partnership. At the end, a declaration comprising joint political statements and commitments for both regions is being adopted. In the period 1999-2010 six EU-LAC summits were held, and in 2013 they were replaced with EU-CELAC summit. The Community of Latin American and Caribbean States (CELAC) was created 2011 as a regional forum and as an intergovernmental mechanism for dialogue and political agreement that includes 33 Latin American and Caribbean countries permanently. According to Dominguez's evaluation of the seven summits, he concludes that they have served several purposes and provided a flexible, overarching framework to guide region-to-region agenda [1, p. 52]. The relations on the sub-regional level include cooperation between the European Union and LAC sub-regions – Central America, Mercosur, the Andean Community, as well as the countries which the EU has signed cooperation agreements with – Mexico (1997) and Chile (2002) or strategic partnerships – Brazil (2007) and Mexico (2008).

Diplomatic relations between the EC/EU were established in 1960 and they blossomed in 2007 with the establishment of Strategic Partnership (SP). Brazil is the largest and economically the most important Latin American country. Brazil has the unique position of a country which is a regional power, one of the leaders of the developing world and emerging (world) power as well. Foreign policy of Brazil is based on the principles of multilateralism, peaceful settlement of disputes and non-intervention in the affairs of other sovereign states. During Lula da Silva's (2003-2011) presidency Brazil pleaded for the close cooperation with the countries of Latin America, Mercosur (Southern Common Market) and UNASUR (Union of South American Nations). As it is well known, Union of South American Nations was created in 2008 to propel regional integration on issues including democracy, education, energy, environment, infrastructure, and security and to eliminate social inequality and exclusion. It was inspired by the European Union. UNASUR's members are Argentina, Bolivia, Brazil, Chile, Colombia, Ecuador, Guyana,

Paraguay, Peru, Suriname, Uruguay, and Venezuela. Panama and Mexico hold observer status.

Lula's foreign policy was focused on the reduction of American unilateralism, strengthening bilateral and multilateral relations that would increase the importance of Brazil in the international political and economic negotiations, and not signing agreements that would undermine the long-term development of Brazil. These objectives led to the South-South relations, e.g. cooperation and political coordination with other emerging powers – India, South Africa, Russia and China (BRICS, IBSA), the creation of UNASUR and the South American Council of Defense, strengthening Mercosur, maintain relations with the developed countries of the world, including the United States, and campaigning for reform of the UN Security Council to become a permanent member [2, p. 16-18]. Lula's foreign policy and diplomacy were proactive. On the paper the new president of Brazil Dilma Rousseff (2011-...) continued with Lula's foreign policy, but adopted a more low-profile diplomacy. Some analysts say that the strategic withdrawal from the international arena is partly a consequence of president's personal dislike for the “fluffiness” of diplomacy. Brazil's fiscal deficit 2016 may reach 10% of GDP and an inflation is above 10% as well, so foreign policy is right now even less of a priority [3]. Economic crisis is one of the reasons why president Rousseff is now in a process of impeachment, although official explanation is Dilma's administrative misconduct and disregarding the federal budget. Brazilian foreign policy has been marked by continuity and long-held beliefs of the importance of autonomy, universalist action and “the destiny of grandeur” that the country will one day come to occupy very important place in international politics [4, p. 53].

According to Ferreira-Pereira the EU-Brazil relations is a developing field of study, underexplored and unexplored, but she forecasts a better future. “There is, however, no shortage of arguments for the EU-Brazil studies to grow in empirical strength and theoretical sophistication as researchers on both side of the Atlantic seek to analyze issues, problems, patterns, identities, challenges and opportunities” [5, p. 656]. Brazil is the only Latin American country which cooperates with the EU on all three levels; as a member of CELAC on the bi-regional level, as a member of Mercosur on the sub-regional level and as a country which has signed the agreement on Strategic Partnership with the EU. In this paper I will try to explain the role of Brazil in relationship with the European Union, first on the sub-regional and then on country level.

Brazil's role in relationship between the European Union and MERCOSUR

Brazil is one of the founding member of Mercosur, the most important South American integration established on the model of the European integration process. Mercosur (in Spanish El Mercado Comun del Sur, in Portuguese MERCOSUL) should represents the customs union and a trading bloc of Brazil, Argentina, Uruguay, Paraguay, and, from 2012, Venezuela. Its predecessor was the Brazilian-Argentinean program for integration and cooperation formed in 1986. Mercosur was founded in 1991 when the Asuncion agreement was signed with the aim to form a common market and customs union. The Agreement came into force in 1995 at the Mercosur heads of states summit. In December 1994 the Protocol of Ouro Preto was signed creating an international structure that gave Mercosur internationally recognized legitimacy. In 1998, Mercosur established instruments for joint political consultations. "Political Mercosur" was formed and, along with Argentina, Brazil, Uruguay and Paraguay, it also included Chile and Bolivia. Bolivia and Chile became associated members in 1996 when a free trade area was formed on the 4+1 formula. Today, the associated members are Chile, Colombia, Ecuador, Surinam and Peru, while Mexico and New Zealand have the observer status. Because three Mercosur countries had in the first decade of 21 century left wing governments (Brazil-Lula da Silva, Argentina-Kirchners and Uruguay-Tabare Vasquez) they invited their political co-thinker and leftist friend Hugo Chavez to join. Venezuela signed the Mercosur Association Agreement in 2006, but had to wait until 2012 to join. The reason was that Paraguay was against Venezuela's membership, but after President's Fernando Lugo's impeachment (summer 2012) country was suspended from Mercosur and Venezuela joined. Paraguay was not satisfied with Venezuela's inclusion and didn't want to return to Mercosur until summer of 2014, even although it was invited to re-enter a year before.

Mercosur in 2012 invited other political co-thinker and leftist friend Evo Morales to join, so Bolivia is now in process of adhesion. Mercosur is supposed to be the fourth largest economic bloc in the world, after the European Union, NAFTA – North Atlantic Free Trade Area – and ASEAN – Association of South-East Asian Nations [6, p. 6], but right now it is more a political than economic block.

Mercosur is considered as a community of states sharing the same values and encouraging the development of plural democratic societies, protection of human rights, environment protection and sustainable development. Mercosur's aim is to consolidate democracy and establish the rule of law in the member countries, to fight

poverty and to achieve economic and social equality. But in recent years Mercosur is facing multiple challenges.

From the very beginning the EU has supported Mercosur and their relations were based on a political dialogue, cooperation and trade. In 1992, the European Commission and Mercosur signed an Intra-institutional agreement on technical and institutional cooperation that was followed in 1995 by the Inter-regional Framework Cooperation Agreement. In regard to the political dialogue, the Framework Agreement has developed different dialogue levels: the heads of states level, the prime ministers level and the high official's level. The wish to deepen their relationship resulted in the Action Plan adopted at the EU-Mercosur summit 2002. The aim of the EU and Mercosur is to reach an agreement on association. The agreement would include liberalization of merchandise and services trade, it would aim to develop a free trade area and to enhance the cooperation and political dialogue. Although the start of negotiations on the future agreement has been agreed on at the summit in Rio de Janeiro (1999), negotiations were suspended in 2004 over fundamental differences in the trade chapter. Political relations continued with the signature of an agreement to expand relations to three new areas – science and technology, infrastructure and renewable energy in 2008 [7]. The negotiations resumed in 2010 at the EU-LAC Summit of Madrid but until today the agreement has not been signed. But Malamud reminds us that “ironically the setback of regional integration and the comeback of national sovereignty in Latin America parallel the development that are afflicting the EU” [8, p. 177].

The cooperation and technical assistance between the EU and Mercosur is being developed on an intergovernmental level (the EU-Argentina, the EU-Brazil, the EU-Paraguay, the EU-Uruguay,) and on a bi-regional level (the EU-Mercosur). The European Commission in 2002 accepted the Regional strategic plan for Mercosur allocating 48 mln € to help forming the internal market, its institutions and civil society [9, p. 75]. The Regional program for period 2007-2013 allocated to Mercosur 50 mln € to support institutional strengthening, preparation for the implementation of the Association Agreement and participation of civil society in Mercosur integration process [10]. Trade and investment are the third main element determining the relationship between the European Union and Mercosur. The statistics show that the European Union is the main importer and exporter of Mercosur. In 2012 Mercosur was the eight-largest EU's trading partner (3% of the EU's total trade). While the EU exports mainly manufactured products, Mercosur exports agriculture products and

raw materials [6, p. 7]. The trade imbalance is obvious. Brazilian scholars tend to perceive Mercosur as an important instrument in pursuit of Brazil's autonomy, so Brazil's engagement in the relations between Mercosur and the EU has been often interpreted as a part of foreign policy strategy to secure autonomy through diversification. It is, together with Mercosur's internal problems, one of the reasons of the failure to establish the EU-Mercosur Association Agreement [5, p. 648-649].

The Economist recently posted the question "Can a new attempt to strike a deal with Europe revive a moribund trading block?" The EU and Mercosur core countries started their second attempt to begin serious negotiations on a free trade agreement. New trade area would make trade cheaper for 750 mln consumers, however 13 European countries led by France, afraid of the world's most competitive producers of grains and meat, forced to withdraw. On Mercosur's side there are lots of obstacles as well. Each country wants to protect their own producers, so today is far from a customs union, and it is not yet even a proper free-trade area. According to The Economist the biggest obstacle to renewal in Mercosur in the short term is Brazil's political crisis, but it predicts that probable new president would want to talk trade with the EU. Unfortunately for Mercosur "free trade has become politically toxic in the north" [11, p. 37].

Brazil as a strategic partner of the European Union

Since the mid-2000s Latin America was less important than before for the European Union. It focused on Eastward enlargement, the raise of Asia, economic crisis in Europe, and was a little bit suspicious to Latin American "pink tide" of leftist governments. The EU's original goal was to establish free trade agreements with Latin American groupings, but the goal wasn't in the sight, so the European Union turned to bilateral relations with the emerging regional powers, such as Mexico and Brazil [12, p. 2-3]. The main driver was the EU's ambition to become a key global player and to have good relations with all others key players. Brazil, as a one of the most important member of BRIC(S), a club of emerging powers and economies of Brazil, Russia, India, China and later South Africa, was very high on the list. The EU saw Brazil as an important global and regional player with whom the EU could promote multilateralism (to reform UN), cooperate on the main global issues and could be a useful channel for advancing the EU-Mercosur talks on the Association Agreement. But the partners do not share same meaning of the concept of "multilateralism" and "multipolar word". It is also obvious that Brazil has acted as

the leader of regional cooperation, but with rather ambiguous role. The paradox is that Brazil's idea of becoming a global player wasn't accepted by continental partners, but by presenting itself as a promoter of regional integrations it received recognition from the main global partners [13, p.2-5].

The EU and Brazil have signed the EC-Brazil framework co-operation agreement (1992) and the Agreement for scientific and technological cooperation (2004). A very important stimulus for the EU-Brazil partnership was the Portuguese Presidency of the Council of the EU in 2007. The same year the first EU-Brazil annual summit at the highest political level took place in Lisbon. During the summit the European Commission delivered the "Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – Towards an EU-Brazil Strategic Partnership" and highlighted the areas and sectors where strategic cooperation between the EU and Brazil should be particularly useful: (1) strengthening multilateralism; (2) raising human rights standards, fostering democracy and governance; (3) achieving the objectives of the Millennium Development Goals (MDGs); (4) protecting the environment, particularly rainforests and biodiversity; (5) strengthening energy cooperation, particularly the development of biofuels and renewable energy; (6) enhancing the stability and prosperity of Latin America; (7) advancing MERCOSUR's agenda; (8) reinforcing trade and economic relations; (9) justice, freedom and security, compliance with international and regional standards in the fight against crime and corruption; (10) bringing people together [14].

From the perspective of Brazil, the Strategic Partnership contributes to its global recognition as a serious country and emerging pivotal power. By recognizing uniqueness of Brazil as a privileged South American partner, the EU sent the message to the continent that prefer Brazilian political model of moderate left government rather than Venezuelan or Bolivian one of radical left [5, p. 651-652].

The second Brazil-EU Summit took place in Rio de Janeiro during December of 2008 and the first Joint Action Plan was accepted. The third Brazil-EU Summit was held in 2009 in Stockholm, the forth in Brasilia in 2010, the fifth in Brussels in 2011, the sixth in Brasilia in 2013, and the seventh, and the latest, EU-Brazil summit was in Brussels in 2014.

The EU-Brazil relationship is one of the most comprehensive of all EU-Latin American relationships. Beside the EU–Brazil summit, one of the instruments of

initiative for expanding and deepening the relations is the biannual Joint Action Plan (JAP). So far there were Joint Action Plans from 2009-2011 to 2015-2017 [1, p. 100].

Brazil's trade with the EU accounts for 33.6% of the EU's total trade with the region (2014), and Brazil holds 55% of the entire EU Investment stocks in Latin America (2013). The EU is Brazil's first trading partner (19.5% of its total trade) and Brazil is the EU's tenth trading partner (2% of total EU trade) during 2014. EU imports primary products from Brazil such as agricultural products (48%) and fuels and mining products (24.8%). EU's exports to Brazil consist mainly of manufactured products [15]. The importance of Brazil for the EU is confirmed by economic importance for the most influential EU countries – Germany (30% share of EU-Brazil trade), France (military cooperation) and United Kingdom (Brazil is the UK's largest trading partner in Latin America). Another important area of the bilateral relationship is the Development Cooperation Instrument (DCI) from which Brazil, in the period 2007-2013, has gained 61 million EUR.

Contrary to analysts who have argued that the Strategic partnership underperformed or lacks substance, Dominguez thinks that “the SP is still a vehicle that can facilitate the advancement of the bilateral agenda from three different angles” [1, p. 101]. First, it can contribute to catalyzing regional integration in Mercosur, Second, it can provide a stable setting for trade-offs to maximize respective interests. Third, it can set regular bilateral consultation for cooperation in international organizations. Znojek emphasized since “the SP was established two significant processes influenced Brazil's perception of the EU: the institutionalization of cooperation between emerging economies and the global crisis of 2008” [13, p. 4]. Today, during Brazil's political and economic crisis we can add on more – importance of the EU as a market for Brazilian products and services.

Conclusion

It is more than obvious that in the relationship with the EU Brazil was playing a double role with conflicting goals. The first role was (and is) of a regional Latin American power which advocates all type of South or Latin American integrations and wants to cooperate with the EU. Its second role of global emerging power and player averted it to sign any agreements that would undermine “Brazil's destiny of grandeur” and the long-term development. The role of EU in Latin America was focused, besides democracy promotion, towards business and trade. Furthermore, the

best business (trade) partners in the region were Mercosur and Brazil. But Mercosur, and Brazil as a member country, were not in favor of signing the Association Agreement, because they wanted to protect their producers. After the EU's goal wasn't fulfilled, EU turned to bilateral relations with Brazil and signed the Strategic Partnership hoping it to be a useful channel for advancing the EU-Mercosur agenda. However, it wasn't. One of the reasons was that Brazil's left wing government was focused on South to South relations (BRICS), and not on South to North. Alas, there were difficulties on both sides of the Atlantic, "on the one hand, the strength of 'Latin Europe' to keep latinamericanism in the forefront in the EU and, on the other hand, that Latin America stop the populism that embraces trade barriers under the banner of a new nationalism" [16, p. 39-49]. Now the circumstances have changed. BRICS economies are slowing down, Brazil is facing economic and political crisis, and it is quite possible that with the change of government Brazil would want to talk trade with the EU. Unfortunately for Brazil, things have changed in the EU as well, and at the moment free trade is not "the only game in town".

Bibliography:

1. Dominguez R. EU Foreign Policy Towards Latin America / R. Dominguez. – Palgrave Macmillan, 2015.
2. Kos-Stanišić L. Latinska Amerika i suvremeni svijet / L. Kos-Stanišić. – Zagreb: FPZG, 2010.
3. Simon R. Brazil's Foreign Policy Failures, The End of the Country's Regional Ambitions / R. Simon. – [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.foreignaffairs.com/articles/brazil/2016-01-05/brazils-foreign-policy-failures>
4. Gomez Saraiva M. Brazilian foreign policy: causal beliefs in formulation and pragmatism in partactise // Latin American Foreign Policies: Between Ideology and Pragmatism, ured. / Gian Luca Gardini i Peter Lambert, Palgrave Macmillan, New York, 2011.
5. Ferreira-Pereira L. EU-Brazil Relations as a Developing Field of Study: State-of-the-Art and perspective on Future Research / L. Ferreira-Pereira // The SAGE Handbook of European Foreign Policy. Ed. by. Jorgensen, Knud Erik, Aarstad, Aasne Kalland and Drieskens. – Sage UK, 2015.
6. Grieger G. EU-Latin America relations, European Parliamentary Research Service, Briefing 26/3/2014 / G. Grieger. – [Electronic resource] – Mode of access: <http://eprs.ep.parl.union.eu>
7. Joint declaration of Mercosur-European union troika summit. Lima, Peru, 17 May 2008. – [Electronic resource] – Mode of access: http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/er/100459.pdf
8. Malamud A. Sovereignty is Back, Integration Out: Latin American Travails with Regionalism / A. Malamud // The State of the Union(s): The Eurozone Crisis, comparative regional Integration and the EU Model. Ed. by Roy Joaquin. – Miami-Florida European Union Center of Excellence and The Jean Monnet Chair of the University of Miami, 2012.
9. Kos-Stanišić L. Integration process in Latin America and the Carriibbean: cooperation with European Union / L. Kos-Stanišić. – Zagreb: Politička kultura, 2008.
10. Mercosur regional strategy paper 2007-2013. – [Electronic resource] – Mode of access: http://eeas.europa.eu/mercosur/rsp/07_13_en.pdf
11. Mercosur's missed boat // The Economist. – 2016. – Vol. 419. – May 14 th. – P. 37.

12. The Europeanization of National Foreign Policies towards Latin América / Ed. by Ruano Lorena. – New York & Oxon: Routledge, 2013.
13. Znojek B. The European Union and Brazil as Privileged Partners? Difficult Path to an Authentic Strategic Partnership / B. Znojek. – Policy paper no.24. – Polish Institute of International Affairs, 2012. – [Electronic resource] – Mode of access: <https://www.ciaonet.org/attachments/19731/uploads>
14. Communication from the Commission to the European Parliament and the Council – Towards an EU-Brazil Partnership. – [Electronic resource] – Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52007DC0281>
15. Brazil: Trade picture. – [Electronic resource] – Mode of access: http://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/brazil/index_en.htm
16. Delisante Morato V., Donilla Saus J. Europa (y America) Latina ? Quien se aleja de quien? / V. Delisante Morato, J. Donilla Saus // Despes de Santiago integracion regional y relaciones Union Europea-America Latina. Ed. by Roy Joaquin, – Miami-Florida European Union Center of Excellence and The Jean Monnet Chair of the University of Miami, 201

УДК 94:327(33)

Циватый В.Г.

**СТРАТЕГИЧЕСКОЕ ПАРТНЁРСТВО И ВНЕШНЕПОЛИТИЧЕСКИЙ
ДИАЛОГ ГОСУДАРСТВ ЛАТИНОАМЕРИКАНСКОГО РЕГИОНА В
УСЛОВИЯХ ПОЛИЦЕНТРИЧНОГО МИРА:
ПОЛИТИКО-ДИПЛОМАТИЧЕСКАЯ ИНСТИТУЦИОНАЛИЗАЦИЯ И
ИБЕРОАМЕРИКАНСКАЯ МОДЕЛЬ XXI В.
(НА ПРИМЕРЕ БРАЗИЛИИ)**

Анализируется теория и практика использования «мягкой силы» во внешней политике и дипломатии Бразилии как главного южноамериканского гранда и одной из ведущих экономик мира. В практических действиях дипломатии и дипломатических служб государств этого региона (на примере бразильской модели дипломатии), в использовании ими нового дипломатического инструментария на этом направлении чётко прослеживаются новые креативные тенденции и формируется новая модель дипломатии – ибероамериканская.

Ключевые слова: внешняя политика, дипломатия, модель дипломатии, дипломатический инструментарий, институционализация, Латинская Америка, Иberoамерика.

Циватый В.Г. Стратегічне партнерство і зовнішньополітичний діалог держав латиноамериканського регіону в умовах поліцентричного світу: політико-дипломатична інституціоналізація та ібероамериканська модель XXI ст. (на прикладі Бразилії).

Аналізується теорія й практика використання «м'якої сили» у зовнішній політиці й дипломатії Бразилії як головного південноамериканського гранда і однієї з провідних економік світу. У практичних діях дипломатії та дипломатичних служб держав цього регіону (на прикладі бразильської моделі дипломатії), у використанні ними нового дипломатичного інструментарію на цьому напрямку чітко простежуються нові креативні тенденції та формується нова модель дипломатії – ібероамериканська.

Ключові слова: зовнішня політика, дипломатія, модель дипломатії, дипломатичний інструментарій, інституціоналізація, Латинська Америка, Ібероамерика.

Tsivatyy V. Strategic Partnership and Foreign Policy Dialogue of the States of Latin-American Region under Polycentric World: Political and Diplomatic Institutionalization and Ibero-American Model of XXI Century (on the Example of Brazil).

The theory and practice of the use of the «soft power» in foreign policy and diplomacy of Brazil as the major South American giant and one of the leading economies of the world is analyzed in the article. The practical actions of diplomacy and diplomatic service of the states in this region (for example, the Brazilian model of diplomacy), the use of new diplomatic instruments in this domain reflect new creative trends and shape a new model of diplomacy, which is an Iberoamerican model of diplomacy.

Keywords: *foreign policy, diplomacy, diplomacy model, diplomatic instruments, institutionalization of Brazil, Latin America, Iberoamerica.*

Динамичные и фундаментальные институциональные изменения глобального характера, которые переживает мировое сообщество в условиях новых вызовов и угроз XXI в., оказывают существенное влияние на особенности развития, трансформации и усовершенствования моделей и институтов дипломатии государств Латинской Америки. В качестве приоритетов дипломатической деятельности латиноамериканских государств можно выделить многостороннюю дипломатию и особенности её институционального развития.

Система международных отношений XXI в. всё отчётливее приобретает черты полицентричности. Полицентричный мир и полицентричная система межгосударственных координат – это реалии и неизбежность сегодняшнего политико-дипломатического диалога. Полицентричный мир, утверждающийся на наших глазах, становится уникальным продуктом беспрецедентной стадии глобализации, которой она достигла к настоящему времени. Принципиальное отличие многополярности от «концертов» прошлого заключается в том, что, во-первых, мир прекращает быть не только европоцентричным, но и евроатлантическим [1, с. 26-29]. Впервые в истории практически на всех континентах планеты появились или появляются державы с трансрегиональными амбициями. Во-вторых, степень влияния на ход региональных и мировых дел зависит уже не столько от принуждения, сколько от привлекательности той или иной модели развития, а также от различного рода инструментов «мягкой силы». В-третьих, во второй половине XX в. возник феномен современного международного права, фундаментом которого является Устав ООН. До сих пор он играет роль главного мерила легитимности действий государств на мировой арене, своего рода смиренной рубашкой,

сковывающей намерения тех, кто хотел бы действовать, не взирая на рамки общепринятых правил [2, с. 78-88].

Пугать многополярностью под предлогом того, что это якобы возрождение баланса сил XIX в. безосновательно по обозначенным выше причинам. Впрочем, если бы даже это и было так, предотвратить объективные процессы мирового развития невозможно. Необходимо стремиться скорректировать их, направить в максимально позитивное русло, но не делать вид, что их можно игнорировать. Ссылаться на то, что полицентричный мир намного сложнее для управления и менее предсказуемое, чем мир двухполюсный или, тем более, однополюсный, также не способствует решению проблемы. Закон развития человеческой миросистемы – усложнение механизмов управления и регулирования ею на всех уровнях. Так было всегда, очевидно, будет и впредь.

В то же время, в условиях регионализации мировой политики, связанной с ускорением интеграционной и институциональной политики в различных регионах мира, Латинская Америка активно ведёт самостоятельный поиск адаптации своей внешней политики и дипломатии к новым геополитическим реалиям, ищет своё место в полицентричной мировой системе государств.

В действиях дипломатии и дипломатических служб государств этого региона (на примере бразильской модели дипломатии), в использовании ими нового дипломатического инструментария на этом направлении чётко прослеживаются новые креативные тенденции.

Есть все основания выделить и особую новую перспективную модель дипломатии – ибероамериканскую. Этот дипломатический опыт представляет практический и научный интерес для многих европейских государств и государств постсоветского пространства: России, Украины, Беларуси, Казахстана, Киргизии, Грузии, Армении, Азербайджана и т.д.

На сегодня особенностью развития дипломатии латиноамериканских стран является приоритетное внедрение и реализация на практике «мягкой силы» как основного инструмента современной дипломатии. С этой точки зрения научный интерес представляет изучение и анализ теории и практики использования «мягкой силы» во внешней политике Бразилии (особенностей бразильской «soft power») как главного южноамериканского гранда и одной из ведущих экономик мира.

Особенно следует подчеркнуть, что именно в Бразилии концепт «мягкая сила» становится трендом и считается важным атрибутом бразильской модели

дипломатии XXI в., а также – процесс осознания бразильской политической и дипломатической элитой её приоритетности и подчёркивающий важность применения данного фактора в целях продвижения национальных интересов Бразилии на глобальном, региональном и национальном уровнях.

Знаменательным уже стало выражение бразильского политолога У.В. Биасотто: «...Бразилия применяет «мягкую силу», которая открывает гораздо больше возможностей в сфере торговли, науки и технологий, чем винтовка...» [3].

Бразильская модель дипломатии имеет свои исторические традиции, но за отправную точку отсчёта формирования такой модели, основанной на осознанном и целенаправленном применении «мягкой силой» как основного институционального её элемента, следует считать демократические преобразования в Бразилии вследствие прихода к власти конституционно избранного Президента Ж. Сарнея в марте 1985 г. Модель бразильской дипломатии, как прообраз региональной модели дипломатии, окончательно институционализировалась во время президентства Ф.Э. Кардозу (1995-2002 гг.). Эта модель характеризовалась реальным использованием в качестве дипломатического инструментария «мягкой силы» во внешнеполитической и дипломатической деятельности Бразилии.

Своё дальнейшее институциональное становление в истории своего развития новая бразильская модель дипломатии («модель мягкой силы») приобрела в период правления президента Л. Лулы (2003-2010 гг.). В целом можно назвать данную модель уже классической формой межгосударственных отношений Бразилии с государствами мира.

Фактическое эволюционно-институциональное развитие и становление бразильской модели дипломатии, главным критерием которой является политика «мягкой силы», продолжается и после 2011 г. при новом Президенте Д. Роуссефф – первой женщине-президенте в истории Бразилии. Институтами, через которые реализуется новая бразильская модель дипломатии становятся: научно-исследовательские центры, культурные центры, спортивные институты, а также общественные и неправительственные организации Бразилии. Но важный шаг от модели дипломатии до внешнеполитической доктрины Бразилии сегодня ещё не сделан, национальная доктрина на данном этапе окончательно не закреплена соответствующим нормативным актом.

Концепция внешней политики Бразилии до сих пор находится в стадии разработки. Но практика дипломатии в Бразилии, в глобализированном полицентричном мире, фактически опережает теорию дипломатии – во внешней политике Бразилии систематически внедряются и реализуются элементы «мягкой силы» и несомненно, что в проекте национальной доктрины внешней политики Бразилии дипломатия «мягкой силы» занимает приоритетные позиции.

В проекте этого документа чётко обозначены общие задачи по использованию и продвижению политики «мягкой силы» как на уровне двухсторонней, так и на уровне многосторонней и плюрилатеральной дипломатии. При этом особо следует подчеркнуть, что данное направление имеет научные основы – бразильские и латиноамериканские учёные, политологи и дипломаты всё чаще обращаются к теоретико-методологическим разработкам нового направления внешнеполитической и дипломатической деятельности Бразилии XXI в. Так, экс-министр иностранных дел Бразилии С. Аморим в 2013 г. в одной из своих статей отмечал: «Не существует никаких сомнений, что миролюбивая внешняя политика служит интересам Бразилии. ...Уникальная способность Бразилии продвигать эти идеалы является важным инструментом её «мягкой силы» и выражается в широкой международной поддержке...» [4].

Не менее интересно утверждение политолога А. Паваса дус Сантуса, в котором он конкретизирует национальную идею «мягкой силы» дипломатии Бразилии: «Посредством анализа внешней политики и действующей конъюнктуры будут определяться атрибуты, присущие «мягкой силе» в модели международной деятельности Бразилии, например предоставление государственной помощи международному сообществу, выбор в пользу многосторонних решений, формировании привлекательной повестки дня, которая бы включала такие вопросы, как защита прав человека, демократия и возможность индивидуальных доходов» [5, p. 45-46].

Особенно яркий пример практической реализации дипломатии «мягкой силы» Бразилии наблюдается через деятельность Бразилии в различных региональных и международных организациях.

Важным фактором политико-дипломатического диалога Украина-Бразилия являются совместные проекты и разработки двух стран в ракетно-космической отрасли, а также совместное строительство и использование

бразильского космодрома «Алькантара» как стартовой площадки для украинских ракет-носителей [6, с. 2-3].

На сегодня Бразилия является политико-дипломатическим южноамериканским лидером. Поэтому концепция и модель дипломатии «мягкой силы» быстрыми темпами внедряется в практическую дипломатию остальных государств региона [7]. А в концептуально-институциональном соединении с политикой государств Латинской Америки, Испании и Португалии в современных условиях приобретает черты новой «ибероамериканской модели дипломатии» как неотъемлемой составляющей полицентричной системы международных отношений первых десятилетий XXI в.

Бразилия как региональный лидер и активный политический актор международных отношений в мировой политике, активно использует потенциал «мягкой силы» в продвижении интеграционных процессов и своих подходов в различных многосторонних структурах и региональных объединениях. В первую очередь речь идёт о БРИКС, МЕРКОСУР, Южноамериканском сообществе, G-20.

Бразилия, во всех сферах своей политико-дипломатической деятельности, руководствуясь концептуальными подходами бывшего Президента Л. Лулы, активно отстаивает и укрепляет институциональную память и историческое, социальное и культурное своеобразие своего государства. Бразилия, по мнению учёных-исследователей Л. Бижоса и В. Арруда, должна использовать «мягкую силу» «...в формировании регионального лидерства, выполняя роль главного актора в регионе, за счёт финансирования Национального банка экономического и социального развития для проведения работ в области инфраструктуры в других странах» [8].

Несмотря на то, что главным проводником «мягкой силы» Бразилии в отношении многих государств мира, включая Россию и Украину, остаётся официальная дипломатия, в последнее время к этой деятельности подключаются различные коммерческие и общественные структуры, в том числе торгово-экономического профиля.

Высокоэффективным инструментом в реализации политики и дипломатии «мягкой силы» Бразилии является деятельность национальных научных, исследовательских и академических центров, занимающихся международной, региональной проблематикой, включая вопросы

сотрудничества в ООН, G-20, БРИКС, урегулированием различных интернациональных и локальных конфликтов.

Важным фактором презентационного характера и продвижения позитивного имиджа Бразилии, как регионального лидера «мягкой силы» дипломатии, тренда Иberoамерики, являются несомненно труды и исследования бразильских специалистов, учёных-международников и практических дипломатов, которые переведены на иностранные языки, в том числе украинский, русский, испанский, португальский, английский и в конечном счёте оказывают влияние на ход образовательного и научного процессов.

На отдельную похвалу заслуживает продуктивная деятельность Центра изучения и исследований стран-членов БРИКС (ЦИИ БРИКС) (BRICS Policy Center), созданного в конце 2010 г. [9; 10; 11]. За почти шестилетие своего существования этот научно-исследовательский центр провёл более 30 научных конференций, «круглых столов», симпозиумов и методологических семинаров по широкому спектру внешнеполитических вопросов, в частности – вопросов деятельности БРИКС, в которых принимали участие кроме бразильских специалистов представители научных и академических кругов мирового научного сообщества, включая Россию и Украину.

Несомненно, эффективным инструментом бразильской «мягкой силы» становятся современные информационные технологии, включая интернет-ресурсы [12]. В данном контексте заслуживает внимания создание специального канала Министерства иностранных дел Бразилии на видеохостинге «Youtube» (<http://www.youtube.com/mrebrasil>), где имеется доступ к видео- и аудиопрограммам, интервью главы бразильского внешнеполитического ведомства, других дипломатов и представителей официальных властей по тематике внешней политики, дипломатии, международной безопасности.

К ряду подобных примеров следует отнести официальный сайт посольства Бразилии в Москве или официальный сайт посольства Бразилии в Украине – их содержательные политический, экономический, консульский, культурный и туристический контент востребованы среди граждан, частных и государственных организаций.

Данная деятельность дипломатии Бразилии поставлена во главу угла в практической реализации бразильской модели дипломатии с опорой на

«мягкую силу» дипломатии. Ведь обладая рядом бесспорных преимуществ (широкий охват аудитории, молниеносная передача информации, возможность общения в режиме он-лайн), бразильские официальные и общественные веб-страницы являются сильным и одновременно гибким средством воздействия на самосознание и формирование общественного мнения, как на региональном, так и мировом уровнях.

Важной составляющей модели бразильской дипломатии является вопрос позиционирования и продвижения позитивного имиджа крупнейших городов страны (в первую очередь Рио-де-Жанейро и Сан-Паулу) в качестве весьма привлекательных и комфортных мест для проведения крупных международных общественно-политических и политико-дипломатических, экономических и спортивных мероприятий.

Эта линия «мягкой» дипломатии Бразилии последовательно проводится не только официальными властями федерального, регионального и муниципального уровней, но и здешними общественными и неправительственными организациями [8].

Утвердившимися и наиболее распространёнными формами бразильской «мягкой силой» в отношении отдельных государств (двусторонняя дипломатия) являются различные общественно-политические, спортивные и культурные мероприятия, включая демонстрацию в России и Украине широко известных бразильских телевизионных сериалов, организацию фестивалей современного бразильского кино, выставок живописи, фестивалей национальной кухни.

К инструментарию «мягкой» дипломатии Бразилии следует также отнести и такие уникальные социокультурные бразильские явления, как всемирно известный Бразильский карнавал и бразильский национальный футбол. Всё это, безусловно, оказывает влияние на умонастроения россиян и украинцев, особенно молодёжи, и в целом на формирование позитивного образа и позитивного имиджа Бразилии в наших государствах.

Политико-дипломатическая система и модель дипломатии Бразилии формировались в контексте исторического опыта, исторических трендов и новых тенденций современного мира [13, с. 269-280].

Таким образом, подводя итоги, можно констатировать повышение роли «мягкой силы» во внешней политике ведущих государств мира, включая Бразилию. Бразильское руководство приобретает вкус к большой политике, стремится включать «мягкую силу» в свои внешнеполитические стратегии с

целью создания благоприятных внешних условий для внутреннего развития, решения практических вопросов модернизации и расширения ареала своего влияния. Вместе с тем очевидно, что путь «мягкой силы» длительный и требующий немалых экономических и интеллектуальных вложений.

Модель бразильской дипломатии на сегодня институционализировалась и базируется на методологии и критериях, позволяющих измерять «мягкую силу» Бразилии, оценивать её потенциал и возможности реального влияния, в том числе в исторической ретроспективе и перспективе. При этом следует исходить из того, что «мягкая сила» представляет собой сложное политико-дипломатическое явление, занимающее важное самостоятельное место в межгосударственных и внешнеполитических координатах современности, в системе координат полицентричного мира.

В условиях глобализации мира особое значение приобретает формирование политико-дипломатических центров, функционирование которых позволит завершить формирование полицентричной (многополярной) системы международных отношений. К таким центрам на мировом и постсоветском пространстве, безусловно, относятся Россия, Украина и Иberoамериканские страны (Латинская Америка, Испания и Португалия). А государства Латинской Америки, Испания и Португалия в перспективе имеют потенциальную возможность создать один из новых центров силы в полицентричной системе мироустройства XXI в.

Необходимо отметить, что исходя из классификации моделей дипломатии, бразильская модель дипломатии относится к новому типу региональных моделей дипломатии и является образцом, по которому другие государства этого региона выстраивают свои модели и институты дипломатии. Государства Латинской Америки широко используют дипломатический инструментарий и практический опыт Бразилии в реализации своих внешнеполитических задач.

Модели и институты дипломатии государств Латинской Америки (на примере бразильской модели дипломатии) в условиях новых вызовов и угроз XXI в. на сегодня представляют собой исторические тренды и дипломатический инструментарий для нового мирового сообщества в условиях полицентричного мира.

Новая модель их взаимодействия в новых геополитических условиях на уровне двусторонней и многосторонней дипломатии, неоспоримо, смогут

создать новые возможности и условия, открыть новые перспективы для институционализации новой региональной модели межгосударственных отношений XXI в.

В контексте изложенного выше, актуализируется вопрос о перспективах изучения, анализа и прогнозирования различных составляющих (позитивных, нейтральных и негативных) «мягкой силы» во внешней политике и дипломатии Бразилии в целях её учёта и использования в интересах обеспечения её геополитических (стратегических) позиций в мировом сообществе в целом, и в регионе Латинской Америки и Карибского бассейна, в частности.

Бразильская модель дипломатии имеет потенциал институционализироваться в новую модель как синтез нескольких моделей, как нового вида региональных моделей политико-дипломатических систем (межконтинентальная модель дипломатии) – «ибероамериканская модель дипломатии».

Современная дипломатия во многом будет зависеть от того, по какому пути пойдёт становление нового мирового порядка XXI в.: однополярность, полицентричность (многополярность), мировое правительство и т.д. Но она по-прежнему останется основным инструментом управления международными процессами. Накопленный многовековой опыт мировой дипломатии в укреплении межгосударственного диалога сослужит полезную службу государствам и другим новым акторам на международной арене в формировании нового, более безопасного и предсказуемого мира XXI в.

Современные глобальные тенденции свидетельствуют о повышении актуальности гуманитарного измерения внешней политики, публичная дипломатия и её «мягкая сила» («soft power») становится всё более весомым фактором международной жизни большинства государств современного мира.

Список использованных источников и литературы:

1. Ціватий В.Г., Громико О.А. Поліцентричність сучасного світоустрою: мегатренд XXI століття (інституційний контекст) / В.Г. Ціватий, О.А. Громико // Зовнішні справи. – 2014. – № 08. – С. 26-29.
2. Громыко А.А. Становление нового мирового порядка / А.А. Громыко // США-Канада. Экономика. Политика. Культура. – 2002. – № 11. – С. 78-88.
3. Biasotto W.V. Ai como é grande o meu Brasil / W.V. Biasotto. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.progresso.com.br/opiniao/ai-como-e-grande-o-meu-brasil>
4. Amorim C. Robustecendo o poder brando do Brasil / C. Amorim. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.project-syndicate.org/commentary/a-more-robust-defense-policy-for-brazil-by-celso-amorim/portuguese>

5. Pavan dos Santos A. Inserção internacional do Brasil: o «poder brando» e a política externa do governo Lula / A. Pavan dos Santos. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.feneri.org.br/pub/insercao-internacional-do-brasil-o-poder-brando-e-a-politica-externa-do-governo-lula.pdf>
6. Кузнецов Е. Чому Бразилія зупинилася на спільному з Україною шляху в космос? / Е. Кузнецов // Демократична Україна. – 2015. – № 32. – С. 2-3.
7. Яковлев П.П. Испания: вызовы и риски нового политического цикла / П.П. Яковлев. – Москва: Институт Латинской Америки РАН, 2012. – 134 с.
8. Bijos L.A.V. A diplomacia cultural como instrumento de política externa brasileira / L.A.V. Bijos. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://portalrevistas.ucb.br/index.php/RDL/article/viewFile/2912/1824>
9. Жариков М.В. Интернационализация валют стран БРИКС: Монография / М.В. Жариков. – М.: Проспект, 2016. – 208 с.
10. БРИК. Предпосылки сближения и перспективы взаимодействия: сборник докладов и выступлений на международной конференции. – М.: Институт Латинской Америки РАН, 2010. – 232 с.
11. Давыдов В.М., Бобровников А.В. Роль восходящих гигантов в мировой политике. Шансы Бразилии и Мексики в глобальном измерении: Монография / В.М. Давыдов, А.В. Бобровников. – М.: Институт Латинской Америки, 2009. – 240 с.
12. Pimenta de Faria C.A., Nogueira J.L.M. Coordenação intragovernamental para a implementação da política externa brasileira / C.A. Pimenta de Faria, J.L.M. Nogueira. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.scielo.br/scielo.php?pid=S0011-52582012000100005&script=sci_arttext
13. Циватый В. Институционально-исторические традиции политико-дипломатических систем и дипломатии: социологический аспект / В. Циватый // Социология дипломатии: Гипотеза, структура и тематические исследования: Монография / М. Язбец, В. Циватый. – К: ДАУ при МИД Украины, 2015. – С. 269-280.

УДК 327:5-014 (470+510+73)

Годлюк А.М.

СПЕЦИФИКА ПАРТНЕРСЬКИХ ВІДНОСИН В АЗІЙСЬКО-ТИХООКЕАНСЬКОМУ РЕГІОНІ: РОСІЯ, КИТАЙ, США

Досліджується налагодження партнерства в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Зазначається, що Китай є провідним актором здійснення та реалізації політики в системі міжнародних відносин. Аналізується сутність партнерства в його політичних, економічних, суспільних та військових вимірах. Доводиться потреба подальшого вивчення реалізації партнерства в АТР з урахуванням всіх конструктивних та деструктивних чинників.

Ключові слова: інтеграція, партнерство, конфлікт, РФ, США, КНР.

Годлюк А.Н. Специфика партнерских отношений в Азиатско-Тихоокеанском регионе: Россия, Китай, США.

Исследуется налаживание партнерства в Азиатско-Тихоокеанском регионе. Отмечается, что Китай является ведущим актором осуществления и реализации политики в системе международных отношений. Анализируется сущность партнерства в его политических, экономических, общественных и военных измерениях. Доказывается потребность дальнейшего изучения реализации партнерства в АТР с учетом всех конструктивных и деструктивных факторов.

Ключевые слова: интеграция, партнерство, конфликт, РФ, США, КНР.

Godluk A. Specificity of Partnerships in Asia-Pacific Region: Russia, China, USA.

The present article investigate developing of the partnership in the Asia-Pacific Region. It is indicated that China is a leading actor in implementation and realisation of the policy in the international relations. Analyzed the nature of the partnership in its political, economic, social and military dimensions. Noticed necessity for further study of the realization of partnership in Asia-Pacific Region, taking into account all constructive and destructive factors.

Keywords: integration, partnership, conflict, Russia, the USA, China.

В умовах формування сучасного політичного простору доволі актуальним залишається дослідження процесів становлення партнерства. Особливо цікавим є дослідження налагодження партнерства в регіональних вимірах. Розуміємо, що налагодження партнерства по суті допомагає різним за своєю структурою регіонам налагоджувати ефективну комунікацію, комунікацію на регіональних та на глобальних рівнях. Зрозуміло, що партнерство, в його сучасних формах передбачає співпрацю та кооперацію в системі міжнародних відносин. Партнерські стратегії налагодження політичних, економічних, суспільних, культурних та військових зв'язків є доволі різноманітними та потребують детального аналізу. Відтак варто зауважити, що вивчення партнерства в його регіональних вимірах може допомогти в сучасних українських реаліях подолати низку криз і конфліктів. Застосування досвіду інших регіональних об'єднань у подоланні внутрішніх конфліктів цікаве для нашої країни та може допомогти втілити на практиці партнерські стратегії з врахуванням специфіки української політичної кон'юнктури, щоб призвести до якісних змін в зовнішньополітичному векторі розвитку.

Варто зазначити, що в умовах сучасного світового співтовариства доволі вагомого значення набувають регіональні об'єднання, зокрема такі, що за своїм розвитком здатні впливати на політичну і економічну складову світового співтовариства. Власне таким об'єднанням регіонального типу, що здатне впливати на глобальні процеси в сучасному світі, є Азійсько-Тихоокеанський регіон. АТР за структурою можна коротко охарактеризувати, як сукупність країн, що за наповненням, динамікою та стратегіями розвитку є доволі різноманітними і в умовах постійної кризогенності здатні підтримувати якісно високий рівень комунікацій, котрий конструктивно впливає на регіональні та глобальні процеси.

Найбільш значним та впливовим регіональним лідером в Азійсько-Тихоокеанському регіоні залишається Китай. Спостерігаємо, що процес

становлення регіонального лідерства КНР проходить у складних геополітичних умовах. Попри значні труднощі, низку криз та інші глобальні загрози Пекін здійснює доволі вдалу політику на міжнародній арені. Значного інтересу для нашого дослідження в розвитку АТР і, зокрема, Китаю відіграє питання способів реалізації стратегій налагодження ефективного партнерства, котре за своєю сутністю конструктивно впливає на розвиток Азійсько-Тихоокеанського регіону.

Також варто приділити увагу налагодження партнерства між Китаєм та Російською Федерацією в регіональних вимірах АТР. Адже після запровадження санкцій світовим співтовариством стосовно анексії півострову Крим РФ більш активно налагоджує співпрацю з КНР. Варто з великою долею імовірності припустити, що Пекін доволі вміло використовує зовнішньополітичну кризу між Москвою та продемократичним заходом у власних інтересах. «Росія очікувала від Китаю, що Китай буде підтримувати її. Особливо вона чекала такої підтримки, коли була актуальною тема повномасштабної військової інтервенції з боку Росії в Україну. Але Китай не підтримав Росію. Китай дотримується політики невтручання. І це характерна політика не тільки для українсько-російського конфлікту. Фактично для будь-якого конфлікту, який існує в світі, де немає прямого китайського інтересу. В результаті чого Китай не має явних ворогів», – заявив політолог С. Таран в ефірі телеканалу БТБ [1]. Вважаємо, що тема дослідження налагодження партнерства в АТР Китаю із РФ є доволі актуальною та носить прикладне значення для вироблення ефективних стратегій реалізації зовнішньої політики України. Адже ефективне реагування на зовнішньополітичні процеси та вміле використання зовнішньополітичної ситуації для Києва може стати основоположним фактором у процесі відстоювання власних політичних інтересів в умовах глобального простору.

Спостерігаємо також активний напрямок реалізації Росією власних політичних інтересів в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, що може свідчити про довготермінові наміри співпраці та нарощування присутності Москви в цьому регіоні світу. Відповідно такі кроки загалом викликають занепокоєння іншого світового лідера – США, які намагаються також забезпечити власну військову, економічну і політичну присутність в цьому регіоні. Попри те варто зазначити, що у 1996 р. Президент РФ Б. Єльцин підписав Спільну російсько-китайську декларацію, яка проголошувала розвиток партнерства, націленого на

стратегічну взаємодію [2]. Підписання документів щодо співпраці та партнерство, може свідчити про намагання КНР та РФ налагодити ефективну комунікацію, задля забезпечення безпеки в АТР та поширенні власних імперських амбіцій. В цьому контексті видається цікавим і актуальним досліджувати поширення політичного авторитету Китаю та Росії. Однак бачимо, що попри низку культурних і геополітичних розбіжностей вищезазначені країни проводять та реалізують ефективне партнерство.

Наразі актуальним видається дослідження рівня ефективності партнерства між Китаєм та Російською Федерацією, адже таке партнерство може якісно і кількісно змінити позиціонування сил не тільки в Азійсько-Тихоокеанському регіоні, але й в сучасному світі. Відповідно актуальним залишається таке дослідження і для України, яка має ефективно реагувати на зміни в системі міжнародних відносин. Вважаємо доцільним та актуальним досліджувати партнерство між КНР та РФ в регіональних вимірах, що здатне впливати на перебіг та формування нових полюсів сили в системі міжнародних відносин.

Проблемам міжнародних відносин та налагодження ефективного партнерства між країнами АТР присвячені праці багатьох дослідників, зокрема В. Арора, А. Вамвакідіса та ін. Серед вітчизняних дослідників доцільно відзначити праці Д. Гордієнка, Ю. Курнішової, Д. Саприкіна, І. Тімоніна, М. Трухіна, С. Шергіна, В. Остап'яка.

Окремо слід звернути увагу на внесок вітчизняного дослідника О. Шевчука, який відзначає, що США ще з 1990-х рр. реалізовує політику співробітництва з КНР з метою попередження дестабілізуючих дій з боку самого Китаю (включаючи розповсюдження зброї масового знищення, сприяння захисту навколишнього середовища тощо) [3].

Вагомими є праці американських дослідників та суспільствознавців Г. Кіссінджера [4], П. Брукса [5], Р. Армітеджа [6], Ш.У. Гарнетта [7], Т. Карона [8], М. Манделбаума [9], С. Коена [10].

Проте питання налагодження та реалізації партнерства в Азійсько-Тихоокеанському регіоні в сучасних кризових умовах вимагають детального аналізу через свою неоднорідність та слабку прогнозованість в системі міжнародних відносин.

Важливе значення має аналіз процесів формування та визначення засад партнерства між РФ та КНР, котрі впливають не тільки на регіональний, але й

на глобальний розвиток системи міжнародних відносин. Відповідно зміни в глобальному середовищі відображаються на стратегіях реалізації зовнішньої і внутрішньої політики України. Відтак питання партнерства на регіональних рівнях є актуальним для нашої країни, яка також залежна від політичної, економічної кон'юнктури глобалізованого світу.

Проводячи аналіз процесів розвитку та визначаючи ефективність партнерства між Росією та Китаєм варто звернути увагу на найбільш вагомні фактори, що впливають на розвиток таких відносин і перетворюють країни з різним історичним, цивілізаційним минулим на партнерів. В цьому сенсі постає потреба дослідження сутності комунікаційних механізмів і ролі політичного діалогу. Наразі можна стверджувати, що партнерство між Москвою та Пекіном характеризується відсутністю високого рівня кризогенності та конфліктогенності, в тому числі за рахунок значного погіршення економічного становища Росії та зниження її міжнародної репутації. Серед іншого на їх співпрацю впливають Криму та конфлікт на Сході України, що призвели до запровадження країнами Заходу низки санкцій проти РФ.

В відносинах між РФ і КНР спостерігаються наступні тенденції:

- Західні санкції негативно впливають на російську економіку, яка частково переорієнтувалася на партнерство зі східними сусідами, зокрема з Китаєм. При цьому варто підкреслити, що підхід Пекіна доволі прагматичний, а тактика налагодження партнерства з Москвою має доволі символічний характер. Підкреслимо, що загалом Китай в реалізації партнерства з Росією керується суто власними національними інтересами і прагне поширити та акумулювати власний політичний вплив на території РФ. КНР вдається до застосування стратегії «гармонійного світу» та «добросусідства», які сприяють отриманню доступу до ресурсів, технологій та ринків [11];

- Тривають спроби керівництва РФ збільшити обсяги реалізації енергоносіїв на ринку Китаю. Відповідно реалізація енергоносіїв Москвою в КНР призведе до диверсифікації ринку збуту, адже загалом спостерігається залежність від ринку ЄС. Проте також є проблема у значних капіталовкладеннях в інфраструктуру транспортування, яка, на нашу думку, з часом буде вирішена. Загалом Китай для Росії став одним з основних торгових партнерів [12]. У 2014 р. російсько-китайський товарообіг збільшився на 6,8% (до 95 284,98 млн. дол.), зокрема, експорт Росії в КНР – 41 607,41 млн. дол. (+ 4,9%), імпорт з КНР – 53 677,57 млн. дол. (+ 8,2%) [13];

- Партнерство між РФ та КНР залишається взаємовигідним за рахунок зростання потреб Китаю в забезпеченні військово-промислового комплексу, який динамічно розвивається і потребує значних капіталовкладень задля забезпечення високого рівня боєготовності, зокрема військової присутності в акваторії Азійсько-Тихоокеанського регіону. Свідченням партнерства у військовій сфері між Пекіном та Москвою виступає орієнтація на широке використання сучасної російської військової техніки [14, с. 67];

- Партнерство між Китаєм та Росією зберігається Пекіном задля зміцнення китайської валюти (юаня) як світової резервної та розрахункової одиниці. Поки що зарано говорити про домінування китайської економіки в глобальному просторі. Однак попри всі позитивні прогнози щодо могутності долара, США потроху втрачають позиції економічного лідера, які на себе поступово перебирає Китай як новий регіональний, а в перспективі, можливо, і світовий лідер. На думку професора Інституту економіки Пекінського торгово-промислового університету Л. Ченбі ступінь інтернаціоналізації національної валюти відображає сукупні економічні можливості та є доказом економічної впливовості даної країни [15].

Провівши короткий огляд політичного та економічного розвитку партнерства в Азійсько-Тихоокеанському регіоні між Росією та Китаєм, варто зазначити, що в умовах геополітичної гри акторів в системі міжнародних відносин насправді конструктивне партнерство відсутнє. Маємо на увазі твердження, що жоден з гравців системи міжнародних відносин не націлений поступитися власними національними інтересами чи інтересами національних корпорацій заради збереження такого партнерства. Проте, крім прагматичної реалізації власних інтересів, Росію і Китай зближують позиції з основних питань міжнародної та регіональної безпеки [16].

Після саміту Росії з КНР в Шанхаї у 2014 р. та підписанні пакету більш ніж 40 міждержавних документів міжнародного значення вектор партнерства з регіонального трансформувався в контекст геополітичного і як було зазначено в спільній заяві В.В. Путіна та С. Цзіньпіна таке партнерство набуло ознак військово-політичного союзу. Зазначимо, що в розділі першому документу про партнерство йдеться про посилення підтримки «в питаннях забезпечення суверенітету, територіальної цілісності і безпеки» [17]. По своїй структурі цей документ є прямою заявкою на домінування вищезазначених країн в Азійсько-Тихоокеанському регіоні.

Отже, ми можемо спостерігати формування двох силових центрів в Азійсько-Тихоокеанському регіоні. Силкові центри засновані на політичній, військовій та економічній потужності і сформовані за такою архітектурою партнерства:

- до першого силового центру, заснованого на засадах партнерства, варто віднести КНР та РФ. Власне ці дві країни об'єдналися та сформували силову структуру для поширення власних інтересів та інтересів національних фінансово-економічних структур в регіоні АТР. Зрозуміло, що Китай, маючи доволі динамічну та швидко зростаючу економіку, реалізовує власні геополітичні інтереси з прагматичним підходом, використовуючи при цьому труднощі Росії, яка не спроможна реалізовувати багатовекторну політику в системі міжнародних відносин. Проте Москва намагається якомога ефективніше реалізувати та трансформувати негативні фактори (санкції) собі на користь, розробляючи новітні партнерські стратегії в Східному напрямку;

- до другого силового центру регіональних протипаг, заснованого на засадах партнерства, нам варто віднести кооперацію між США та Японією. Цей партнерський полюс сили утворився ще після завершення Другої світової війни, і хоча підхід до реалізації такої партнерської стратегії в США доволі прагматичний, проте він не позбавлений певної логіки та американських інвестицій в японську економіку. Завдяки потужній реформі та вдалій інвестиційній політиці Японія відбулася в регіональних вимірах АТР, як регіональний лідер, чому сприяв також перехід до ринкової економіки. На відміну від Китаю, Японія спромоглася більш ефективно використати ринкові засади та фінансову структуру в поєднанні з інвестиціями із США для розвитку та підтримання як власної економіки, так і для відстоювання національних інтересів в системі міжнародних відносин.

Отже, можемо зробити коротку характеристику цих двох центрів впливу в регіоні АТР і зазначити, що партнерство США та Японії носить доволі тривалий час характер військово-політичної кооперації, на відміну від партнерства між Росією та Китаєм, які підійшли до реалізації військової співпраці в цьому регіоні тільки 2009 р. Свідченням цього може виступати підписання між РФ та КНР Договору про стратегічне партнерство і взаємодію, включно з утворенням «режиму консультацій» [18].

Відповідно в реаліях сучасного українського протистояння варто налагоджувати систему партнерства здатну протистояти агресивній політиці

Кремля. При цьому потрібно застосовувати тактику реалізовану між США та Японією – така структура формування партнерства між США та Україною, що заснована на військово-економічному партнерстві, потрібно реалізовувати в майбутньому, щоб запобігти військовій агресії ззовні. Перебуваючи у складному геополітичному розташуванні, та попри це, завдяки підтримці США, Японія спромоглася виступити основним силовим та фінансовим центром у протистоянні проти таких Азійсько-Тихоокеанських регіональних лідерів як КНР та РФ.

Проте в контексті розвитку партнерства між Російською Федерацією та Китаєм вбачаються подальші кроки до зближення та ефективної кооперації. Свідченням налагодження більш тісного партнерства можуть виступати заява В. Путіна та С. Цзіньпіна стосовно налагодження та об'єднання задля запобігання зовнішніх ризиків та викликів сучасного глобалізованого простору [19]. Вважаємо, що подальша комунікація та зближення партнерських взаємовідносин між КНР та РФ буде відбуватися через посилення стратегічної підтримки, забезпечення стабільності в регіоні та гарантування безпеки шляхом реалізації військових стратегій партнерства.

Зміна вектору реалізації зовнішньої політики Росії зазнала кардинальних змін, попри те Москва знаходить, застосовує та вміло реалізовує партнерські стратегії в регіоні АТР. Концентрація та налагодження ефективного партнерства РФ з КНР проходить доволі складну сукупність стадій, які попри свою неоднозначність впливають на тенденції зовнішньої політики в глобальних проявах. Проте варто підкреслити, що Китай цілком прагматично підходить до налагодження партнерства та намагається використовувати партнерські стратегії із застосуванням суто китайських культурних особливостей.

Гідно протистояти, позиціонувати і реалізовувати власні інтереси в регіоні АТР глобальному лідеру США вдається завдяки відповідно налагодженню партнерства з Японією, яка виступає надійним союзником Вашингтону. Відтак знаходження глобальних лідерів США та Японії і Росії та Китаю в регіоні АТР для дослідження партнерства на регіональних і глобальних рівнях є надзвичайно важливим. На нашу думку, дослідження налагодження партнерства в Азійсько-Тихоокеанському регіоні є також вагомим для реалізації зовнішньополітичних інтересів України.

Аналіз стану та перспектив налагодження партнерства в регіоні АТР включно з Китаєм та Росією має допомогти Україні при реалізації власних інтересів у відносинах з Китаєм, який відіграє все зростаючу роль у глобальному політичному та економічному розвитку. При цьому Китай є провідним партнером ЄС. На своїх спільних заходах Китай і ЄС висловлюють готовність допомагати Україні в проведенні реформ. За підсумками XVII саміту ЄС – Китай у Брюсселі (29 червня, 2015 р.) президент Європейської Ради Д. Туск заявив, що «стабільна й успішна Україна в інтересах Китаю і ЄС. Ми зацікавлені допомагати в проведенні реформ і в розвитку» [20].

Дослідження способів налагодження, реалізації та впливу системи партнерств в АТР актуальне для України через присутність у цьому регіоні значних центрів впливу та провідних держав, зокрема Китаю, Японії США та Російської Федерації, які є провідними акторами в системі міжнародних відносин. Відповідно при здійсненні власної зовнішньої політики, спрямованої на захист національних інтересів, Україні варто враховувати вплив цих держав на налагодження партнерства в глобальному просторі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Китай не підтримує Росію, а використовує її для досягнення своїх цілей. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://galinfo.com.ua/news/kytay_ne_pidtrymuie_rosiyu_a_vykorystovuie_ii_dlya_dosyagnennya_svoih_tsiley_politolog_165110.html
2. Совместная Российско-Китайская декларация. Подписана в Пекине 25 апреля 1996 г. Президентом России Б.Н. Ельциным и Председателем КНР Цзян Цзэминем // Сборник российско-китайских договоров. 1949-1999. – Москва: Терра-Спорт, 1999. – 492 с.
3. Шевчук О.В. Китай у зовнішньополітичній стратегії США (1990-ті-2000 ні рр.) / О.В. Шевчук // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: Політологія. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2010_131_118_35
4. Киссинджер Г. В отношении Китая политика сдерживания неэффективна / Г. Киссинджер. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.inosmi.ru/translation/220264.html
5. Брукс П. Вызов со стороны Китая / П. Брукс. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.globalaffairs.ru/articles/3754.html
6. Интервью с послом Ричардом Армистеджем, старшим советником губернатора Джорджа У. Буша по внешней политике и обороне // Внешняя политика США и президентские выборы 2000 года / Электронный журнал госдепартамента США «Внешняя политика США». – 2000. – Т. 5. – № 2. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.usinfo.state.gov/journals/itps/0900/iope/iope.htm
7. Гарнетт Ш.У. Ограниченное партнерство: российско-китайские отношения в меняющейся Азии: Доклад группы по изучению российско-китайских отношений / Ш.У. Гарнетт. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.carnegie.ru/ru/pubs/volume/56498.htm
8. Карон Т. Иранская дипломатия: Почему Россия и Китай отказываются сотрудничать с США / Т. Карон. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.inosmi.ru/translation/226302.html

9. Mandelbaum M. Westernizing Russia and China / M. Mandelbaum // Foreign affairs. – 1997. – Vol. 76. – № 3. – P. 80-95
10. Коэн С. Провал крестового похода: США и трагедия посткоммунистической России / С. Коэн. – М.: АИРО-XX, 2001. – 303 с.
11. Самофалов В. Глобальный вызов Китая / В. Самофалов // Газета-2000. – 2012. – № 43(627). – С. А3-А5.
12. Торгово-экономическое сотрудничество Российской Федерации и Китайской Народной Республики // Министерство экономического развития Российской Федерации. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.economy.gov.ru/minrec/activity/sections/foreigneconomicactivity/doc20120316_016?presentationtemplate=docHTMLTemplate1&presentationtemplateid=2dd7bc8044687de796f0f7af753c8a7e&WCM_Page
13. Аналитическая справка о российско-китайском торговом сотрудничестве в 2015 году. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ved.gov.ru/exportcountries/cn/cn_ru_relations/cn_ru_trade/
14. Смирнов С.М. АТР и западная модель коллективной безопасности / С.М. Смирнов. – Владивосток: МГУ, 2008. – 131 с.
15. Жэньминь жибао. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://russian.people.com.cn/31518/7145580.html>
16. [Путин](#): Россия и Китай выступают со схожих позиций по международным вопросам. – [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://politikus.ru/events/34926-putin-rossiya-i-kitay-vystupayut-so-shozhih-poziciy-po-mezhdunarodnym-voprosam.html>
17. Совместное заявление Российской Федерации и Китайской Народной Республики о новом этапе отношений всеобъемлющего партнерства и стратегического взаимодействия – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.news.kremlin.ru/ref_notes/1642
18. Договор о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве между Российской Федерацией и Китайской Народной. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.rg.ru/2009/03/20/russia-kitai-dok.html>
19. Зарубин П. Саммит ШОС: объединение в ответ на изоляцию / П. Зарубин // «Вести». – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.vesti.ru/doc.html?id=1962680>
20. Тарасова В. Розвиток українсько-китайського співробітництва: розширення сфер співпраці / В. Тарасова // Україна: події, факти, коментарі. – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://nbuviar.gov.ua/images/ukraine/2015/ukr15.pdf>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

Васильєв Олександр Аркадійович, доктор технічних наук, головний науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Вовк Віра Миколаївна, кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Вонсович Олександр Сергійович, кандидат політичних наук, доцент кафедри ПрАТ «Українсько-Польський вищий навчальний заклад «Центрально-Європейський університет»

Галаджій Олександр Вікторович, аспірант Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Годлюк Альона Миколаївна, кандидат політичних наук, науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Kos-Stanišić Lidija, PhD in Political Science, Dean of the Faculty of Political science, Zagreb University (Croatia)

Лакішик Дмитро Михайлович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Лускалова Корнелія Євгенівна, кандидат філософських наук, доцент кафедри Дипломатичної академії України при МЗС України

Мітрофанова Оксана Олександрівна, кандидат політичних наук, старший науковий співробітник, старший науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Плюшар Жюльєн, викладач історії Коледжу Бошам (Франція)

Пугачова Дар'я Володимирівна, молодший науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Савицька Ольга Сергіївна, аспірантка Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Толстов Сергій Валеріанович, кандидат історичних наук, доцент, завідувач відділу трансатлантичних досліджень Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Ціватий Вячеслав Григорович, кандидат історичних наук, доцент, Заслужений працівник освіти України, ректор Дипломатичної академії України при МЗС України

Чекаленко Людмила Дмитрівна, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри зовнішньої політики і дипломатії Дипломатичної академії України при МЗС України

Чорногор Ярослав Олексійович, кандидат історичних наук, старший науковий співробітник Державної установи «Інститут всесвітньої історії НАН України»

Наукове видання

**СТРАТЕГІЧНЕ ПАРТНЕРСТВО В
ЗОВНІШНІЙ ПОЛІТИЦІ США, ЄС ТА КРАЇН
ЛАТИНОАМЕРИКАНСЬКОГО РЕГІОНУ**

Відповідальний редактор:
Лакішик Д.М.

Редактор:
Пугачова Д.В.